

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, КОМУНІКАЦІЙ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. Г. БУДАНОВА
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

**Тема: *ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН***

**Виконавець: студентка групи Мз-035-24-1 ФЛ СТАДНИК ЮЛІЯ
ВЯЧЕСЛАВІВНА**

**Керівник: завідувач кафедри англійської філології і перекладу, доктор
педагогічних наук, професор БУДАНОВА ЛІАНА ГЕОРГІЇВНА**

Київ 2025

ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Факультет психології, комунікацій та перекладу
Кафедра англійської філології і перекладу
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Л.Г. Буданова
« _____ » _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи
_____ Стадник Юлії Вячеславівни _____

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти в родовому відмінку)

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти в родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту) «Формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі в процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін»

затверджена наказом ректора від « ____ » _____ 2025_ р. № _____

2. Термін виконання роботи (проекту): з _____ по _____

3. Вихідні дані до роботи (проекту): Структура професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі, яка включає морально-ціннісний, комунікативний та професійно-діяльнісний компоненти. Педагогічна модель формування професійної етики перекладачів через інтеграцію суспільно-гуманітарних дисциплін. Методика викладання суспільно-гуманітарних дисциплін з урахуванням специфіки професійної етики в авіаційному перекладі

4. Зміст роботи:

1. Розділ 1. Теоретичні засади формування професійної етики перекладача авіаційної галузі
2. Розділ 2. Роль суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі
3. Розділ 3. Експериментальне дослідження впливу вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі
4. Розділ 4. Практичні рекомендації та перспективи впровадження результатів дослідження

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:

1. Додаток А Етична піраміда за Ельспет Тіллі .
2. Додаток Б Моральний компас перекладача
3. Додаток В Стан мозку під час спокою та стресу.

4. Додаток Г Основні структурні компоненти гуманітарної складової професійної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.
5. Додаток Д Методологічні підходи структурно-функціональної моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій
6. Додаток Е Структурно-функціональна модель гуманітарної підготовки майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій
7. Додаток Ж Організаційно-дидактична модель формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект кваліфікаційної роботи	до 20.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	До 28.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час преддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи	До 08.12	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування	До 15.12	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту кваліфікаційних робіт	До 18.12	
6	Подати остаточний варіант роботи вправі, а Також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру	За тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: «_____» _____ 20_____ р.

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту): _____
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____
(підпис здобувача вищої освіти) Стадник Ю.В.
(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота «Формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі в процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін»: 126 с., 10 рис., 7 табл., 2 графіки, 96 літературних джерела.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Мета дослідження: аналіз процесу формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі в процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін та розробка рекомендацій щодо вдосконалення цього процесу.

Методи дослідження: аналіз і синтез, контент аналіз, спостереження, експериментальний метод, метод узагальнення.

Результати дослідження мають потенціал для впровадження у систему професійної підготовки перекладачів в авіаційній галузі, можуть бути використані у процесі розробки освітніх програм, курсів етики, педагогічних інновацій, спрямованих на розвиток критичного мислення, міжособистісної емпатії та професійної відповідальності.

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПЕРЕКЛАДАЧА, МАЙБУТНІ ПЕРЕКЛАДАЧІ,
АВІАЦІЙНА ГАЛУЗЬ, ФОРМУВАННЯ ЕТИКИ, СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
ДИСЦИПЛІНИ, ПІДГОТОВКА ПЕРЕКЛАДАЧІВ, ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

ABSTRACT

“Formation of Professional Ethics of Future Aviation Translators in the Process of Studying Social and Humanities Disciplines”: 126 pages, 10 figures, 7 tables, 2 charts, 96 references.

Object of the research: professional training of future aviation translators.

Purpose of the research: to analyze the process of forming the professional ethics of future aviation translators in the course of studying social and humanities disciplines and to develop recommendations for improving this process.

Research methods: analysis and synthesis, content analysis, observation, experimental method, and generalization.

Research results: The findings have the potential for implementation in the system of professional training of aviation translators and may be used in the development of educational programs, ethics courses, and pedagogical innovations aimed at fostering critical thinking, interpersonal empathy, and professional responsibility.

PROFESSIONAL ETHICS OF A TRANSLATOR, FUTURE TRANSLATORS IN
THE AVIATION INDUSTRY, FORMATION OF ETHICS, SOCIAL AND
HUMANITARIAN DISCIPLINES, TRAINING OF TRANSLATORS, ETHICAL
COMPETENCE

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПЕРЕКЛАДАЧА АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ (13)	11
1.1 Сутність та специфіка професійної етики перекладача	11
1.2 Професійна етика перекладача авіаційної галузі: особливості та вимоги	20
1.3 Теоретичні підходи до формування етики майбутнього перекладача	28
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ (15)	37
2.1 Аналіз змісту суспільно-гуманітарних дисциплін у контексті формування професійної етики перекладача	37
2.2 Методичні аспекти інтеграції етичного компонента у викладання суспільно-гуманітарних дисциплін для майбутніх перекладачів авіаційної галузі	42
2.3 Педагогічні умови ефективного формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі засобами суспільно-гуманітарних дисциплін	48
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ ..	59
3.1 Організація та проведення дослідження.....	59
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження.....	77
РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	85
4.1. Модель формування професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі	85
4.2 Рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм для перекладачів авіаційної галузі.....	97

4.3. Перспективи подальших досліджень і вдосконалення підготовки перекладачів авіаційної галузі.....	100
ВИСНОВКИ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	106
ДОДАТКИ	118
ДОДАТОК А.....	119
ДОДАТОК Б	120
ДОДАТОК В	121
ДОДАТОК Г	122
ДОДАТОК Д.....	123
ДОДАТОК Е	124
ДОДАТОК Ж.....	125

ВСТУП

У сучасному світі, де комунікація відбувається миттєво, а глобалізаційні процеси дедалі більше пронизують усі сфери життя, роль перекладача набуває нового, значущого змісту. Особливо це стосується таких високотехнологічних галузей, як авіація, де точність, оперативність та етична відповідальність є критичними факторами безпеки. Перекладач у сфері авіації не просто передає інформацію з однієї мови на іншу – він забезпечує порозуміння між різними культурами, фаховими спільнотами, регіональними системами управління безпекою та стандартами авіаційної комунікації. У цьому контексті постає важливе і водночас складне питання формування професійної етики майбутнього фахівця з перекладу, який має працювати в умовах підвищеної відповідальності.

Попри зростаючу увагу до професійної підготовки перекладачів у технічних сферах, етична складова їхньої діяльності часто залишається поза межами системного навчального підходу. Досить часто у закладах вищої освіти увага зосереджується переважно на лінгвістичних аспектах підготовки, залишаючи поза увагою питання морального вибору, етичних дилем, психологічної стійкості та рефлексії перекладача щодо власної професійної поведінки. Особливо це критично у сфері авіації, де невірно інтерпретоване слово може призвести до серйозних наслідків – не лише професійних, а й техногенних.

Професійна етика перекладача авіаційної галузі – це не абстрактна система моральних координат, а конкретний набір внутрішніх правил, стандартів поведінки, здатність до моральної оцінки ситуацій та відповідальність за власні рішення. Сфера авіації передбачає жорстку регламентацію, точність комунікації, дотримання стандартів ІКАО, ІАТА, Євроконтролю. Саме це вимагає від перекладача як знання термінології, так і повного розуміння значення повідомлення у професійному контексті. Проте така точність можлива лише за умов сформованої етичної культури, коли перекладач не допускає перекручення фактів, утримується від суб'єктивних суджень, зберігає конфіденційність, визнає межі своєї компетенції та діє в інтересах безпеки.

Водночас формування професійної етики – це складний і поступовий процес, який не можна звести до ознайомлення з етичними кодексами чи деклараціями. Він вимагає внутрішнього переживання цінностей, їх особистого прийняття та осмислення. Тут і постає ключова роль суспільно-гуманітарних дисциплін, які на перший погляд можуть здаватися другорядними, але саме вони формують ціннісні орієнтири, допомагають студенту осмислити сенс професії, місце людини в соціумі, взаємозв'язок моралі, професіоналізму та гуманізму.

Проте на практиці гуманітарна складова в підготовці майбутніх перекладачів часто зводиться до формального викладання без глибокої інтеграції в професійну специфіку. Більше того, студенти сприймають ці дисципліни як «загальні», не пов'язуючи їх із власною майбутньою професією, не знаходячи в них актуальних для себе сенсів. Відтак, існує гостра потреба переосмислення ролі гуманітарного компоненту в підготовці перекладача, зокрема у вузькоспеціалізованій сфері, такій як авіація. Саме тут гуманітарні науки можуть і повинні виступати платформою для формування моральної зрілості, етичної гнучкості, здатності до саморефлексії та критичного мислення.

Особливого значення набуває практична складова цього процесу. Етичні компетентності не формуються шляхом пасивного засвоєння теорій, натомість вони потребують активного моделювання ситуацій, участі у дискусіях, етичних дебатах, рефлексивних щоденниках, аналізу кейсів, постановки моральних дилем і пошуку компромісів. Тому завданням сучасної освітньої парадигми є перетворення суспільно-гуманітарних дисциплін на простір професійної етичної лабораторії, де студент не лише отримує знання, а й активно будує свою систему моральних переконань через досвід і діалог.

Актуальність теми дослідження також зумовлена тенденціями модернізації вищої освіти в Україні орієнтованими на компетентнісний підхід та вимогами міжнародних стандартів авіаційної безпеки, де професійна доброчесність, стійкість до стресу та моральна відповідальність є ключовими факторами ефективної діяльності. З огляду на це, завдання викладача полягає не тільки у наданні інформації,

а й у формуванні здатності студентів мислити етично, діяти відповідально, приймати складні рішення в умовах невизначеності.

Метою дослідження є аналіз процесу формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі в процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін та розробка рекомендацій щодо вдосконалення цього процесу.

Для досягнення певної мети необхідно виконати **завдання**:

- розглянути теоретичні засади формування професійної етики перекладача авіаційної галузі;
- визначити роль суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі;
- виконати експериментальне дослідження впливу вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі;
- розробити практичні рекомендації та сформулювати перспективи впровадження результатів дослідження.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Предмет дослідження є вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування їхньої професійної етики.

Методи дослідження: аналіз і синтез, контент аналіз, спостереження, експериментальний метод, метод узагальнення.

Наукова новизна отриманих результатів. Уперше теоретично обґрунтовано структуру професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі, яка включає морально-ціннісний, комунікативний та професійно-діяльнісний компоненти. Розроблено та експериментально перевірено педагогічну модель формування професійної етики перекладачів через інтеграцію суспільно-гуманітарних дисциплін. Удосконалено методику викладання суспільно-гуманітарних дисциплін з урахуванням специфіки професійної етики в авіаційному перекладі. Набули

подальшого розвитку принципи міждисциплінарної інтеграції у процесі професійної підготовки перекладачів авіаційної галузі.

Дослідження, покладене в основу даної роботи, має комплексний характер і спирається на міждисциплінарний підхід: педагогічний, психологічний, культурологічний, філософський і комунікативний. У процесі дослідження автор не лише здійснює теоретичний аналіз поняття професійної етики, а й прагне розробити практичний інструментарій для її формування у навчальному процесі – тренінгові заняття, етичні кейси, методичні рекомендації.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження мають потенціал для впровадження у систему професійної підготовки перекладачів в авіаційній галузі, можуть бути використані у процесі розробки освітніх програм, курсів етики, педагогічних інновацій, спрямованих на розвиток критичного мислення, міжособистісної емпатії та професійної відповідальності. Крім того, результати можуть бути цінними і для викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін, які шукають нові шляхи активізації морального потенціалу своїх курсів.

Саме тому ця робота є не просто теоретичним розмірковуванням про етику як філософську категорію, а й спробою знайти практичні механізми її формування у реальному навчальному середовищі з урахуванням потреб, запитів і викликів майбутніх фахівців, від яких часто залежить не лише точність перекладу, а й безпека людських життів.

Апробація отриманих результатів та публікації. Основні положення та висновки дослідження доповідалися на засіданнях на ІХ всеукраїнській студентській науковій конференції "Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики", що відбулась 21 листопада 2025 року, в м. Київ, Україна. В рамках участі було опубліковано тези доповіді та надано сертифікат учасника конференції та подяку науковому керівнику.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПЕРЕКЛАДАЧА АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

1.1 Сутність та специфіка професійної етики перекладача

У сфері авіації, як одній із найтехнологічніших та відповідальніших галузей, особливого значення набуває не лише професіоналізм фахівців, а й їхня здатність дотримуватись етичних норм. Водночас перекладач у цій галузі не є просто «посередником» між мовами - він стає учасником складної системи авіаційного функціонування, де кожне слово, термін чи фраза можуть мати вирішальне значення для безпеки людей. Саме тому проблема професійної етики перекладача авіаційного профілю потребує глибокого наукового осмислення [1, с. 184].

У загальному розумінні, професійна етика - це сукупність моральних норм і принципів, які регулюють поведінку людини в межах її професійної діяльності. Вона не зводиться лише до загальних моральних приписів (наприклад, не брехати, не шкодити, поважати інших), а охоплює специфічні правила, притаманні тій чи іншій сфері. У професії перекладача, зокрема в авіації, це поняття набуває виняткової актуальності через особливості самої діяльності:

- відповідальність за точність інформації;
- збереження конфіденційності;
- відсутність права на інтерпретацію змісту, що може призвести до викривлення первинного повідомлення.

Професійна етика перекладача тісно пов'язана з поняттям етичної компетентності, яка включає не лише знання норм, а й здатність діяти відповідно до них у складних, неоднозначних ситуаціях. У цьому сенсі перекладач авіаційної галузі повинен володіти внутрішніми установками на відповідальність, точність, неупередженість, витримку, а також вмінням зберігати емоційну стабільність і чіткість мислення в умовах стресу чи ризику.

Сутність професійної етики перекладача в авіаційній сфері можна охарактеризувати через кілька ключових положень.

По-перше, це принцип точності - переклад має повністю відповідати змісту оригіналу, без спрощень, узагальнень або особистісного втручання. У випадку авіаційних повідомлень це означає абсолютну мовну лояльність до джерела, оскільки навіть незначне спотворення термінології може викликати порушення авіаційного протоколу [2, с. 190].

По-друге, етика відповідальності - перекладач несе моральну відповідальність за наслідки власного мовного рішення, навіть якщо він є формально лише «лінгвістом». Це означає усвідомлення меж власної ролі у процесах авіаційного функціонування - від перекладу технічних інструкцій до супроводу переговорів між диспетчерськими службами та міжнародними екіпажами.

По-третє, етика конфіденційності. Авіаційні перекладачі часто мають доступ до службової, технічної або навіть стратегічної інформації. Збереження таємниці, недопущення витоку даних, утримання від коментарів або обговорення службових справ із третіми особами - це не лише вимога етики, а й елемент правового захисту системи авіаційної безпеки.

По-четверте, етика міжкультурної поваги. Міжнародний характер авіаційної сфери передбачає взаємодію з представниками різних національностей, світоглядів, релігійних систем. Перекладач має бути не лише мовним посередником, а й культурним медіатором, демонструючи толерантність, повагу, делікатність у комунікації. Уникнення дискримінаційних висловлювань, збереження нейтральності у конфліктних ситуаціях - усе це також є етичними вимогами до перекладача.

Окремо варто виділити поняття емоційної та моральної стійкості. Перекладач може працювати в умовах авральних ситуацій - під час аварійних посадок, термінових технічних інструктажів, нарадах із розслідування інцидентів. У таких умовах зберігати неупередженість, спокій і коректність - не просто складно, а надзвичайно відповідально. Етична стійкість - це здатність не допустити, щоб особисті емоції вплинули на якість перекладу.

Структурно професійну етику перекладача можна подати у вигляді трьох взаємозалежних компонентів: когнітивного (знання етичних норм, стандартів,

кодексів), афективного (внутрішнє ставлення, емоційно-ціннісне сприйняття професійних норм) та поведінкового (здатність діяти етично в реальних професійних ситуаціях). Усі ці компоненти мають бути гармонійно розвинені, оскільки лише поєднання знання, внутрішньої переконаності та практичної здатності діяти етично забезпечує цілісну професійну культуру перекладача [3,с. 42].

На основі аналізу сучасних досліджень, можна виділити такі основні елементи структури професійної етики перекладача авіаційної галузі:

- етичні знання - ознайомлення з кодексами професійної етики (національними й міжнародними), стандартами авіаційної комунікації, правилами професійної поведінки;
- етичні переконання - сформована система цінностей, яка ґрунтується на відповідальності, чесності, точності, повазі до інших;
- етичні уміння - здатність розв'язувати моральні дилеми, ухвалювати зважені рішення, аргументувати власну позицію, рефлексувати над власною поведінкою;
- етична поведінка - практичне втілення етичних принципів у щоденній професійній діяльності, включаючи роботу в команді, спілкування з колегами, клієнтами, службами.

Усе вищезазначене свідчить про те, що професійна етика перекладача в авіаційній сфері є багатокомпонентним утворенням, що вимагає цілеспрямованого формування ще на етапі навчання у закладі вищої освіти. Це не є процесом, який відбувається сам по собі - для його ефективності необхідно створювати спеціальні педагогічні умови, моделювати реальні ситуації, заохочувати студентів до етичного самоспостереження і обговорення складних моральних питань.

Надзвичайно важливо, щоб професійна етика сприймалася не як зовнішній контроль чи набір «заборон», а як внутрішній орієнтир - те, що допомагає перекладачу залишатися людиною в будь-яких умовах. Зрештою, переклад - це не тільки про мову, це про значення, які передаються з культури в культуру, з одного

людського досвіду в інший. Саме етика - той компас, який дозволяє не збитися з цього шляху [4, с. 37].

Розуміння сутності професійної етики перекладача в авіаційній сфері вимагає переходу від традиційних, дещо формалізованих підходів до більш глибоких, особистісно орієнтованих моделей. Етика перестає бути лише набором правил - вона стає внутрішньою філософією професійної поведінки, яка впливає не лише на якість перекладу, а й на загальний рівень безпеки, довіри та міжособистісної взаємодії в авіаційному середовищі.

Оскільки перекладач часто єдина ланка між екіпажами, технічними фахівцями, іноземними інструкторами, контролерами та адміністративним персоналом, він має діяти не тільки як професіонал, а й як моральна особистість, здатна створити атмосферу порозуміння, поваги та відповідальності. У такій ролі від перекладача очікується не лише технічна обізнаність, а й високий рівень особистої культури, комунікативного такту та вміння зберігати спокій у критичних ситуаціях.

Усе це формує запит на педагогічні рішення, що дозволять закласти основи етичної культури ще в процесі навчання. Підготовка перекладача до роботи в авіаційній сфері має включати в себе не лише мовну та професійну підготовку, а й цілеспрямовану етичну підготовку, яка формуватиметься через вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, рефлексивну практику, моделювання моральних ситуацій і міжкультурну комунікацію [5, с. 25].

Саме це обґрунтовує необхідність подальшого дослідження етичної складової підготовки фахівців перекладацької справи у авіаційній галузі - не як факультативної теми, а як невід'ємного компонента фахової освіти, що напряму впливає на якість їхньої професійної діяльності.

Ще одним важливим аспектом, який заслуговує на увагу при розгляді структури професійної етики перекладача, є питання морального вибору в ситуаціях професійної невизначеності. У реальних умовах діяльності фахівець може опинитися перед вибором між кількома варіантами дій, кожен з яких має певні моральні наслідки. Наприклад, що робити перекладачу, якщо він зауважує критичну помилку

у технічній документації, але за умовами контракту не має права на втручання? Або як діяти в ситуації, коли замовник просить «трохи змінити зміст» для досягнення вигіднішого комерційного результату? У подібних випадках відсутність сформованої етичної позиції може призвести до професійних компромісів, втрати довіри або навіть серйозної шкоди.

Формування стійких етичних настанов допомагає перекладачу не лише орієнтуватися у складних ситуаціях, а й діяти проактивно, ініціювати етичний діалог у команді, бути моральним прикладом для інших. Особливо це актуально в авіації, де колективна культура безпеки включає у себе готовність кожного працівника відкрито висловлювати занепокоєння, реагувати на ризики та не замовчувати проблеми. Перекладач, який володіє не лише професійними знаннями, а й етичною сміливістю, є цінним учасником такої команди.

Узагальнюючи все вище згадане, можна стверджувати, що професійна етика перекладача авіаційної галузі - це складна багаторівнева система, що поєднує знання, переконання, поведінкові навички та моральну зрілість. Її формування не може бути спонтанним або епізодичним. Це цілеспрямований педагогічний процес, який має інтегруватися у всю структуру підготовки перекладача - від перших курсів до етапу професійної практики. Саме тому важливо глибоко аналізувати, які дисципліни, методи, підходи можуть стати дієвими інструментами у цьому процесі [6, с. 71].

Подальше дослідження цієї проблематики передбачає аналіз того, яким чином саме суспільно-гуманітарні дисципліни можуть стати ефективним середовищем для етичного розвитку студентів, і якими практичними засобами це можна реалізувати у навчальному процесі.

Переклад, життєво важливий інструмент для подолання мовних та культурних розбіжностей, пов'язаний з унікальним набором етичних викликів. Оскільки попит на точні та культурно чутливі переклади зростає в нашому дедалі взаємопов'язанішому світі, перекладачам доводиться орієнтуватися в складному ландшафті моральних міркувань.

Етичні принципи перекладу є важливими для зміцнення довіри, сприяння міжкультурному взаєморозумінню та забезпечення достовірної передачі оригінального повідомлення. Перекладачі несуть відповідальність не лише за переклад слів з однієї мови на іншу, але й за виконання ролі культурних посередників, що робить прийняття етичних рішень критичним аспектом їхньої роботи.

В основі етики перекладу лежить зобов'язання щодо точності та вірності оригінальному тексту. Перекладачі зобов'язані передати оригінальне повідомлення якомога точніше, не спотворюючи, не пропускаючи та не додаючи інформацію. Цей принцип гарантує, що цільова аудиторія отримає те саме повідомлення, що й оригінальна аудиторія, сприяючи довірі та авторитетності процесу перекладу.

Неупередженість та нейтралітет також є важливими аспектами етики перекладу. Перекладачі повинні підходити до своєї роботи без упереджень, утримуючись від впливу особистих думок, переконань чи культурного походження на переклад. Зберігаючи об'єктивність, перекладачі гарантують збереження голосу та наміру оригінального автора, що дозволяє читачам формувати власні інтерпретації [7].

Ще одним ключовим принципом є культурна чутливість та повага до цільової аудиторії. Перекладачі повинні бути налаштовані на культурні нюанси, цінності та очікування цільової аудиторії. Це передбачає адаптацію перекладу, щоб уникнути образливого, недоречного або культурно нечутливого контенту, зберігаючи при цьому суть оригінального повідомлення. Досягнення правильного балансу між культурною адаптацією та вірністю вихідному тексту – це делікатне завдання, яке вимагає вміння та культурної компетенції.

Конфіденційність та захист конфіденційної інформації також є надзвичайно важливими в етиці перекладу. Перекладачі часто працюють з конфіденційними документами, такими як юридичні контракти, медичні записи або особисте листування. Збереження конфіденційності цієї інформації є не лише етичним зобов'язанням, а й у багатьох випадках юридичною вимогою. Перекладачі повинні

впроваджувати безпечні методи зберігання та передачі даних для захисту інформації клієнта та запобігання несанкціонованому доступу.

Зрештою, професійна доброчесність та відповідальність є важливими компонентами етики перекладу. Перекладачі повинні дотримуватися галузевих стандартів, найкращих практик та етичних кодексів, встановлених професійними асоціаціями, такими як ті, що регулюють послуги сертифікованого перекладу. Це включає прозорість щодо своєї кваліфікації, досвіду та будь-яких потенційних конфліктів інтересів. Перекладачі також повинні брати на себе відповідальність за свою роботу, бути готовими вирішувати проблеми клієнтів та вносити необхідні зміни для забезпечення найвищої якості перекладу [11].

Дотримуючись цих ключових принципів — точності, неупередженості, культурної чутливості, конфіденційності та професійної доброчесності — перекладачі можуть орієнтуватися у складному етичному ландшафті своєї професії. Ці рекомендації слугують компасом, допомагаючи перекладачам приймати обґрунтовані рішення, стикаючись з етичними дилемами, та гарантуючи, що процес перекладу здійснюється з максимальною повагою до всіх залучених сторін.

Переклад – це більше, ніж просто лінгвістичний акт, це культурна та етична відповідальність. Перекладачі не просто перетворюють слова; вони виступають культурними посередниками, несучи на собі тягар передачі повідомлення через різні суспільства, цінності та контексти. Незалежно від того, чи працюють вони з юридичними документами, творчою літературою чи маркетинговими матеріалами, перекладачі повинні долати делікатні етичні межі між вірністю вихідному тексту, адаптацією до цільової аудиторії та своєю професійною чесністю.

Сприяння різноманітності, рівності та інклюзивності в перекладі передбачає проактивний підхід до усунення лінгвістичних упереджень та забезпечення справедливості у представленні. Перекладачі повинні зосереджуватися на створенні перекладів, вільних від культурних чи гендерних упереджень, прагнучи мови, яка поважає та підносить усі спільноти. Роблячи це, перекладачі сприяють нарративам, які відображають справжню відданість рівності та інклюзивності.

Точне представлення різноманітних голосів та точок зору в перекладеному контенті вимагає розуміння культурного багатства та складності. Перекладачі повинні прагнути зберегти різноманітність, властиву оригінальному матеріалу, пропонуючи точне відображення різноманітного культурного досвіду. Таке прагнення до автентичності збагачує переклади та сприяє глибшому зв'язку між різноманітною аудиторією [8].

Збір команди перекладачів з різним досвідом покращує процес перекладу, враховуючи широкий спектр культурних особливостей. Різноманітні команди краще підготовлені до розгляду культурних тонкощів, забезпечуючи відгук широкої аудиторії перекладів. Така інклюзивність зміцнює перекладацьку галузь, сприяючи створенню середовища співпраці, яке цінує унікальний внесок кожного учасника.

Перекладачі часто стикаються зі складними ситуаціями, які вимагають балансування вимог клієнтів з ключовими етичними дебатами в перекладі. Перекладач може зіткнутися зі сценаріями, коли запит клієнта не відповідає найкращим практикам, наприклад, зміна контенту для донесення певного тексту. Вирішення цих проблем передбачає підтримку якості та цілісності перекладу, а також сприяння розвитку стосунків з клієнтами. Надаючи етично обґрунтовані альтернативи, перекладачі захищають свою довіру та підтримують довіру, яку їм надають клієнти.

Відкрите спілкування є ключем до вирішення етичних проблем з клієнтами та зацікавленими сторонами. Перекладачі повинні чітко пояснювати потенційні наслідки етично сумнівних запитів, пропонуючи рішення, що відповідають етичним стандартам [6]. Участь у прозорих дискусіях створює атмосферу співпраці, де перекладачі та клієнти можуть узгодити свої цілі. Такий підхід не лише вирішує нагальні етичні проблеми, але й створює основу для міцного професійного партнерства.

Доступ до професійних асоціацій та етичних кодексів забезпечує важливу підтримку перекладачам, які стикаються зі складними дилемами. Звертаючись до встановлених рекомендацій та звертаючись за порадою до досвідчених фахівців,

перекладачі можуть впевнено вирішувати складні ситуації. Ці ресурси створюють міцну основу для прийняття обґрунтованих рішень, що відповідають галузевим стандартам. Участь у професійних форумах та мережах ще більше збагачує розуміння перекладачами етичних практик та нових тенденцій.

Балансування особистих переконань з професійними обов'язками є тонким аспектом перекладацької роботи. Перекладачі повинні враховувати випадки, коли їхні особисті переконання можуть суперечити змісту, який вони перекладають. Зосереджуючись на наданні неупереджених та точних перекладів відповідно до галузевих очікувань, перекладачі гарантують, що їхня робота залишається професійною та неупередженою [9]. Цей баланс вимагає самоаналізу та дотримання принципів, які надають пріоритет цілісності процесу перекладу.

Постійне навчання та розвиток навичок у галузі етики перекладу є надзвичайно важливими для перекладачів, які прагнуть покращити свої можливості прийняття рішень. Відвідування семінарів, участь у галузевих конференціях та проходження програм етичної підготовки розширюють кругозір та навички перекладачів. Ці освітні можливості надають розуміння різноманітних точок зору та етичних викликів, що розвиваються, надаючи перекладачам інструменти для ефективного подолання етичних складнощів. Завдяки постійному вдосконаленню перекладачі демонструють свою відданість етичній досконалості та сприяють більш відповідальній перекладацькій галузі.

Включення етики до програм перекладу є ключовим для впровадження сильних етичних принципів у професію перекладача. Освіта та навчання є ключовими для впровадження сильних етичних принципів у професію перекладача, як зазначено в наших поширених запитаннях про послуги перекладу. Заохочуючи всебічну етичну освіту на різних етапах кар'єри, перекладачі можуть ефективно орієнтуватися в складних етичних питаннях. Пропонування семінарів, майстер-класів та програм сертифікації надає фахівцям інструменти для дотримання суворих етичних стандартів, сприяючи розвитку спільноти, яка цінує чесність. Зосередження уваги на

освіті гарантує, що робоча сила буде готова відповідати етичним вимогам швидкозмінного глобального контексту.

1.2 Професійна етика перекладача авіаційної галузі: особливості та вимоги

У професійній діяльності перекладача авіаційної галузі важливим є не лише рівень володіння мовами, знання спеціалізованої термінології та комунікативна компетентність, а й дотримання певних нормативних та моральних засад, професійної етики. На перетині формальних регламентів і внутрішньої етичної мотивації формується професійне обличчя фахівця, здатного не лише якісно виконувати свою роботу, а й бути відповідальним учасником складної авіаційної системи. Цей підрозділ присвячено аналізу тих нормативних та моральних орієнтирів, які визначають щоденну діяльність перекладача у сфері авіації [7, с. 13].

Насамперед слід зазначити, що діяльність перекладача в авіації не може розглядатися у відриві від системи авіаційної безпеки, яка має чітку міжнародну нормативну базу. Основним документом, що регламентує взаємодію між сторонами у міжнародному повітряному просторі, є Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція, 1944 р.), яка встановлює базові вимоги до мовної компетенції авіаційного персоналу, включаючи диспетчерів, пілотів, технічний персонал і, непрямо, перекладачів, що обслуговують відповідні підрозділи. Зокрема, згідно зі Стандартами ІКАО (Міжнародної організації цивільної авіації), мовна точність і зрозумілість є обов'язковими параметрами авіаційної комунікації.

У цьому контексті перекладач несе реальну відповідальність за підтримання мовного стандарту - особливо під час перекладу авіаційної документації, інструктажів, сертифікацій, технічних звітів тощо. Його діяльність має відповідати як професійним стандартам перекладацької діяльності, так і авіаційним нормам безпеки, в яких особливе місце посідає мовна чіткість, стисло подана суть, уникнення двозначностей [10].

На національному рівні в Україні важливим орієнтиром для перекладачів є Закон України «Про фахову передвищу та вищу освіту», який визначає завдання

формування не лише компетентного, а й етично зрілого фахівця. У документі акцентується увага на моральних принципах академічної доброчесності, що мають стати основою будь-якої професійної діяльності. Отже, перекладач - не лише носій знань, а й зразок етичної поведінки [8, с. 101].

А також важливою складовою нормативної бази є Кодекси професійної етики перекладача - як міжнародні (наприклад, Кодекс Міжнародної федерації перекладачів, FIT), так і українські (зокрема, рекомендації Української асоціації перекладачів). Ці документи містять чіткі приписи щодо збереження конфіденційності, недопущення конфлікту інтересів, об'єктивності, точності перекладу, поваги до автора та клієнта. У сфері авіації ці принципи набувають ще більшої ваги, адже недотримання етичних вимог може мати наслідки не лише морального, а й технічного чи юридичного характеру.

Особливе місце серед моральних орієнтирів діяльності перекладача посідає принцип некорисливості та відповідальності перед суспільством. Перекладач не має права спотворювати зміст повідомлення, навіть якщо це може відповідати інтересам однієї зі сторін. Його обов'язок - бути нейтральним посередником, а не учасником інформаційного конфлікту. В авіації це набуває особливого змісту в ситуаціях міжнародних суперечок, перевірок безпеки, оцінки технічного стану літаків, де переклад може впливати на рішення відповідальних осіб.

Моральна діяльність перекладача в авіаційній сфері включає і етичне ставлення до термінології, що використовується у професійному спілкуванні. У технічному перекладі, особливо авіаційному, неточне використання одного слова може стати причиною технічної помилки або затримки виконання інструкцій. У зв'язку з цим моральна відповідальність перекладача за власну мовну компетентність є частиною його професійної етики [9, с. 112]

Варто зазначити й етичні обов'язки щодо командної роботи. Авіація - це сфера, де переважає взаємодія. Перекладач часто працює не самостійно, а у зв'язці з пілотами, інженерами, техніками, юристами. Його обов'язок - зберігати професійну коректність, не допустити конфліктів, не створювати напруження в колективі. Етика

командної взаємодії ґрунтується на повазі, активному слуханні, вмінні бути «невидимим», коли потрібно, і проявляти ініціативу, коли це важливо для розуміння ситуації.

Також серед професійної етики окремо варто згадати здатність до саморефлексії. Перекладач повинен постійно ставити собі запитання: «Чи був мій переклад точним?», «Чи не проявляю я особистісних суджень у комунікації?», «Чи дотримуюсь я норм професійної доброчесності у складній ситуації?». Така етична рефлексія сприяє професійному зростанню, підвищенню якості перекладу і формуванню довіри до фахівця [10, с. 14].

Ще один вагомий компонент - етика професійної лояльності до замовника, яка не суперечить, але врівноважується з обов'язком залишатися об'єктивним. У разі порушення етичних меж (наприклад, якщо клієнт просить перекрутити зміст документа) перекладач має бути готовим ввічливо, але твердо відстояти професійні норми. У сфері авіації, де йдеться про документи високого рівня відповідальності, така позиція є не лише морально правильною, а й стратегічно необхідною.

Моральний вимір професійної етики перекладача включає й питання реагування на кризові ситуації. Наприклад, під час надзвичайних подій (технічні збої, аварії, стресові умови) перекладач має залишатися стійким, уважним до деталей, не панікувати і не дозволяти емоціям впливати на якість його роботи. Це вимагає не лише моральної зрілості, а й психологічної витримки, що є невід'ємним елементом етики [11, с. 35].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що нормативно-етична складова діяльності перекладача в авіації охоплює цілий спектр питань: від дотримання міжнародних та національних стандартів до особистої моральної зрілості. Поєднання формалізованих вимог та внутрішніх переконань формує основу професійної поведінки, яка є ключем до довіри, стабільності й ефективності в авіаційній галузі.

Ще одним аспектом, що потребує окремої уваги, є взаємозв'язок між моральними якостями перекладача та довірою до авіаційного персоналу загалом. Усі учасники авіаційного процесу - пілоти, диспетчери, інженери, технічні інспектори -

працюють у ситуації підвищеної відповідальності, де кожна ланка є критичною. Перекладач, як сполучна ланка в міжнародному спілкуванні, несе не менш значну роль. Якщо переклад здійснено неетично або неякісно, виникає ризик втрати довіри до джерела інформації, а отже - до цілого ланцюга авіаційної безпеки.

Тому перекладач у цій галузі повинен розуміти, що його особиста моральна позиція, ставлення до роботи, готовність визнати помилку або звернути увагу на неточність - це не просто внутрішні риси, а частина системної культури безпеки, яку розбудовують усі працівники авіаційної галузі. Отже, моральність перекладача - це не лише питання особистої відповідальності, а й стратегічна складова професійного середовища [15].

Також важливим є аспект ділової етики - зокрема, дотримання термінів, пунктуальності, якості комунікації з замовниками, вміння чітко формулювати домовленості, вести офіційну переписку. У сфері авіації це часто критично: від термінів подачі перекладу технічної документації або звіту іноземною мовою може залежати дата сертифікації літака, отримання дозволу на польоти, реалізація міжнародних угод. У таких умовах етика відповідальності та точності виходить за рамки «морального вибору» і стає вимогою до зрілого, професійного, інтегрованого члена авіаційної команди [12, с. 39].

Не менш вагомим є і питання етики спілкування, яке включає в себе мовний етикет, культуру діалогу, делікатність у висловлюваннях, уникнення конфліктної риторики. Перекладач є не просто передавачем інформації - він впливає на атмосферу спілкування, на ступінь взаєморозуміння між сторонами. Зважаючи на міжнаціональний склад учасників авіаційної комунікації, перекладач має розуміти та відчувати культурні коди, уникати стереотипів, утримуватися від оцінних суджень, навіть якщо вони звучать у мові оригіналу.

Моральність перекладача авіаційної сфери виявляється у його щоденній професійній поведінці - у дрібницях, які формують загальну репутацію: як він реагує на помилку, чи готовий працювати над собою, як комунікує з колегами, як підтримує стандарти у складних умовах. І саме такі «етичні дрібниці» часто мають вирішальне

значення в екстремальних чи нештатних ситуаціях, де важлива кожна секунда, кожне слово й кожне рішення [13, с. 56].

Отже, нормативні та моральні аспекти діяльності перекладача в авіаційній галузі мають розглядатися як дві взаємодоповнювані площини: нормативна визначає мінімальний, обов'язковий рівень вимог, а моральна - формує ту внутрішню основу, яка дозволяє перекладачеві діяти не «за інструкцією», а з розумінням професійного сенсу, гідності, справжнього людського обличчя професії.

Одним унікальним аспектом етики в авіації є її роль у впливі на безпеку. У багатьох професіях роль окремої людини може не мати великого впливу на громадськість. Наприклад, бухгалтер, який не враховує приріст капіталу для клієнта, може не наражати нічиє життя на небезпеку, навіть якщо він наражає себе та своїх клієнтів на фінансові та юридичні ускладнення [83].

Але кожен, від наземного персоналу, який спорожняє туалет, до капітана на лівому сидінні, несе пряму відповідальність перед пасажирями літака. Це означає, що етичні питання в авіації є особливо важливими.

Хоча FAA публікує правила, багато інших організацій публікують кодекси етичної поведінки. Ці кодекси адаптовані до різних професій, щоб забезпечити їхню максимальну значущість.

Джерелом номер один щодо етики в авіації є професійні організації. Наприклад, SAFE (Товариство авіаційних та льотних викладачів) має кодекс етики для викладачів та інструкторів. Ці стандарти спрямовані на створення добре підготовлених фахівців зі знаннями та навичками, необхідними для успіху.

Ось список основних кодексів етики, опублікованих різними торговельними організаціями, з якими варто ознайомитися [84].

AMTMCC — Модельний кодекс поведінки техніків з технічного обслуговування авіації

SAFE — Кодекс етики викладачів авіації

NAFI — Кодекс етики інструктора польотів

ALPA — Кодекс етики пілотів авіакомпанії

FAA — Кодекс етики інспектора з авіаційної безпеки

Авіакомпанія Delta — Кодекс етики компанії

Американські авіалінії — Ділова етика

Робота фахівця з технічного обслуговування авіації є ідеальним прикладом етики в авіації. У той час як пілоти та екіпажі стикаються з безпекою польотів на більш особистому рівні, персонал з технічного обслуговування не літає на літаках, на яких працює. Ще одним елементом технічного обслуговування авіації є гора паперової роботи та ведення обліку, що з цим пов'язано [21].

Авіаційна галузь належить до найсуворіше регульованих галузей світу, де етичні стандарти перекладача відіграють ключову роль. Від забезпечення безпеки польотів і розробки авіаційної техніки до захисту аеропортів та обробки даних про рейси — глобальний характер авіації робить переклад і міжкультурну комунікацію невід'ємною частиною повсякденної діяльності.

Різноманітні елементи сектора, такі як маркетингові кампанії авіакомпаній, онлайн-просування, системи бронювання квитків, бортові журнали для пасажирів, аудіо- та відеоматеріали, друковані інструкції, інформація для клієнтів у салоні, підготовка екіпажу, технічні креслення літаків, тренінги, вантажні операції, розважальний контент, веб-ресурси та численні бізнес-документи, — усі вони вимагають точного перекладу з вихідної мови на цільову. Авіація здавна є міжнародною сферою, тому послуги перекладу в ній з'явилися практично одночасно з першими глобальними рейсами авіакомпаній.

Ця галузь висуває надзвичайно високі стандарти до технічних перекладів, що потребує продуманих підходів і інноваційних інструментів для ефективного управління процесом [19].

Сучасні перекладачі зобов'язані неухильно дотримуватися етичних норм, які інтегровані в їхню щоденну практику. Країни з сильними традиціями етичної культури завжди привертати довіру та інвестиції.

Нині професійні агенції перекладів формують власні кодекси поведінки, які вони називають "етикою професії". Це не винахід нових правил, а адаптація

універсальних моральних засад до специфіки перекладу. Таким чином виникають етичні кодекси для перекладачів загалом, для певних галузей чи спеціалізацій. У найгіршому випадку така етика стає формальною системою норм, до якої деякі фахівці ставляться байдуже. Це не недолік самої системи, а радше брак особистої чутливості до глибинного сенсу цих принципів у окремої людини [18].

Сьогодні перекладач часто застосовує свій експертний рівень, щоб "оцифрувати" текст за допомогою програмного забезпечення для оптичного розпізнавання символів (OCR), полегшуючи подальшу обробку. Хоча набір інструментів змінюється, фундаментальні етичні засади залишаються незмінними.

Етика, що керує діяльністю перекладача, — це застосування великих моральних імперативів, заснованих не на хиткому ґрунті релятивізму, а на універсально визнаній абсолютній основі: просуванні добра заради самого добра та запобіганні злу через його внутрішню хибність [21].

Професійний перекладач чи усний перекладач не обмежується механічним перенесенням слів між мовами. Його завдання — інтерпретувати та пов'язувати концепції з однієї культурної парадигми в іншу. Щира передача сенсу вимагає від письмових перекладачів і інтерпретаторів правильного відтворення інтонації, нюансів та логіки, щоб слухач (для інтерпретатора) чи читач (для перекладача) сприйняли ідеї автентично. Зазвичай перекладачі працюють в одному напрямку, тоді як інтерпретатори вільно перемикаються між двома мовами [23].

Професійні перекладачі та інтерпретатори, які працюють у письмовій чи усній формі, мусять досконало володіти граматиною, синтаксисом і лексиконом як вихідної, так і цільової мови, а також мати глибоке розуміння культурних контекстів. Широкий спектр загальних знань суттєво поглиблює здатність фахівця адекватно сприймати й передавати зміст. Етичний кодекс перекладача акцентує на необхідності враховувати міжкультурну специфіку теми в усьому діапазоні її проявів [35].

Цей кодекс формулює потужний принцип міжкультурності й пояснює його так: перекладачі в будь-якій галузі чи сфері діяльності зазвичай опиняються на перетині культур, працюючи на стику двох або кількох традицій, а не всередині однієї

домінантної культури. Звісно, це лише робоча гіпотеза — модель, низка запитань, що виникли з емпіричних спостережень. Немає гарантії, що всі перекладачі повністю належать до міжкультурного простору, так само як неможливо стверджувати, ніби всі вони виступають посланцями єдиної культури. Як гіпотеза, принцип міжкультурності потребує перевірки фактами; це передбачає соціально-історичні дослідження, які зрештою дадуть змогу створити низку ґрунтовніших моделей [52].

Усні та письмові перекладачі в авіаційній галузі зобов'язані діяти строго в межах своєї професійної компетенції. Це означає відмову від надання порад, висловлення особистих суджень чи інших додаткових послуг клієнтам. Ефективні фахівці демонструють культурну чутливість, повагу та професійну етику, зокрема й у виборі одягу, який відповідає ситуації й не відволікає уваги. Перекладач має неухильно дотримуватися вказівок замовника.

Подібно до колег в інших галузях, фахівці авіаційної сфери мусять повідомляти про будь-який потенційний конфлікт інтересів чи втрату об'єктивності, включно з особистими зв'язками з однією зі сторін. Надання послуг знайомим чи родичам може порушити право на приватність [25]. Перекладач може зіткнутися з текстовими чи мовленнєвими труднощами — нечітким вихідним матеріалом, непідтвердженою термінологією чи власним упередженням, — і зобов'язаний одразу інформувати про це клієнта.

Точна інтерпретація чи переклад передають саме те повідомлення, яке заклав автор чи мовець. Повноцінне відтворення змісту вихідної мови враховує лінгвістичні нюанси, тональність і дух тексту, не допускаючи пропусків, змін чи неузгоджених пояснень. Буквальна транслітерація часто не передає сенсу, особливо коли йдеться про ідіоми [26]. У таких випадках доцільно замінити їх культурно еквівалентними висловами, зберігаючи дух оригіналу.

Перекладач повинен мати знання мови на рівні іноземної близької до білінгвізму, а також знання культури народу, який говорить цією мовою. Перекладач повинен постійно поповнювати активний словниковий запас обома мовами. Перекладач повинен мати професійно організовану гнучку пам'ять, що дозволяє, з

одного боку, вбирати великий обсяг інформації і, з іншого боку, швидко забувати непотрібне. У XXI столітті крім власних перекладацьких знань перекладачеві необхідні знання ПК, вміння користуватися електронними словниками та інтернетом, вміти працювати з такими програмами, як CAT (Computer-Assisted Translation) та інструментами – Trados, SDLX, Passolo, розробленими спеціально для перекладачів, які дозволяють досягти високої якості перекладу, які дозволяють досягти високої якості перекладу. На жаль, межі професійної відповідальності перекладача зазвичай розмиті й нечітко окреслені, тому в кожній неоднозначній ситуації перекладачеві доцільно самому активно долучатися до уточнення та встановлення цих меж [36]. Наприклад, при письмовому перекладі професійним обов'язком перекладача є інформування замовника перекладу про виявлені в процесі роботи неточності, помилки або невідповідності вихідного тексту переданого йому оригіналу. Тим не менш, перекладач не має права будь-що змінювати в тексті оригіналу або, відповідно, перекладу на власний розсуд, не отримавши на це санкції чи письмової вказівки замовника. Бо далеко не завжди і далеко не всі цілі, які має замовник, відомі або можуть бути відомі або зрозумілі перекладачеві. Слід пам'ятати, що перекладач є передусім саме «транслятором» переданої йому в роботу інформації. Тому завданням сьогодення є вироблення загальних принципів перекладацької етики. Складність цього питання полягає в тому, що жоден кодекс, навіть найдетальніший, не здатен передбачити всі можливі ситуації та нюанси, які виникають у реальній перекладацькій практиці. Тому, коли ми говоримо про загальновизнані принципи перекладацької етики, важливо усвідомлювати: вони не є жорстким набором правил, а радше становлять морально-етичну основу, фундамент, на якому перекладач самостійно вибудовує свою професійну поведінку в кожному конкретному випадку [42].

1.3 Теоретичні підходи до формування етики майбутнього перекладача

У глобалізованому світі, де міжкультурна комунікація стала щоденною необхідністю, питання професійної етики перекладача активно обговорюється на

рівні міжнародних організацій, університетів, професійних об'єднань і практиків. Професія перекладача є не лише інтелектуальною, а й моральною діяльністю, оскільки перекладач виступає у ролі посередника між культурами, інституціями та людьми. У багатьох країнах професійна етика є обов'язковим елементом підготовки перекладачів - як через спеціальні курси, так і через практичні моделі формування етичних компетентностей. У цьому підрозділі розглянемо найхарактерніші теоретичні підходи до формування професійної етики перекладачів у закордонній освітній та професійній практиці [14, с. 132].

Один із найавторитетніших міжнародних етичних стандартів для перекладачів розроблений Міжнародною федерацією перекладачів (FIT). У їхньому Кодексі професійної етики чітко зазначено, що перекладач зобов'язаний:

- залишатися об'єктивним;
- уникати перекручення інформації;
- дотримуватися конфіденційності;
- поважати культурну специфіку та усвідомлювати свою відповідальність за точність і наслідки перекладу.

Цей документ є базовим у формуванні загальноосвітнього етичного підходу й активно використовується в професійній освіті у країнах ЄС, Канаді, США, Австралії, Японії.

У країнах Європейського Союзу професійна етика перекладача закріплена не лише на рівні добровільних кодексів, а й у національних кваліфікаційних стандартах. Так, у Німеччині, згідно з навчальними планами університетів Гайдельберга, Лейпцига, Кельна та інших провідних перекладацьких шкіл, етична компетентність є обов'язковим навчальним модулем [47]. Її викладають не лише як теоретичну дисципліну, а й у форматі практикумів: студенти аналізують етичні ситуації з практики, беруть участь у симуляціях перекладу в стресових умовах, вивчають випадки порушення етичних норм і їхні наслідки для кар'єри фахівця.

Особливої уваги заслуговує канадський досвід, де діє Асоціація перекладачів, термінологів і усних перекладачів Канади (АТІО). Її члени зобов'язані дотримуватись

кодексу поведінки, який охоплює не лише загальні моральні принципи, а й детальні рекомендації щодо роботи в екстремальних ситуаціях, міжкультурної чутливості та поведінки під час конфлікту інтересів. Крім того, майбутні перекладачі в Канаді проходять етичне стажування - спеціальні навчальні кейси, де вони мають продемонструвати, як діяти в ситуації морального вибору. Це значно підвищує ефективність етичної підготовки [15, с. 172].

У Сполучених Штатах Америки підготовка перекладачів здійснюється відповідно до рекомендацій Американської асоціації перекладачів (ATA), яка, окрім технічної компетентності, вимагає від членів асоціації чіткого дотримання етичних принципів. У багатьох американських університетах (наприклад, University of Maryland, NYU) курси з етики перекладу є обов'язковими. Ці курси орієнтовані на аналіз реальних кейсів із практики, роботу з документами судового та медичного перекладу, що вимагає особливої моральної відповідальності, навичок збереження неупередженості та мовної об'єктивності.

Університети Великої Британії також приділяють значну увагу формуванню професійної етики. Наприклад, у University of Westminster та Heriot-Watt University студентам пропонують інтегровані курси, які поєднують перекладацькі навички з етичними студіями: студенти аналізують моральні дилеми, які виникають під час синхронного перекладу на конференціях, в умовах війни, політичного напруження, судових розглядів тощо. Особливу увагу приділяють етичній саморефлексії - здатності оцінювати свої дії, ставити під сумнів власні мотиви, визнавати помилки, що є ознакою моральної зрілості [67].

Цікавим є і скандинавський досвід, зокрема Швеції та Норвегії, де домінує людиноцентричний підхід. Тут основна увага в етичній освіті перекладачів приділяється співчуттю, емпатії, повазі до особистості клієнта. Навчальні програми часто включають обговорення прав людини, соціальної справедливості, антидискримінаційної поведінки у контексті перекладацької діяльності. Наприклад, у Лундському університеті (Швеція) один із модулів так і називається - «Моральна відповідальність перекладача в епоху соціальних трансформацій» [16, с. 45].

У Японії, де етична культура ґрунтується на цінностях честі, обов'язку та гармонії, професійна етика перекладача формує частину загального корпоративного етикету. У перекладацьких школах (наприклад, Inter Group Corp., Simul Academy) велику увагу приділяють навчанню етикету в професійному спілкуванні, недопущенню втручання в чужу комунікацію, збереженню «невидимості» перекладача, коли це потрібно. Студентів навчають правил мовчання, стриманості, ділового дрес-коду та навіть позиції тіла під час роботи.

Варто також звернути увагу на досвід австралійської системи підготовки перекладачів, де діє Національний орган з акредитації перекладачів і усних перекладачів (NAATI). Тут етичні стандарти є частиною сертифікаційного іспиту. Майбутній перекладач зобов'язаний пройти тестування на знання етичних норм, типові сценарії поведінки в кризових ситуаціях, а також засвідчити здатність зберігати емоційну стійкість і професійну дистанцію. Отже, етика розглядається як практична навичка, а не абстрактне поняття [74].

Аналізуючи ці приклади, можна зробити висновок, що у закордонній практиці професійна етика перекладача не обмежується теоретичним курсом чи вивченням кодексів. Навпаки, вона включена у всі аспекти підготовки: від структури занять до формату практик, стажувань, моделювання ситуацій. Особлива увага приділяється практичним аспектам: симуляціям, кейс-методам, ігровому моделюванню, обговоренню моральних дилем, роботі з реальними документами.

Також помітною є тенденція до інтеграції гуманітарних підходів - курсів з філософії, етики, прав людини, соціальної психології у програму підготовки перекладача. Ці дисципліни не лише доповнюють мовну та професійну компетентність, а й слугують ґрунтом для формування стійкої моральної позиції, внутрішньої переконаності в необхідності дотримання етичних стандартів [17, с. 92].

Окремої уваги заслуговують освітні методики: у багатьох країнах використовуються міждисциплінарні семінари, відкриті обговорення, етичні журнали (рефлексивні щоденники), інтервізійні групи, у яких студенти можуть обмінюватися

думками про складні професійні ситуації. Це створює культуру етичного мислення, що поступово стає внутрішньо властивою перекладачу.

Зіставляючи наведені приклади із ситуацією в Україні, можна відзначити наявність значного потенціалу для адаптації подібного досвіду. Особливо актуальним є включення практичних кейсів, моделювання ситуацій, етичних тренінгів у курси професійної підготовки, а також переосмислення ролі гуманітарних дисциплін як інструменту морального зростання студента [18, с. 112].

Закордонні університети виділяють не менш важливе місце для формування професійної етики фахівця. Провідні спеціалісти відзначають, що формування професійної етики перекладача - це не епізодична дія, а тривалий системний процес, у якому поєднуються знання, досвід, рефлексія та особистісне зростання. І саме такий підхід є ключем до підготовки перекладачів, які здатні не лише перекладати слова, а й нести моральну відповідальність за смисли, які вони передають у світ.

Формування професійної етики є одним із визначальних завдань підготовки сучасного перекладача авіаційної сфери. У процесі навчання у вищих навчальних закладах особливу увагу приділяють методологічним засадам, які сприяють розвитку етичної свідомості, моральної стійкості, самокритичності та внутрішньої дисципліни майбутніх фахівців [69].

Насамперед варто виокремити системний підхід як фундаментальну методологію етичного виховання. Він дає змогу розглядати професійну етику перекладача не ізольовано, а в комплексі взаємопов'язаних чинників: особистісних рис характеру, рівня сформованості фахових компетенцій, впливу професійного та соціокультурного середовища, а також відповідності діяльності міжнародним і галузевим стандартам. Така багатопланова модель забезпечує глибоке, цілісне сприйняття етичних імперативів, коли майбутній фахівець сприймає їх не як зовнішні правила, а як внутрішні моральні орієнтири, що пронизують усю професійну поведінку [46].

Не менш важливим є компетентнісний підхід, який на сьогодні домінує в європейській та українській вищій освіті. Його сутність полягає у переході від

простого накопичення теоретичних знань до формування інтегрованого комплексу здатностей, що дозволяють перекладачеві ефективно й відповідально працювати в умовах авіаційної галузі. У структурі компетенцій особливе місце посідають мовленнєва, міжкультурна, соціально-комунікативна, цифрової та власне етична складові. Саме етична компетенція виступає своєрідним «фільтром», який визначає, чи буде перекладач не лише технічно точним, а й морально відповідальним виконавцем.

Значну роль відіграє також особистісно орієнтована модель навчання. Вона акцентує на індивідуальному розвитку морально-етичних якостей кожного студента, адже якісний авіаційний переклад неможливий без щирого усвідомлення своєї відповідальності за безпеку польотів, життя пасажирів і екіпажу. Такий підхід допомагає формувати внутрішню потребу дотримуватися принципів чесності, конфіденційності, неупередженості та поваги до культурних особливостей співрозмовників [48].

Нарешті, найбільш перспективним на сьогодні вважається інтегративний підхід, який синтезує переваги всіх попередніх методологій. Він передбачає органічне поєднання теоретичної підготовки з практико-орієнтованими формами роботи: кейс-стаді, моделюванням етичних дилем, рольовими іграми, аналізом реальних інцидентів у сфері авіаційного перекладу. Завдяки цьому студенти не просто запам'ятовують норми професійної етики, а вчаться гнучко застосовувати їх у нестандартних, стресових або конфліктних ситуаціях, що є типовими для авіаційної галузі. Інтегративна модель сприяє формуванню фахівця, який здатен не лише знати «що правильно», а й уміти втілювати це знання в реальній професійній діяльності, зберігаючи моральну стійкість навіть під зовнішнім тиском чи в умовах дефіциту часу [32].

Таким чином, комплексне використання системного, компетентнісного, особистісно орієнтованого та інтегративного підходів створює міцну основу для виховання етично зрілого перекладача авіаційної сфери, готового відповідально

виконувати свої обов'язки в умовах високої суспільної значущості та потенційної небезпеки професії.

Адаптація в перекладі означає зміну вихідного тексту відповідно до лінгвістичного, культурного чи комерційного контексту цільової аудиторії. Хоча адаптація підвищує релевантність та читабельність тексту, вона також викликає етичні питання щодо того, наскільки прийнятним є рівень модифікації.

Точність перекладу стосується того, наскільки точно переклад передає значення вихідного тексту. Однак, точність – це не те саме, що дослівний переклад. Гарний переклад повинен поєднувати точність значення з природною читабельністю, враховуючи потреби та очікування аудиторії.

Вірність полягає в тому, наскільки точно ви передаєте значення вихідного тексту. Однак це не означає дослівний переклад. Гарний переклад забезпечує баланс між точністю та читабельністю, враховуючи потреби та очікування вашої цільової аудиторії. Перекладачі часто мають справу з дуже конфіденційними матеріалами, такими як юридичні, медичні чи фінансові документи. Тому збереження конфіденційності є надзвичайно важливим.

Щоб подолати ці етичні виклики, перекладачі повинні розробити стратегії для прийняття обґрунтованих рішень [72]:

Тривожні сигнали у неетичних запитах на переклад : звертайте увагу на клієнтів, які запитують оманливі, упереджені або культурно нечутливі переклади.

Галузеві кодекси етики: Такі організації, як Американська асоціація перекладачів (ATA), Міжнародна федерація перекладачів (FIT) та інші, пропонують кодекси етики для керівництва професійною поведінкою.

Найкращі практики для підтримки чесності : завжди відкрито спілкуйтеся з клієнтами, поважайте конфіденційність та прагніть роз'яснень, коли стикаєтеся з етичними дилемами.

Формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) етики перекладача в авіаційній галузі неможливе без використання низки сучасних педагогічних підходів. Серед загальних, що застосовуються до підготовки фахівців

будь-яких напрямів, слід виокремити компетентнісний, комунікативний та професійно орієнтований підходи. Проте специфіка професійної діяльності перекладача, особливо в галузі цивільної авіації, вимагає залучення додаткових, більш спеціалізованих методологічних засад, які здатні врахувати унікальний характер цієї професії. До таких підходів належать рецептивний, соціокогнітивний, лінгвокогнітивний та мультидисциплінарний [83].

Рецептивний підхід посідає особливе місце у підготовці фахівців з кількох іноземних мов. Він ґрунтується на концепції Euro Comprehension і активно використовується в системі багатомовної освіти. Його актуальність для майбутніх перекладачів авіаційної сфери пояснюється тим, що спеціалісти цього профілю зазвичай працюють із групою споріднених мов. Замість традиційного послідовного оволодіння кожною мовою окремо (спочатку перша, потім друга, третя), рецептивний підхід пропонує одночасний доступ до кількох споріднених мов завдяки виявленню спільних закономірностей: інтернаціоналізмів, аналогій на морфемному рівні, фонетичних відповідників тощо [4]. Це значно прискорює та оптимізує процес навчання.

Не менш важливими для перекладача цивільної авіації є соціокогнітивний та лінгвокогнітивний підходи, оскільки фахівець має досконало оперувати вузькоспеціалізованою термінологією. Соціокогнітивний підхід ефективно застосовувався під час формування авіаційно-термінологічного компонента технологічної компетентності студентів.

Лінгвокогнітивний підхід реалізується через створення та управління термінологічними базами даних з урахуванням концептуальної структуризації інформації. Когнітивна лінгвістика є оптимальним інструментом для аналізу професійного дискурсу саме тому, що вона орієнтована на лексику та враховує реальні контексти її вживання. Для практичної реалізації цього підходу доцільно використовувати метод процесо-орієнтованих фреймів, який передбачає:

- виявлення термінів-концептів у спеціалізованих текстових корпусах;
- аналіз дефініцій та тлумачень відповідних понять;

визначення структури фрейму для кожного концепту;
встановлення семантичних, ієрархічних та асоціативних зв'язків між термінами галузі [3].

Така методологія дає змогу студентам не лише засвоїти термінологію, а й зрозуміти глибокі зв'язки між новою галузевою терміносистемою та вже сформованим у свідомості концептуально-понятійним каркасом.

Мультидисциплінарний підхід є ключовим через інтегративну природу професійно-комунікативної компетентності перекладача авіаційної галузі. Оскільки фахівець має володіти мовою для спеціальних цілей (Language for Specific Purposes) саме в контексті авіації [4], підготовка вимагає поєднання знань із лінгвістики, авіаційної техніки, міжнародного права, безпеки польотів та міжкультурної комунікації. Лише мультидисциплінарність забезпечує формування цілісного професіонала, здатного ефективно працювати в умовах високої відповідальності та багатомовного середовища.

Отже, поєднання вищезазначених підходів створює оптимальні умови для формування високого рівня професійно-комунікативної компетентності та етичної свідомості майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

2.1 Аналіз змісту суспільно-гуманітарних дисциплін у контексті формування професійної етики перекладача

У процесі професійної підготовки перекладачів, особливо в галузі авіації, важливим чинником є формування не лише мовних та фахових знань, а й етичної компетентності. Етична компетентність передбачає здатність діяти відповідально, морально, відповідно до норм як загальнолюдської моралі, так і специфічних вимог професійної етики. Вирішальну роль у формуванні етичної зрілості відіграють суспільно-гуманітарні дисципліни, насамперед філософія, психологія та культурологія. Саме вони створюють середовище для осмислення цінностей, моральних норм, меж дозволеного у професійній діяльності та внутрішнього етичного вибору особистості [19, с. 102].

Філософія – дисципліна, яка історично та концептуально закладає основи морального мислення. Вивчення філософських систем допомагає студенту глибше осмислити природу моральності, поняття обов'язку, відповідальності, свободи, совісті. Такі категорії, як «моральна автономія», «етичний імператив», «чеснота», «справедливість» набувають не теоретичного, а практичного змісту, коли студенту пропонують розглянути конкретну професійну ситуацію. Наприклад, перекладач, який повинен перекласти технічний документ, виявляє у ньому критичну неточність, яка може мати серйозні наслідки для авіаційної безпеки. Його етична дилема полягає в тому, чи має він право/обов'язок повідомити про помилку, виходячи за межі власної ролі як мовного посередника.

У подібних випадках саме філософська освіта дозволяє майбутньому фахівцю розуміти етичну цінність правди, принципу «не зашкодь», моральної відповідальності за мовні рішення, навіть якщо вони стосуються чужого тексту. Вивчення поглядів Іммануїла Канта, Сократа, Джона Стюарта Мілля, Г. С. Сковороди

дозволяє студенту формувати внутрішній моральний каркас. Особливо актуальним є ознайомлення з концепціями морального вибору у межах конфлікту між особистим сумлінням та зовнішнім тиском. У професійній сфері авіаційного перекладу подібні конфлікти можуть виникати в умовах, коли комерційні, адміністративні або політичні інтереси протирічають принципу об'єктивності та точності перекладу [20 с. 122].

Філософія розвиває вміння ставити запитання, критично осмислювати дійсність, рефлексувати над власними вчинками. Саме ця здатність до моральної рефлексії лежить в основі етичної компетентності. Перекладач, який здатен розмірковувати над своїми професійними діями, їх наслідками та моральною вартістю, є набагато стійкішим до зовнішнього тиску, ніж той, хто діє лише за інструкцією.

Психологія, у свою чергу, дозволяє зрозуміти внутрішню мотивацію людини, механізми поведінки, вплив емоцій, стресу, міжособистісних конфліктів. У професії перекладача психологічна грамотність має не менш важливе значення, ніж мовна. Робота перекладача в авіаційній галузі часто супроводжується високим рівнем напруження, адже вона пов'язана з відповідальністю за точність комунікації у критичних умовах. Психологія допомагає формувати такі якості, як емоційна стійкість, здатність до самоконтролю, врівноваженість, вміння зберігати професійну дистанцію та об'єктивність.

Психологія дозволяє краще розуміти інших людей - їх реакції, потреби, страхи, агресію, стиль спілкування. Наприклад, перекладач може опинитися у ситуації, коли учасники комунікації поведуться агресивно або надто емоційно - в таких випадках важливо не лише правильно передати зміст висловлювань, а й зберегти нейтральність, не допустити загострення конфлікту, бути посередником не тільки мовним, а й емоційним.

Культурологія забезпечує здатність до міжкультурної комунікації, що є критично важливим у глобалізованому авіаційному середовищі. Майбутній перекладач повинен знати не лише мову, а й культурні особливості країн, з якими працює: систему цінностей, етикет, особливості невербального спілкування, роль

ієрархії в комунікації, релігійні або національні табу. Інакше він ризикує допустити етичні помилки, навіть не усвідомлюючи цього [25].

Прикладом міжкультурної етичної дилеми може бути ситуація, коли перекладач має справу з представниками східної культури, де пряма відмова вважається грубістю. Якщо він перекладає європейську відповідь з точністю у стилі «ні, це неможливо», це може призвести до образи та дипломатичних непорозумінь. Культурологія вчить, як адаптувати мовлення без втрати змісту, але з урахуванням культурних норм - тобто діяти етично з точки зору обох сторін [21, с. 154].

Під час занять із культурології доцільно використовувати наступні методи:

- аналіз реальних кейсів;
- порівняння етичних кодексів у різних країнах;
- моделювання ситуацій з різною культурною основою.

Наприклад, студентам пропонують ситуацію: міжнародна авіакомпанія розглядає інцидент із затримкою рейсу, де кожна сторона - диспетчери, техніки, екіпаж - мають свою версію подій. Перекладач виступає у ролі медіатора. Як передати точку зору кожного без упередженості, з урахуванням культурних особливостей стилю спілкування?

Філософія дає змістові основи морального мислення, психологія - розуміння внутрішніх і міжособистісних процесів, а культурологія - здатність до міжкультурного етичного балансування. Разом ці дисципліни створюють потужне поле для формування етичної компетентності. Вони повинні бути не просто фоновими загальноосвітніми курсами, а частиною професійної етичної підготовки перекладача. Лекції мають супроводжуватись етичними дебатами, рольовими іграми, аналізом реальних ситуацій, рефлексивними есе.

У цій парадигмі суспільно-гуманітарні дисципліни перетворюються на інструмент морального загартовування. Вони навчають не що є правильним, а як мислити правильно. Для перекладача, чия діяльність поєднує мову, емоції, контекст і відповідальність - це безцінний ресурс професійного становлення [22, с. 146].

Також варто звернути увагу на важливість інтеграції суспільно-гуманітарних дисциплін у систему професійної підготовки перекладачів, адже саме завдяки цьому формується етична компетентність, яка є основою не лише успішної кар'єри, але й моральної зрілості фахівця. Однак важливо зазначити, що етична компетентність не є статичним набором знань або правил, а процесом, який постійно розвивається. Зміни в суспільстві, нові виклики, інтеграція технологій, глобалізація - все це вимагає від перекладача здатності адаптувати свої моральні принципи та стандарти до нових обставин.

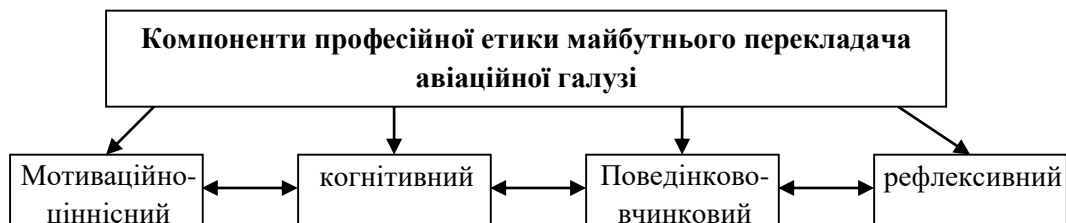
Суспільно-гуманітарні дисципліни, зокрема філософія, психологія та культурологія, відкривають для студентів багатоаспектний підхід до професійних та етичних викликів. Вони допомагають студентам розуміти, що кожне професійне рішення має наслідки, як для конкретних осіб, так і для суспільства в цілому. Вони навчають, що моральна відповідальність - це не лише питання власних переконань, але й готовність враховувати інтереси інших, співпрацювати в умовах міжкультурного різноманіття, а також розуміти різні соціальні контексти.

Наприклад, в умовах глобалізованого світу і постійно зростаючої кількості міжнародних комунікацій, перекладачі часто опиняються у ситуаціях, коли етичні норми однієї культури можуть суттєво відрізнитись від етичних норм іншої. Тому важливо, щоб майбутні фахівці володіли знаннями про різні культурні контексти та навчалися адаптувати свої професійні рішення до різних ситуацій, не втрачаючи при цьому основних моральних орієнтирів [23, с. 168].

Суттєву роль у цьому процесі може зіграти інтеграція етичних аспектів в навчальний процес через використання кейсів та реальних ситуацій, що дозволяє студентам не тільки теоретично усвідомлювати етичні норми, а й набувати практичних навичок прийняття рішень в умовах моральних дилем. Наприклад, практичні заняття аналізу реальних ситуацій у сфері авіації можуть допомогти студентам усвідомити, як приймати рішення, враховуючи не лише технічні, але й моральні аспекти. Такі кейс-стаді забезпечують можливість детального розгляду конкретних ситуацій, де етичний вибір стає вирішальним.

Це також підкреслює значення етичних дебатів, дискусій та рефлексії в навчанні. Вони допомагають студентам усвідомити не тільки зовнішні етичні вимоги, але й сформувані внутрішнє розуміння моральної відповідальності. Адже, коли мова йде про такі критичні сфери, як авіація, точність і чесність у передачі інформації мають першорядне значення. У таких випадках перекладач, який здатен чітко і відповідально сформулювати інформацію, навіть якщо це вимагає виходу за межі прямого перекладу, сприяє не тільки збереженню професійного іміджу, але й забезпеченню безпеки людей.

Важливою складовою етичної підготовки перекладачів є також здатність до саморефлексії. Студенти мають розуміти не лише те, що є правильним чи неправильним, але й чому вони обирають той чи інший підхід, які моральні засади вони використовують у своїй практиці. Саме тому на заняттях з філософії, психології та культурології важливо не лише передавати факти, але й формувати здатність до критичного мислення. Ця навичка дозволяє майбутнім перекладачам у будь-якій ситуації знайти морально обґрунтоване рішення, навіть коли це стосується суперечливих або складних етичних питань [24, с. 120].

Мал. 2.1. Зміст професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі

Отже, ключовим завданням суспільно-гуманітарних дисциплін у підготовці перекладачів є створення освітнього простору, де етика перестає бути абстрактною концепцією і стає органічною частиною професійної діяльності. Це навчання не тільки відповідальності перед іншими людьми, але й перед собою, перед власними моральними принципами. І, зрештою, саме ці знання дозволяють перекладачам діяти не просто як технічні фахівці, але й як морально свідомі особистості, здатні впливати на свою професію та суспільство в цілому.

2.2 Методичні аспекти інтеграції етичного компонента у викладання суспільно-гуманітарних дисциплін для майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Моральне саморефлексування - це ключовий методичний аспект у процесі формування етичної компетентності та етичного компонента, особливо для майбутніх професіоналів, таких як перекладачі, чиї рішення можуть мати серйозні наслідки для людей, техніки та навіть безпеки. У контексті освітнього процесу практика морального саморефлексування має на меті допомогти студентам не лише осмислити теоретичні поняття моралі, але й навчитися застосовувати їх на практиці, враховуючи особисті цінності, культурні контексти та професійні вимоги.

Існує декілька поширених способів як розвивати моральне саморефлексування як методичний аспект інтеграції етичного компонента [55].

1. Саморефлексія через аналіз реальних ситуацій.

Один із найбільш ефективних способів розвивати вміння морального саморефлексування - це застосування методів, які зосереджуються на реальних ситуаціях, з якими студенти можуть зіткнутися в майбутньому. Наприклад, на заняттях з філософії та етики викладач може запропонувати студентам вирішити етичну дилему, пов'язану з професією перекладача. Наприклад, перекладач працює над документом, що стосується безпеки авіаційного обладнання. В процесі перекладу він виявляє в тексті серйозну технічну помилку, яка може призвести до аварії. Перекладач усвідомлює, що на нього покладається велика відповідальність за точність перекладу, але він також розуміє, що повідомлення про помилку може негативно вплинути на репутацію компанії, а також спричинити юридичні та фінансові наслідки [25, с. 173].

Питання для саморефлексії:

- Яким чином я маю діяти в цій ситуації? Чи повинен я відобразити точну інформацію, навіть якщо це може призвести до ускладнень для компанії?
- Які етичні принципи я буду застосовувати при прийнятті рішення? Чи є в мене моральна відповідальність перед людьми, чи маю я право вирішувати, яку інформацію передавати?

Цей тип вправ дозволяє студентам усвідомити важливість їхніх рішень і змусити їх розмірковувати не лише з точки зору професіоналізму, а й етики.

2. Рольові ігри та симуляції.

Ще один спосіб практичної саморефлексії - це використання рольових ігор, де студенти можуть потрапити в реальні ситуації, що вимагають етичних рішень. У таких іграх студенти можуть відпрацьовувати різні ролі: перекладача, менеджера, співробітника технічної служби, клієнта, що дозволяє їм побачити ситуацію з різних точок зору. Наприклад, студенти поділяються на групи, де кожен отримує роль: перекладач, керівник, юрист, клієнт компанії. Завдання - вирішити етичну дилему в міжнародному проекті, що стосується змісту реклами авіакомпанії, яка має на меті залучити клієнтів з різних культур. Реклама містить контент, що може бути зрозумілий або навіть ображати певні культурні групи.

Питання для саморефлексії:

- Що я можу зробити, щоб реклама не порушувала етичних норм інших культур?
- Які етичні принципи я маю взяти до уваги під час створення та передачі інформації, щоб зберегти нейтральність і не завдати шкоди репутації?

Після рольової гри, обговорення результатів допомагає студентам усвідомити, які етичні принципи вони використовували, які моральні дилеми виникали та як вони їх вирішували.

3. Рефлексивні есе як інструмент для саморозвитку.

Написання рефлексивних есе є ще одним способом практикувати моральне саморефлексування. Завдання для студентів - це не лише описати професійну ситуацію, але й глибоко проаналізувати свої рішення, ставлення до конкретних етичних аспектів, і як їхнє розуміння моралі змінюється в процесі навчання. Наприклад, студент отримує завдання написати есе на тему «Як я прийняв рішення в етичній дилемі при перекладі технічного тексту». У своєму есе студент має зазначити, що саме стало ключовим у процесі прийняття рішення, які етичні принципи були

порушені або підтримані, як цей досвід змінив його уявлення про професійні та моральні стандарти перекладу.

Питання для саморефлексії:

- Як я оцінив важливість точності і чесності в контексті авіаційної безпеки?
- Як я зважував етичні та професійні вимоги у ситуаціях, коли ці вимоги можуть суперечити одна одній?

4. Використання міжкультурних кейсів для аналізу етичних дилем. Оскільки переклад у глобалізованому світі все частіше передбачає міжкультурну комунікацію, важливо навчити студентів не тільки мовним, але й етичним аспектам міжкультурних відносин. Це дозволяє їм краще розуміти моральні конфлікти, що можуть виникати через культурні відмінності. Наприклад, перекладач працює над перекладом інтерв'ю з видатним політичним діячем з країни, де пряма критика влади вважається неповагою і може призвести до серйозних наслідків. Водночас його завдання - донести правдиву та об'єктивну інформацію до аудиторії іншої культури, де критика є невід'ємною частиною політичного дискурсу.

Питання для саморефлексії:

- Як я можу передати інформацію так, щоб не порушити культурні норми однієї зі сторін?
- Які етичні виклики виникають через різницю в політичних культурах, і як я їх розв'язую?

5. Самоперевірка і підтримка з боку викладачів.

Практика морального саморефлексування не повинна обмежуватися лише самостійною роботою студентів. Важливим етапом є активне обговорення та зворотний зв'язок від викладачів, які можуть допомогти студентам зрозуміти, чи є їхні рішення морально правильними, чи є альтернативи, і як краще реагувати в майбутньому [26, с. 103].

Наприклад, після кожного виконаного завдання чи розгляду кейсу викладач може організувати обговорення, де студенти діляться своїми думками і рішеннями.

Викладач може поставити провокаційні питання, що допоможуть студентам глибше осмислити прийняті рішення.

Питання для саморефлексії:

- Чи є альтернативні способи прийняття морального рішення в тій чи іншій ситуації?
- Як змінюється моє ставлення до етики у професії після отриманого зворотного зв'язку?

Практика морального саморефлексування, на основі цих методів, допомагає студентам не лише розвивати навички етичного мислення, але й готуватися до реальних професійних викликів, де моральні дилеми - це невід'ємна частина роботи.

Один із потужних інструментів морального самозагартування - регулярна/щоденна мікрорефлексія. Це можуть бути короткі щоденні записи у щоденнику студента, де він відзначає ситуації, що викликали моральне напруження, сумнів, внутрішній конфлікт або просто змусили задуматись над своїми діями та реакціями інших. Наприклад завдання – «Опиши ситуацію за останню добу, в якій ти відчув/відчула моральний дискомфорт. Що стало причиною цього? Як ти зреагував/зреагувала? Як вчинив би/вчинила зараз, маючи більше досвіду?».

Навіть буденні приклади - небажання допомогти одногрупнику, критика від викладача, ситуація в громадському транспорті - все це може бути основою для розуміння власної етичної позиції. Формування навички бачити етичні аспекти навіть у дрібницях - це перший крок до високої етичної чутливості.

Використання літератури та кіно як джерела етичних роздумів. Класичні твори (зокрема, твори Сартра, Кафки, Гемінгвея, Сковороди) чи сучасні фільми (наприклад, «Список Шиндлера», «Гра в імітацію», «Flight», «Мовчання», «Arrival») - це чудова база для глибокої моральної саморефлексії. Наприклад, після перегляду фільму або прочитання оповідання студенти повинні обрати героя, чия поведінка викликала внутрішній моральний конфлікт або сумнів. Вони описують [36]:

- 1) Який моральний вибір зробив герой?
- 2) Які альтернативи були?

3) Як би я вчинив/вчинила на його місці?

Це дозволяє студентам проектувати чужі моральні дилеми на себе, створюючи простір для внутрішнього діалогу.

Ще одним ключовим методичним аспектом інтеграції етичного компонента є ілюстративні моделі. В освітньому процесі доречно використовувати візуальні інструменти, що допомагають структурувати моральне мислення. Наприклад, етична піраміда за Ельспет Тіллі: намір → засоби → результат (див. мал. 2.1. (додаток А) Етична піраміда за Ельспет Тіллі).

Ельспет Тіллі, експертка з етики публічної комунікації, запропонувала модель етичної піраміди, що складається з трьох рівнів:

1. Намір (Intention) - Чи є ваші дії щирими та етично обґрунтованими?
2. Засоби (Means) - Якими методами ви досягаєте своїх цілей?
3. Результат (Ends) - Який кінцевий результат ваших дій і чи є він етичним?

Ця модель допомагає оцінити етичність рішень, враховуючи не лише результат, але й наміри та засоби досягнення мети.

Модель етичної піраміти також можна адаптувати для професії перекладача наступним чином:

1. Намір - Чи має перекладач щирий намір передати зміст оригіналу без спотворень?
2. Засоби - Чи використовує перекладач етичні методи, дотримується конфіденційності та професійних стандартів?
3. Результат - Чи є кінцевий переклад точним, зрозумілим і відповідним до культурного контексту?

Ця адаптація допомагає перекладачам оцінити свої дії з етичної точки зору на кожному етапі роботи.

Як приклад, розглянемо моральний компас перекладача (див. мал. 2.2.) (додаток Б):

1. Північ (North) - Правда: об'єктивна передача змісту без спотворень.
2. Південь (South) - Нейтральність: уникнення особистих упереджень.

3. Схід (East) - Лояльність до замовника: виконання вимог клієнта.
4. Захід (West) - Безпека та наслідки: усвідомлення потенційних наслідків перекладу.

Студенти можуть обирати, «куди поведе їх компас» у конкретній ситуації. Цей компас можна використовувати як інструмент для аналізу етичних дилем у перекладацькій практиці. Наприклад, ситуація де перекладач отримує текст, що містить конфіденційну інформацію. Він повинен вирішити, як діяти:

1. Правда: передати інформацію точно.
2. Нейтральність: не впливати на зміст власними судженнями.
3. Лояльність до замовника: дотримуватися інструкцій клієнта.
4. Безпека та наслідки: усвідомити можливі юридичні чи етичні наслідки розголошення інформації.

Використовуючи «Моральний компас», перекладач може зважити всі аспекти та прийняти обгрунтоване рішення.

Ще одна чудова практика - проектна діяльність як форма колективної рефлексії. Це створення командних етичних проектів, де студенти:

Розробляють кодекс етики перекладача для конкретної галузі (наприклад, медичної чи авіаційної).

1. Створюють навчальні комікси або відео на тему професійних етичних дилем.
2. Організують «тиждень етики», де проводять воркшопи, вікторини, виставки.
3. «Етична абетка для молодих перекладачів» - серія постерів з прикладами, кожен з яких представляє етичну ситуацію.

Таблиця 2.2

А	анонімність джерела
Б	баланс між правдою і культурною чутливістю

В	відповідальність перед командою
----------	---------------------------------

У більш просунутих формах навчання доцільно вводити менторські практики, де студент працює з викладачем або старшим колегою й обговорює складні моменти морального вибору, які виникають під час перекладацької практики або стажування.

Форма роботи:

- Зустрічі раз на тиждень (навіть онлайн);
- Обговорення реальних чи гіпотетичних етичних ситуацій;
- Аналіз спільно прийнятих або різних рішень;
- Письмова рефлексія після кожної зустрічі;

На завершення курсу студенти можуть писати підсумкову роботу, яка не є суто академічною, а відображає особистий шлях етичного зростання – підсумкова етична рефлексія як форма самозвіту.

Тематика:

1. «Як змінилося моє уявлення про професійний обов’язок?»
2. «Коли я відчув/відчула себе морально відповідальним фахівцем?»
3. «Що було моїм найскладнішим етичним викликом за цей семестр?»

Такі практики допомагають зробити мораль не абстрактною дисципліною, а особистим досвідом. Студент починає відчувати, що етична компетентність - це не вимога викладача, а внутрішній компас, що направляє у щоденній діяльності. Через щире занурення, емоційне включення, співпереживання, суперечки і роздуми - формується справжня моральна зрілість, яка є основою для професіонала нового покоління.

2.3 Педагогічні умови ефективного формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі засобами суспільно-гуманітарних дисциплін

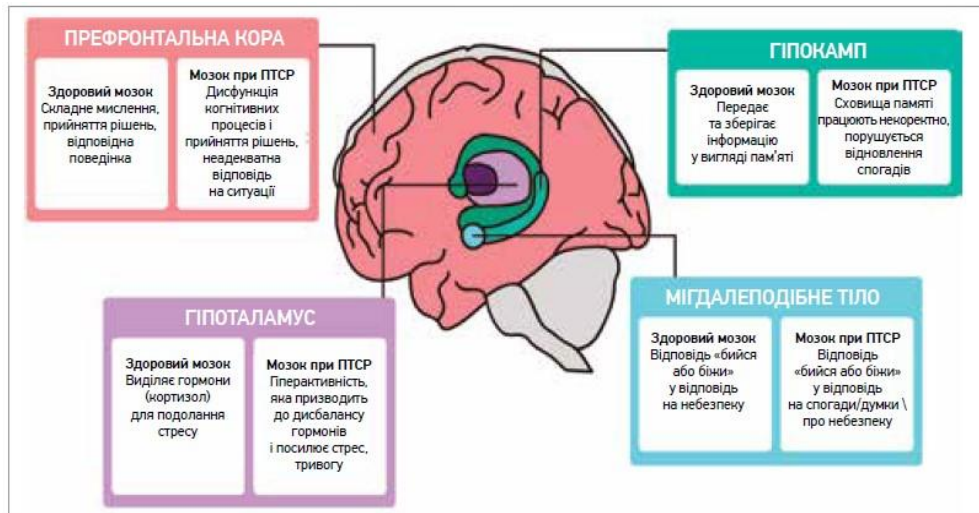
У сучасній гуманітарній освіті особливої актуальності набуває кейс-метод (case-study) - метод навчання на основі розбору реальних або змодельованих ситуацій. Він і постає основною педагогічною умовою ефективного формування професійної

етики майбутніх перекладачів. Саме етичні кейси дозволяють зробити абстрактні теми філософії, психології та культурології не лише ближчими до студентів, але й значущими в контексті їхньої майбутньої професії. Замість споглядання на моральні категорії «згори», студенту пропонується зануритися в етичну дилему, пережити її і зробити вибір - так само, як йому доведеться це робити в професійному житті [27, с. 46].

Одним із найважливіших прикладів є кейс із філософії, який стосується дилеми між лояльністю до клієнта та правдою. Наприклад, під час конференції перекладач чує, що спікер свідомо викривлює факти. У студентів виникає запитання «Чи має перекладач право «змінити» переклад заради суспільного добра?» У класі це обговорення трансформується у глибокий філософський аналіз понять «обов'язок», «чесність», «відповідальність» у контексті Канта, Сократа. Такий кейс змушує не просто цитувати мислителів, а співвідносити їх ідеї з конкретною професійною ситуацією.

Психологічні кейси дають можливість глибше зрозуміти вплив емоцій і стресу на професійне рішення. Один із таких прикладів - критична ситуація в аеропорту, де перекладач має комунікувати під час евакуації пасажирів. У цей момент він сам переживає паніку. Під час заняття студенти не лише аналізують цю ситуацію, а й пробують себе в ролі перекладача у змодельованому стресовому середовищі. Це дозволяє усвідомити значення психологічної стійкості, технік саморегуляції, вміння зберігати ясність думки.

Ось, наприклад, на мал. 2.3., є порівняння стану мозку під час стресу та в стані спокою.

Мал.2.3. Стан мозку під час спокою та стресу

Мозок під час стресу:

1. Мигдалеподібне тіло (амигдала) стає гіперактивним, що посилює відчуття страху, тривоги та агресії. При хронічному стресі може збільшуватися в розмірах, що призводить до надмірної емоційної реактивності та панічних атак.
2. Гіпокамп відповідає за пам'ять і навчання. Тривалий вплив кортизолу знижує його об'єм і нейропластичність, ускладнюючи запам'ятовування нової інформації.
3. Префронтальна кора - зниження активності цієї області обмежує здатність контролювати імпульси, приймати рішення та знижує когнітивну гнучкість.

Мозок у стані спокою:

- 1) Мигдалеподібне тіло: працює збалансовано, забезпечуючи адекватну емоційну реакцію на подразники.
- 2) Гіпокамп: має нормальний об'єм і високу нейропластичність, що сприяє ефективному запам'ятовуванню та навчанню.
- 3) Префронтальна кора: активна, дозволяє раціонально мислити, приймати обґрунтовані рішення та контролювати емоції.

У культурології кейси допомагають виявити тонкі нюанси міжкультурної етики. Наприклад, перекладач працює з делегацією з Японії, де не прийнято відмовляти прямо. Європейський партнер каже: «Це неможливо», і перекладач має вирішити - передати дослівно чи знайти культурно прийнятну форму. На заняттях

студенти порівнюють етикет спілкування в різних країнах, аналізують, де саме може виникнути етична помилка, і створюють власні перекладні формули з урахуванням культурної чутливості [28, с. 83].

Ще глибшим є комбінований кейс, який включає філософські, психологічні та культурні аспекти одночасно. Уявімо ситуацію: міжнародний рейс затримується, технічна команда звинувачує екіпаж, екіпаж - диспетчерів, а перекладач опиняється між конфліктуючими сторонами. Його завдання - точно передати зміст, не посилюючи напруги. На основі цієї ситуації студенти аналізують моральну відповідальність перекладача (філософія), стратегії деескалації конфлікту (психологія) та стилі комунікації представників різних національностей (культурологія).

Інтеграція кейсів у гуманітарні дисципліни вимагає гнучкості від викладача. Це не просто розбір кейсу, а створення атмосфери, де студенту цікаво мислити, відстоювати позицію, помилятися й переосмислювати. Особливо ефективно працює груповий аналіз кейсів, де кожна група пропонує своє рішення і захищає його. Це вчить командній етиці, а не лише індивідуальній відповідальності [29, с. 157].

Ще один підхід - відео-рефлексія. Після обговорення кейсу студент записує коротке відео, в якому пояснює своє рішення, коментує, що відчував би в такій ситуації. Це не лише формує рефлексивність, а й дозволяє краще запам'ятати етичні принципи через особисту залученість.

Кейс-метод стає не просто навчальним інструментом, а філософією гуманітарної освіти. Він допомагає студентам побачити, що етика - це не набір абстрактних норм, а живий процес вибору, який вимагає чесності, розуміння і мужності. Саме через кейси мораль стає зрозумілою і особистісно значущою. А перекладач, як посередник між мовами, культурами і світоглядами, має бути готовий не тільки до точного перекладу, але й до відповідального морального рішення у кожній ситуації, де слова мають значення [30, с. 74].

На результативність підготовки висококваліфікованого фахівця в будь-якій сфері впливає комплекс різнопланових факторів: організаційного, соціально-

культурного, економічного, психологічного й власне педагогічного характеру. Процес становлення професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі також неможливий без цілеспрямовано створеного середовища, яке стимулює засвоєння та інтеріорізацію відповідних етичних норм і цінностей.

Перш ніж перейти до характеристики конкретних умов, доцільно уточнити зміст понять «умова» та «педагогічна умова», адже в психолого-педагогічній літературі ці терміни трактуються досить різноманітно. У загальнонауковому дискурсі під умовою прийнято розуміти:

1. обставину, без якої певне явище або процес не може виникнути чи реалізуватися;
2. сукупність правил і вимог, що регулюють діяльність у конкретній сфері та гарантують її нормальне функціонування [1].

Системне осмислення філософських, психологічних і педагогічних джерел дозволяє розглядати категорію «умови» як невід'ємний елемент структури будь-якого цілеспрямованого процесу, зокрема й процесу формування етичної компетентності майбутніх авіаційних перекладачів під час опанування суспільно-гуманітарних дисциплін.

Поняття педагогічної умови в сучасній теорії вищої освіти найчастіше визначається як спеціально сконструйована система зовнішніх (відносно особистості студента) чинників організації навчально-виховного процесу у ЗВО, що виступає одночасно і причиною, і каталізатором якісних позитивних трансформацій у розвитку майбутнього фахівця. Іншими словами, педагогічні умови — це інтегральна характеристика змісту освіти, застосовуваних форм і методів навчання, педагогічних технологій та прийомів, а також матеріально-технічного й просторово-естетичного середовища, які спільно забезпечують досягнення поставлених освітніх і виховних цілей.

Так, А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та інші автори розглядають педагогічні умови як сукупність чинників, що детермінують успішність

навчально-виховного процесу, і пропонують їх класифікацію за критерієм локалізації [75]:

- зовнішні умови — конструктивні міжособистісні відносини у диаді «викладач–студент», об’єктивна та прозора система оцінювання, комфортні умови навчання (аудиторії, технічне забезпечення, мікроклімат тощо);
- внутрішні (особистісні) умови — індивідуально-психологічні особливості студентів (рівень здоров’я, темперамент, попередній досвід, сформованість навчальних навичок, мотиваційна готовність тощо).

Незалежно від концептуальних розбіжностей, усі дослідники одностайні в тому, що ключова функція педагогічних умов полягає у оптимізації взаємодії суб’єктів освітнього процесу та створенні сприятливого поля для вирішення конкретних дидактичних і виховних завдань.

Таким чином, створення й підтримка оптимального комплексу педагогічних умов є обов’язковою передумовою ефективного формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

Отже, педагогічні умови можна розглядати як спеціально створений комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників, що цілеспрямовано впливають на процес становлення професійної компетентності майбутнього фахівця та сприяють її переходу на якісно вищий рівень розвитку.

У контексті нашого дослідження педагогічні умови формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери визначаються як сукупність обставин і факторів, які або прискорюють, або уповільнюють хід навчально-виховної роботи, спрямованої на розвиток ключових структурних компонентів професійної етики, а саме: когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового та рефлексивно-оціночного.

При виокремленні цих умов ми спиралися на аналіз таких визначальних чинників [84]:

- 1) внутрішню та зовнішню мотивацію студентів-перекладачів до опанування етичних норм професії;

2) науково обґрунтовану структуру та зміст фахової підготовки в авіаційній галузі;

3) наявність валідної та об'єктивної системи діагностики рівнів сформованості професійної етики у студентів авіаційного профілю;

4) чітко сформульовані дидактичні принципи, що регулюють процес етичного виховання у закладах вищої освіти.

Виходячи з цього, до основних педагогічних умов ефективного формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі ми відносимо [82]:

- високий рівень мотивації студентів до засвоєння етичних знань, норм і цінностей, а також до вироблення стійких моделей етичної поведінки в реальних і моделюваних професійних ситуаціях;

- послідовне впровадження компетентнісного, діяльнісного та контекстно-орієнтованого підходів під час організації навчання та виховання;

- побудову навчально-виховного процесу з урахуванням вихідного рівня сформованості етичної компетентності кожного студента та його індивідуально-психологічних особливостей;

- створення інтегративного діялісно-орієнтованого освітнього середовища, яке моделює реальні умови професійної діяльності перекладача в авіації та стимулює етичне самовдосконалення.

Доцільність саме такого набору педагогічних умов обумовлена їхньою прямою спрямованістю на активізацію всіх структурних компонентів професійної етики, забезпеченням особистісно орієнтованого та професійно-контекстного характеру навчання, а також можливістю об'єктивного відстеження динаміки розвитку етичної компетентності студентів протягом усього періоду підготовки. Ці умови створюють необхідний фундамент для переходу від теоретичного засвоєння етичних норм до їх свідомого й відповідального втілення в майбутній професійній діяльності перекладача авіаційної галузі.

Перша педагогічна умова – сформованість стійкої внутрішньої мотивації студентів, які навчаються за спеціальністю «Переклад в авіаційній галузі», до

засвоєння етичних знань та розвитку навичок етично зразкової професійної поведінки.

У структурі професійної етики перекладача мотиваційно-ціннісна складова є однією з провідних. Це пояснюється тим, що саме мотивація виконує функції спонукання, організації та наданням особистісного сенсу всій діяльності людини. Рівень мотивації безпосередньо корелює з результативністю навчання, тому сучасна педагогічна психологія одностайно визнає необхідність свідомого й цілеспрямованого формування мотиваційної сфери студентів [29].

Хоча прямо «вмикати» чи «вимикати» мотивацію неможливо, її можна ефективно регулювати опосередковано. Викладач має можливість впливати на мотиваційну сферу майбутнього фахівця, спираючись на вже наявний у студента базовий рівень позитивної мотивації, виявляючи резерви її зростання та створюючи спеціальні педагогічні умови, за яких у студента виникає власна, внутрішня зацікавленість у вивченні етичних аспектів професії.

Таким чином, стимулювання навчально-пізнавальної активності досягається через [34]:

- актуалізацію професійних цінностей і перспектив;
- апелювання до особистісних потреб студента;
- забезпечення новизни та практичної значущості матеріалу;
- опору на попередній досвід;
- постійне підкреслення зв'язку навчального змісту з реаліями майбутньої роботи перекладача в авіації.

Усе це дозволяє стверджувати, що мотивація студентів-майбутніх авіаційних перекладачів до етичної підготовки охоплює комплекс мотивів, цілей і цінностей, формує ціннісне ставлення до професії та свідчить про їхню внутрішню готовність сприймати етичні знання й відпрацьовувати моделі етично правильної поведінки.

Друга педагогічна умова – інтегративне використання компетентнісного, діяльнісного та контекстного підходів під час формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери.

Компетентнісний підхід істотно підвищує ефективність етичної підготовки, оскільки:

- переносить акцент з простого накопичення знань («що знати») на способи й культуру професійних дій («як діяти»);
- посилює діяльнісний характер усього навчально-виховного процесу;
- забезпечує тісний зв'язок етичного компонента з іншими особистісними характеристиками студента, насамперед із мотиваційною сферою.

Діяльнісний підхід обрано не випадково: він передбачає організацію реальної предметно-практичної діяльності в моделюючому соціальному середовищі та створює сприятливе емоційно-мотиваційне тло. Його реалізація вимагає від викладача спеціальних зусиль щодо відбору змісту діяльності, переведення студента з позиції пасивного об'єкта в позицію активного суб'єкта пізнання, праці й спілкування. Це, у свою чергу, розвиває в студентів цілу низку ключових умінь: постановка мети → планування → організація → виконання → саморегуляція → контроль → аналіз і самооцінка результатів.

Особливе місце посідає контекстний підхід (технологія знаково-контекстного навчання), сутність якого полягає в тому, що студент із перших занять перебуває в активній діяльнісній позиції. Навчальний матеріал подається не як абстрактні теоретичні положення, а у вигляді реальних або умовно-реальних об'єктів професійної діяльності (навчальна, квазіпрофесійна, навчально-професійна діяльність) та сценаріїв їх розгортання. Завдяки цьому студент перетворюється з об'єкта педагогічного впливу на повноцінного суб'єкта як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності.

Відтворення предметного й соціального контекстів авіаційного перекладу принципово змінює характер навчального процесу, акцентуючи увагу на:

- часовій перспективі «минуле – сьогодні – майбутнє»;
- міждисциплінарних зв'язках і системності знань;
- динамічному, а не статичному розгортанні навчального змісту;
- рольовому та інструментальному забезпеченні професійних дій;

- урахуванні посадових обов'язків і особистісних інтересів майбутніх фахівців.

Саме тому провідними формами навчання в межах контекстного підходу для майбутніх перекладачів авіаційної галузі є: аналіз конкретних виробничих кейсів, рольові та ділові ігри, розв'язання ситуаційних завдань, проблемно-пошукові лекції, а також індивідуальні й групові проекти, що моделюють реальні професійні виклики та етичні дилеми.

Така комплексна реалізація другої педагогічної умови забезпечує перехід від декларативного знання етичних норм до їхнього глибокого особистісного присвоєння та готовності застосовувати в реальній професійній практиці.

Третя педагогічна умова полягає в організації навчально-виховного процесу з обов'язковим урахуванням уже сформованого в студентів рівня професійної етики та їхніх індивідуально-особистісних особливостей.

Усвідомлення власної відповідальності за взяті зобов'язання спонукає майбутнього фахівця не замикатися в жорстких рамках стандартних правил і вимог, а творчо й гнучко шукати найбільш ефективні способи розв'язання професійних завдань, що виникають у реальній практиці.

Саме морально-етична позиція значною мірою визначає авторитет фахівця в очах колег і клієнтів. Такі риси, як чесність, порядність і послідовність у дотриманні принципів, стають основним критерієм оцінки людини як особистості.

Перекладач відповідає за кожне слово свого перекладу та за всі можливі негативні наслідки, що можуть виникнути через недбалість чи легковажне ставлення до роботи. Точність виконання, обов'язковість і сумлінність допомагають уникнути конфліктів і непорозумінь у спілкуванні із замовниками. Ще на етапі підготовки до співпраці перекладачу важливо налагодити атмосферу взаємної довіри й доброзичливості. Ввічливість, охайний зовнішній вигляд, пунктуальність і повага до часу іншої людини – це не просто правила етикету, а фундаментальний моральний обов'язок професіонала-перекладача.

Четвертою педагогічною умовою є формування інтегративно-діяльнісного освітнього середовища. Упродовж навчання студенти-майбутні перекладачі оволодівають низкою фахових навчальних дисциплін.

Навчальний курс «Ділова англomовна комунікація» доповнює знання студентів про професійну ввічливість, неупередженість, діловий етикет, комунікабельність. На заняттях з «Основ теорії міжкультурної комунікації» майбутні перекладачі авіаційної галузі вчаться виявляти повагу до інших учасників комунікації, бути професійно ввічливими (з урахуванням культурного оточення); а також зберігати психічну стійкість (у стресових ситуаціях).

Надзвичайну роль відіграє навчальний курс «Етика та естетика», у процесі вивчення якого студенти опановують загальноприйняті в певному суспільстві моральні принципи і норми, універсальний професійний етикет, етичні кодекси певних професій. А під час вивчення дисципліни «Історія української культури» студенти отримують знання про національні морально-етичні принципи на засадах духовності та матеріальної культури.

Чільне місце з-поміж дисциплін суспільно-гуманітарного циклу посідають такі навчальні курси, як «Філософія», «Релігієзнавство», «Історія світової культури і мистецтв», у процесі вивчення яких майбутні перекладачі у галузі авіації отримують знання про морально-етичні принципи на засадах духовності та матеріальної культури, про особливості матеріальної і духовної культури різних епох, про гуманізм, національну культуру, духовний розвиток соціуму. Під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студенти поглиблюють знання, отримані у школі, про культуру мовлення та культуру ділового мовлення, розглядають граматичні парадигми частин мови в ділових паперах, особливості писемного й усного мовлення. Неодмінною умовою здійснення перекладу є досконале володіння вихідною (англійською) та цільовою (українською) мовами.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

3.1 Організація та проведення дослідження

Формування професійної етики перекладача - це не лише ознайомлення з нормами поведінки, а передусім практичне тренування здатності мислити етично, діяти відповідально й розпізнавати моральні дилеми у професійній реальності. Саме тому особливу роль відіграє практичне навчання - тренінг, який занурює студента у реальні ситуації, змушує робити вибір і відповідати за нього [31, с. 28].

Вважаємо, що основний матеріал інтегративного спецкурсу повинен містити основні положення професійної етики та етичного виховання, наукових досліджень у галузі професійної підготовки перекладачів, а також фактологічного матеріалу, зосередженого в збірнику складних етичних ситуацій у роботі перекладача; тем для обговорення та написання творів тощо, які були розроблені за результатами практичної діяльності автора дослідження в якості перекладача та викладача.

У тематичному плані інтегративного спецкурсу «Основи професійної діяльності перекладача» враховуємо сучасні досягнення науки в цій галузі знань. Спецкурс складається з двох тематичних модулів. Завданням першого модуля «Основи професійної діяльності перекладача. Етика перекладача» є ознайомлення студентів із базовими поняттями та визначеннями, якими оперує професійна етика та теорія професійної діяльності перекладача. На цьому етапі проводиться діагностика уявлень студентів про моральний аспект професійної діяльності перекладача, на основі отриманих даних відбувається коригування його сприйняття. Викладач ставить перед студентами проблемні ситуації етичного характеру, стратегії розв'язання яких є метою вивчення спецкурсу. Студенти за-своюють перелік основних етичних якостей перекладача, розвиток яких є неодмінною передумовою виконання перекладачем соціальної функції своєї професії. Це сприятиме не лише здійсненню першої цілі формування професійної етики – розвитку у студентів

категоріального апарату моральної свідомості, але й збудить в них інтерес до пізнання морально-особистісного компоненту професії перекладача. Завдання цього модуля полягає в тому, щоб: чітко окреслити зміст понять «компетенція» й «професійна компетентність» у контексті діяльності перекладача; висвітлити суспільну місію та цінність професії перекладача; проаналізувати роль як професійних, так і особистісних компетенцій у формуванні висококваліфікованого фахівця; познайомити студентів із професіограмою перекладача та сучасними вимогами до представників цієї професії.

Пропонуємо навчальний матеріал Модуля 1 укласти у такий спосіб, щоб мотивувати студентів пригадати інформацію, отриману ними на 1, 2 та 3 курсі у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, що дасть змогу перевести отримані знання у нову площину. У процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу ці знання орієнтовані на всебічний особистісний та загальнокультурний розвиток майбутніх фахівців, а під час вивчення запропонованого спецкурсу вони набувають професійно орієнтованого характеру. Спираючись на вже відомі визначення, факти, принципи, категорії і т. ін., отримані раніше в процесі вивчення «Психології», «Філософії», «Етики та естетики», «Психології ділового спілкування» та інших дисциплін вказаного циклу, у студента є можливість закріпити знання, доповнити їх новими фактами, інтегрувати їх у квазіпрофесійну діяльність.

Крім того, студентам пропонується підготувати презентації про кодекси спеціалістів різних професій, про необхідне обладнання та програмне забезпечення у процесі послідовного та синхронного перекладу, про джерела непорозумінь між поглядами перекладача і замовника на переклад, про можливих замовників перекладацьких послуг у галузі авіації.

Завданням другого модуля «Професійно-етичне становлення перекладача авіаційної галузі» є детальний аналіз принципів професійної перекладацької етики, особистісних якостей перекладача, шляхів подолання етичних дилем. Мета полягає у тому, щоб розробити класифікацію професійно важливих якостей перекладача;

проаналізувати моральні якості перекладача; сформувані у студентів свідомий підхід до виховання власних етичних якостей та вміння їх застосовувати на практиці; виявити та схарактеризувати принципи перекладацької етики: самовдосконалення, конфіденційність, нейтралітет, повнота та точність перекладу; підкреслити значимість їх виконання для професійного успіху та кар'єрного зростання перекладача. Досягнення цієї мети стає можливим за умови набуття знань та вмінь, засвоєних під час вивчення першого модуля.

З метою ефективного засвоєння навчального матеріалу Модуля 2 пропонуємо задіювати доповіді, презентації, рольові ігри, що передбачають оволодіння студентами як знаннями, набутими в процесі вивчення Модуля 1 цього спецкурсу, так і знаннями, що були засвоєні під час вивчення усіх дисциплін суспільно-гуманітарного циклу.

На початкових етапах спецкурсу ключовим завданням є формування стійкої внутрішньої мотивації студентів до опанування етичних знань та вироблення навичок етичної професійної поведінки. Для цього доцільно використовувати інтерактивні методи, що викликають особисту зацікавленість: дискусії про реальні дилеми перекладачів, перегляд та обговорення відеофрагментів із життя професійної спільноти, аналіз кейсів відомих порушень етики.

Після створення мотиваційного фундаменту переходять до методу розбору конкретних ситуацій (case study). Студенти в малих групах або колективно аналізують складні етичні кейси, пропонують власні рішення та обґрунтовують їх з позицій моральних принципів. Такий підхід дозволяє не лише застосувати теорію на практиці, а й відчути особисту відповідальність за прийняте рішення.

Значну частину курсу доцільно будувати за принципом квазіпрофесійної діяльності: моделювання реальних робочих ситуацій через ділові та рольові ігри, виконання проєктів із перекладом конфіденційних документів, симуляція судового чи медичного послідовного перекладу. Це допомагає студентам «прожити» етичну проблему, а не просто про неї прочитати.

На завершальних етапах застосовується контекстне навчання: зміст занять повністю імітує майбутню професійну діяльність. Контроль рівня сформованості компетентностей здійснюється через комплексні форми – індивідуальні рефлексії, групові проекти, колективні захист рішень етичних кейсів.

Особливу увагу приділено проблемно-пошуковим лекціям. Наприклад, перед лекцією з теми «Компетентності, інструменти та організація праці перекладача в етичному вимірі» студенти отримують заздалегідь підготовлений перелік питань для самостійного опрацювання рекомендованої літератури:

- Яке місце посідає перекладацька етика серед інших видів професійної етики?

- Чому перекладацька етика тривалий час залишалася недостатньо дослідженою галуззю?

- Які особисті та суспільні наслідки може мати ігнорування моральних норм у перекладацькій діяльності?

- Як дотримання морально-духовних цінностей впливає на досягнення вершин професійної майстерності перекладача?

Як домашнє завдання пропонується:

- на основі кодексів етики лікаря, журналіста, педагога, юриста сформулювати власну версію ключових пунктів етичного кодексу перекладача;

- перекласти українською та прокоментувати класичний перелік людських чеснот (prudence, justice, fortitude, temperance тощо) з англійських чи латинських джерел.

Під час вивчення теми «Етичний кодекс перекладача» викладач акцентує увагу на розумінні студентами чотирьох фундаментальних принципів:

1) етичний кодекс – це не формальний документ, а живий орієнтир моральної поведінки фахівця;

2) професійне самовдосконалення – постійна свідомо робота над власними моральними та професійними якостями;

3) конфіденційність – абсолютний обов'язок зберігати таємницю отриманої інформації;

4) нейтральність та неупередженість – утримання від будь-якого втручання у зміст і стосунки між учасниками комунікації.

Для закріплення матеріалу студенти виконують практичні завдання:

- наводять та аналізують приклади реальної неморальної поведінки перекладачів (з преси, мемуарів, судових справ);
- прослуховують і здійснюють усний переклад інтерв'ю досвідчених перекладачів, у яких ті коментують значення окремих етичних норм.

Протягом курсу регулярно пропонуються теми для написання есе та проведення міні-дискусій, зокрема:

«Чи можуть етичні принципи стати конкурентною перевагою перекладача на ринку послуг?»

«Етичний кодекс перекладача: формальність чи необхідна умова професійного успіху?»

Усі запропоновані завдання та форми роботи спрямовані на глибоке засвоєння понять моральної свідомості, формування стійких етичних переконань та вироблення практичних навичок моральної поведінки в майбутній професійній діяльності перекладача.

Виконання усного перекладу на багатолюдну аудиторію є завданням, під час виконання якого студенти повинні виявити невимушеність поведінки.

Викладаючи матеріал лекції на тему «Етика міжособистісних стосунків перекладача», за мету потрібно ставити виявлення видів міжособистісних стосунків перекладача та етичні принципи, що виникають на їх основі – колегіальність та етикет; аналіз етики стосунків перекладача з замовниками та колегами; сформованість об'єктивного ставлення до замовників і чуйність до колег; значення довірчих стосунків із клієнтами та доброзичливого ставлення до колег для кар'єрного зростання.

Під час виконання індивідуальної роботи, після опрацювання матеріалу лекції, студентам можна запропонувати підготувати матеріал на такі підтеми: 1. Етика міжособистісних стосунків як система обов'язків. 2. Проблема стосунків

перекладачів і клієнтів. 3. Колегіальність – взаємоповага спеціалістів, що займаються спільною справою.

Ще одним видом діяльності на заняттях повинен стати метод проектів, що виступає способом досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми, яка повинна завершитися цілком реальним, практичним результатом, оформленим у певний спосіб. Пропонуємо розробити проект «Якісний переклад – якісне технічне обслуговування» або «Якісний переклад – гарантія безпеки польотів». Наприклад, Федеральне управління цивільної авіації США (FAA – Federal Aviation Administration) поставило за мету з'ясувати, чи залежить якість технічного обслуговування/безпеки польотів від компетентності перекладача. У пошуках відповіді на це питання, дослідники зазначили три основні пункти, що впливають на безпеку польотів/технічне обслуговування. Опис ситуації (див.: <https://www.hf.faa.gov/docs/508/docs/Maint%20-%20Language%20SUNY.pdf>): The fundamental function of communication is to deliver a message from one human being to another. In almost every aspect of aviation work, communication also fulfills a secondary role as an enabler (or tool) that makes it possible to accomplish a piece of work (Kanki and Smith, 2001). Based on examination of accident investigations and incident reports, Orasanu, Davision and Fischer (1997) summarized how ineffective communication can compromise aviation safety in three basic ways: Wrong information may be used. (Невірно перекладена інформація). Situation awareness may be lost. (Відсутність розуміння ситуації). Participants may fail to build a shared model of the present situation at a team level. (Усвідомлення ситуації окремими членами, а не всією групою /командою/екіпажем).

На якість перекладу можуть також вплинути екстралінгвістичні чинники на кшталт workload – навантаження (обсяг робіт), fatigue – втома, personality traits – особистісні якості перекладача, gender bias – статева дискримінація, standard phraseology – рівень володіння фразеологією радіообміну, experience level – досвід перекладача і т. ін. Студентів-майбутніх перекладачів авіаційної галузі слід заохотити продумати варіанти етичної поведінки у ситуації 1-3 та навести реальний приклад

(користуючись даними з мережі Інтернет, питаннями, що висвітлені на авіаційних форумах і т. ін.), як екстралінгвістичні чинники вплинули на якість перекладу.

Завершальний етап спецкурсу пропонуємо провести у вигляді ділової гри. Сюжет ділової гри може полягати у тому, що з метою підвищення безпеки польотів збираються фахівці у галузі авіації та перекладачі, з'ясовують причину, що призвела до авіакатастрофи та спільно виробляють рекомендації щодо запобігання таких ситуацій у майбутньому.

Важливим засобом формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери має стати метод кейсів (кейс-стаді) — спеціально розроблений навчальний матеріал, у якому подано впорядкований опис ситуацій, взятих із реальної практичної діяльності. Наведемо кілька орієнтовних кейсів: 1) Ви – перекладач, який отримав завдання перекладати розмову двох бортмеханіків на злітно-посадковій смузі. Під час перекладу двигун був ввімкнений, через щочастину реплік Ви просто не чули. Запропонуйте варіанти виходу із цієї ситуації. Викладач може запропонувати кілька альтернативних варіантів: а) Ви будете кожен раз перепитувати репліку, яку не почули; б) Ви втрутитесь в розмову і поясните, що не можете працювати в такому шумі; в) Ви відмовитеся перекладати, не даючи пояснень;

2) Ви перекладаєте «Керівництво з виконання польотів», де описані аварійні ситуації, а також алгоритм дій у них. Ви виявляєте там змістову помилку. Ваші дії: а) Ви пам'ятаєте про те, що перекладач – це лише транслятор ін-формації, а тому перекладаєте слово, що написано в оригіналі; б) Ви пере конані у тому, що це помилка і в перекладі пишете правильний варіант; в) Ви повідомляєте замовника (клієнта) про виявлену помилку і чекаєте на подальші вказівки від нього.

Авторський тренінг

Призначений для студентів 3–4 курсів спеціальності «Переклад»

Мета тренінгу - розвиток етичної чутливості, рефлексії, готовності діяти морально у складних перекладацьких ситуаціях; формування етичної компетентності перекладача через занурення у практичні, емоційно й морально насичені ситуації. Йдеться не про абстрактну «моральність», а про вміння мислити етично в

професійних умовах, приймати рішення, не зраджуючи собі, мові й професійній відповідальності [34, с. 180].

Тривалість - 3 академічні години (з можливістю розширення до циклу семінарів) і поділяється на п'ять логічних етапів, кожен з яких має свою методику, очікувані результати та практичні кейси.

I етап (моральна розминка). Тренінг розпочинається з короткої вправи - обговорення етичних ситуацій із побуту. Студентам пропонують обрати, як вчинити в ситуації, коли вони знаходять загублений гаманець, або коли друг просить підробити підпис на бланку, щоб не потрапити в неприємності [32, с. 84]. Розминка допомагає зняти напругу, активізувати інтерес і налаштувати мислення у моральній площині. Кожен учасник формулює свою позицію, після чого проводиться коротке обговорення.

II етап (професійні кейси). Студенти отримують професійні ситуації, що вимагають етичного вибору. Усі кейси засновані на реальних подіях, адаптованих до студентського рівня.

Кейс 1. Технічна відповідальність.

Перекладач працює з авіаційною інструкцією. Виявляє перекладацьку помилку, яка змінює значення важливого речення. Редактор відмовляється вносити зміни через дедлайн.

Кейс 2. Мовчання як компроміс.

Перекладач на міжнародній зустрічі чує образливу ремарку про країну свого походження. Його просять «пом'якшити» сказане. Дилема: дотриматись точності чи зберегти дипломатичний тон?

Кейс 3. Комерційне прикрашання.

Замовник просить «перекласти красиво», а не дослівно. Текст про інвестиційні умови містить ризики, які перекладач має згладити. Дилема: відповідальність перед замовником чи перед кінцевим користувачем?

Кожна група студентів аналізує кейс, обговорює варіанти дій, прогнозує наслідки. Наприкінці представник групи захищає спільну позицію. Ведучий модерує

2. Перекладач чує кулуарні образи, які не були сказані вголос

3. На конференції спікер постійно перериває перекладача

Кожна тріада грає сценку, потім - короткий зворотній зв'язок.

Мета - навчитися бути гнучким, але не порушити етичні засади, не «загубити» власну позицію.

Завершення: письмова рефлексія. Наприкінці кожен студент пише коротке есе на тему: «Мій етичний перекладач: ким я хочу бути у складній ситуації?»

Таке рефлексивне письмо не лише закріплює досвід тренінгу, а й дає змогу виявити сильні й слабкі сторони, зону подальшого зростання. У разі продовження курсу - це есе можна зберегти для порівняння з фінальним наприкінці семестру.

Етика не зводиться до правил, вона починається з мислення, з моральної чутливості. Авторський тренінг дозволяє студентам-перекладачам відчувати себе відповідальними учасниками професійної комунікації, а не просто «мовними провідниками». Через практику, гру, рефлексію та діалог вони набувають головного - вміння розпізнавати межі допустимого і вибирати правильне. Такі заняття варто проводити щонайменше один раз на рік, з оновленими кейсами, з залученням викладачів-фахівців та, за можливістю, запрошених професіоналів з авіаційної галузі [33, с. 38].

Структура тренінгу

Блок 1. Мотиваційний вступ (15–20 хв)

Мета - підключити учасників емоційно. Обговорюється реальна моральна дилема, знайома кожному. Наприклад: «Ви бачите, як колега списує на іспиті. Повідомити викладачу чи ні?» Це вводить у тему, показує, що етика - це не лише теорія.

Блок 2. Теоретична рамка (20 хв)

Короткий інтерактивний блок, де студенти отримують ключові поняття: «професійна етика», «етичний вибір», «моральна автономія», «відповідальність за переклад». Важливо, щоб це не було лекційно. Наприклад, викладач ставить питання:

«Хто відповідальний за наслідки помилки в перекладі - перекладач, замовник, редактор?»»

Блок 3. Робота з кейсами (45–60 хв)

Серце тренінгу - етичні кейси, які моделюють реальні ситуації. Групи студентів розігрують рольові ігри або аналізують ситуації на екрані (або з аркушів). Тут немає «правильних» відповідей - лише обґрунтовані.

- Кейс про переклад в авіації: виявлено фатальну помилку, але замовник не хоче змін. Що робити?
- Кейс про дипломатію: замовник просить не перекладати негативну частину виступу. Етично чи ні?

Після обговорення - представлення групової позиції. Це стимулює діалог, розвиває емоційний інтелект, вміння аргументувати, чути інших.

Блок 4. Етичне самопізнання (30 хв)

Кожен студент отримує картку з етичними цінностями: «чесність», «вірність принципам», «м'якість», «прагматизм», «неупередженість» тощо. Завдання - обрати 3 найважливіші та написати: «Я перекладач, який ніколи не зрадить...». Це надзвичайно особистий момент, коли студент створює етичний портрет самого себе.

Блок 5. Завершення - коло довіри (15 хв)

Останній блок - вербальна рефлексія. Всі учасники стають у коло й по черзі відповідають на запитання: «Що нового я сьогодні зрозумів про етику?», «Чи бачив себе у якійсь із ситуацій?», «Що візьму з цього тренінгу у професійне життя?». Цей етап закріплює емоційний слід тренінгу, дає відчуття причетності до етичної спільноти.

Особливості змісту тренінгу. Унікальність цього підходу - в тому, що кожен блок не виключає суб'єктивність, навпаки - робить її точкою зростання. Студенти не просто знайомляться з термінами, а пропускають їх через себе:

- Етика тут не як «норматив», а як практика щоденного вибору.
- Перекладач - не лише функціонер, а моральний суб'єкт.
- Помилка в перекладі - не лише технічна проблема, а моральне випробування.

Окрім цього, тренінг розвиває комунікативну гнучкість: студенти вчаться передавати зміст висловлювання без спотворення, але з урахуванням емоційного, культурного і ситуаційного контексту.

Мета цього тренінгу - не “навчити етики”, а дати студенту інструменти самостійно розвивати її упродовж усього професійного життя. Через практичні ситуації, діалог, внутрішню роботу студент починає дивитися на себе і професію інакше - з глибшого рівня відповідальності.

Експериментальне дослідження

Опитування проводилось під час проходження педагогічної практики (з 1.09.2025 по 25.09.2025) у магістрів філології державного авіаційного університету (група 501, кількість здобувачів вищої освіти -16, з них 7 юнаків та 9 дівчат, віковий склад 21-23 роки) та у бакалаврів філології 1 курс(група В11 035 25, кількість здобувачів вищої освіти 7, з них 3 юнаки та 4 дівчини, віковий склад 17-18 років).

Головна мета - виявити, наскільки тренінг впливає на рівень етичної саморефлексії, комунікативної відповідальності та здатності до морального вибору в умовах перекладацької діяльності [36, с. 56].

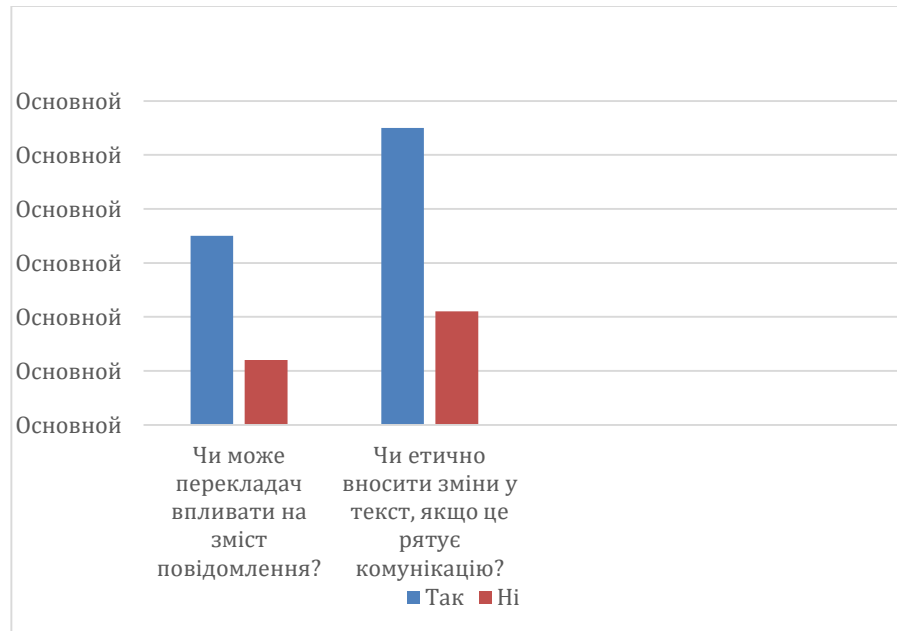
Хід експерименту.

Три етапи дослідження:

1. Діагностичний (до тренінгу);
2. Тренінговий блок (впровадження);
3. Підсумковий (рефлексійно-аналітичний).

1. Діагностичний етап

На цьому етапі було проведено анкетування студентів із метою виявлення їхнього початкового рівня етичної чутливості, здатності до рефлексії та уявлень про професійну відповідальність. Студенти дали відповіді на такі запитання: «Чи може перекладач впливати на зміст повідомлення?», «Чи етично вносити зміни у текст, якщо це рятує комунікацію?», «Яку роль відіграє сумління у професійній діяльності?». Результати зображені на мал. 3.2. та у табл. 3.1.

Мал. 3.2 Результати опитування

Таблиця 3.1

Результати опитування

Студент 1	«Сумління - це мій внутрішній контролер. Без нього я не можу працювати спокійно.»
Студент 2	«Допомагає не зраджувати принципи, навіть коли ніхто не бачить»
Студент 3	«Завдяки сумлінню я не халтурую на роботі.»
Студент 4	«Це як маяк - підказує, що правильно, а що ні.»
Студент 5	«Сумління змушує мене бути чесним із клієнтами.»
Студент 6	«Без сумління будь-яка професія може перетворитися на обман.»
Студент 7	«Це голос совісті, який не дає обирати легший, але нечесний шлях»
Студент 8	«Завжди думаю: чи зможу я спокійно спати після свого рішення?»

Також студентам запропонували етичні дилеми у вигляді міні-кейсів (наприклад: «Замовник просить перекласти рекламу, яка містить маніпулятивний зміст - що ви робите?»). Відповіді показали, що більшість респондентів схильні мислити “по інструкції”, без глибокого етичного аналізу.

На початковому етапі формувального експерименту в експериментальних і контрольних групах було проведено діагностику рівня сформованості складників професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери. З метою забезпечення

об'єктивності ми простежували, як саме у студентів проявляються показники сформованості цього професійно значущого утворення.

Для оцінювання рівня професійної етики застосовувався комплекс психодіагностичних методик, серед яких: визначення показників відповідальності (за В. В. Мельниковим і Л. Т. Ямпольським), вимірювання комунікативної толерантності (методика В. В. Бойка), діагностика обізнаності з нормами професійної поведінки та ділового етикету (К. Томас, Е. Зеєр), тестування ціннісних орієнтацій (за методикою М. Рокича), дослідження мотивації до успіху й рівня страху невдачі (методика А. О. Реана), а також аналіз здатності до рефлексії та самооцінювання (А. В. Карпов).

Результати діагностичного зрізу подано в таблицях 3.2. та 3.3. Їх аналіз дав змогу зафіксувати рівні сформованості професійної етики студентів-майбутніх перекладачів авіаційної галузі в контрольній та експериментальній групах на початку формувального етапу педагогічного експерименту відповідно до визначених критеріїв: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, поведінково-вчинкового і рефлексивного (див. табл. 3.2, 3.3).

Таблиця 3.2.

**Сформованість компонентів професійної етики у студентів
експериментальної групи на початку формувального експерименту**

Компоненти Рівні	мотиваційно- ціннісний		когнітивний		поведінково- вчинковий		рефлексивний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Творчий	9	15,52	8	13,79	9	15,52	10	17,24
Пошуковий	15	25,86	17	29,31	14	24,14	14	24,14
Репродуктивний	34	58,62	33	56,90	35	60,34	34	58,62
Усього	58	100,00	58	100,00	58	100,00	58	100,00

Як засвідчують дані, представлені в таблицях 3.2 та 3.3, більшість респондентів в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах перебувають на репродуктивному та пошуковому рівнях сформованості професійної етики. Так,

творчий рівень за мотиваційно-ціннісним критерієм в ЕГ виявило 9 осіб, а в КГ – 8; за когнітивним критерієм – в ЕГ 8 осіб, в КГ – 7 осіб; за поведінково-вчинковим критерієм в ЕГ – 9 осіб, в КГ – 10 осіб; за рефлексивним критерієм в ЕГ – 10 осіб, в КГ – 7 осіб. Загалом, творчий рівень володіння професійною етикою на етапі контрольного зрізу формувального експерименту в ЕГ виявило 9 осіб (що склало 16,67 %), а в КГ – 8 осіб (що склало 14,29 %).

Таблиця 3.3.

Сформованість компонентів професійної етики у студентів контрольної групи на початку формувального експерименту

Компоненти Рівні	мотиваційно-ціннісний		когнітивний		поведінково-вчинковий		рефлексивний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Творчий	8	13,79	7	12,07	10	17,24	7	12,07
Пошуковий	18	31,04	19	32,76	17	29,31	18	31,04
Репродуктивний	32	55,17	32	55,17	31	53,45	33	56,89
Усього	58	100,00	58	100,00	58	100,00	58	100,00

Значна кількість осіб в ЕГ та КГ перебувають на пошуковому етапі сформованості професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі. У цілому, пошуковий рівень володіння професійною етикою на етапі контрольного зрізу формувального експерименту в ЕГ виявило 15 осіб (що склало 23,33 %), а в КГ – 18 осіб (що склало 28,57 % від загальної кількості респондентів). Такі результати підтвердили необхідність цілеспрямованої роботи з формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

Цілком природно, що на цьому етапі контрольного зрізу більшість респондентів виявили репродуктивний рівень володіння професійною етикою майбутнього перекладача авіаційної галузі. Відповідно, дані засвідчили, що в ЕГ на репродуктивному рівні перебуває 34 особи (що становить 60 %), а в КГ – 32 особи (що становить 57,14 %).

2. Тренінговий блок

Тренінг реалізували в межах двох інтерактивних занять тривалістю по 90 хвилин. Учасники були поділені на малі групи по 5–6 осіб. Заняття проходили у формі рольових ігор, обговорень, письмових есе та публічної презентації позиції групи щодо кейсів.

Особливий успіх мали:

- Рольова ситуація «Перекладач і міністр»: студент грає перекладача, який мусить перекласти заяву міністра, що містить потенційно образливий натяк у сторону іншої країни. Команда має вирішити - як діяти, аби зберегти дипломатичну нейтральність.
- Вправа «Карта цінностей»: кожен студент обирає три головні етичні принципи, які він би не зрадив ніколи, навіть під тиском. Наприклад: «неперекручувати зміст», «не розкривати конфіденційну інформацію», «не допускати маніпуляцій».

Один із кейсів, що викликав бурхливу дискусію, був пов'язаний з авіаційною безпекою. Перекладач виявляє, що в технічному звіті присутня небезпечна неточність. Проте замовник наполягає, щоб переклад залишався незмінним. Студенти мали розв'язати цю дилему, аргументуючи свою позицію з точки зору етики, права, логіки й емоцій.

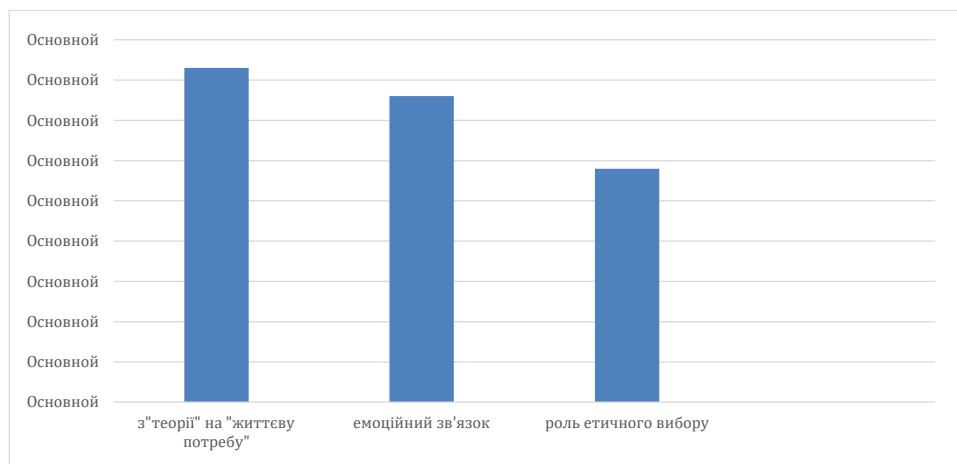
На етапі здійснення формувального експерименту були задіяні групи ЕГ та КГ. Студенти КГ, відповідно до навчального плану, опановували дисциплінами суспільно-гуманітарного циклу, дисциплінами фахової спрямованості, поступово оволодіваючи мотиваційно-ціннісним, когнітивним, поведінково-вчинковим і рефлексивним компонентами професійної етики майбутнього фахівця з перекладу в галузі авіації. Форми організації навчання були традиційними, переважали репродуктивні методи навчання. ЕГ теж вивчали дисципліни суспільно-гуманітарного циклу, однак під час їх викладання увага зверталася на ті компоненти змісту, в яких закладено етичний потенціал. У ході експерименту було реалізовано визначені нами педагогічні передумови, серед яких: формування в студентів-

майбутніх перекладачів авіаційної сфери стійкої мотивації до оволодіння етичними знаннями та навичками професійної поведінки; застосування компетентнісного, діяльнісного й контекстного підходів у процесі становлення їхньої професійної етики; організація навчально-виховної роботи з урахуванням фактичного рівня розвитку етичної культури та особистісних особливостей здобувачів освіти; створення цілісного інтегративно-діяльнісного освітнього середовища.

3. Підсумковий етап

На цьому етапі студентам знову запропонували відповісти на ті самі запитання, що й до тренінгу, а також написати коротке рефлексійне есе на тему «Як би я вчинив у професійній ситуації, де етика суперечить інструкції?»

Результати показали відчутне зростання на мал. 3.3.

Малюнок 3.3 Результати опитування

- У 83% студентів змінилося ставлення до професійної етики - з «теорії» на «життєву потребу».
- 76% учасників заявили, що відчули емоційний зв'язок з розглянутими ситуаціями.
- 58% вперше задумались про роль етичного вибору в кар'єрі перекладача.

Після завершення формульовального етапу експериментальної роботи в експериментальній та контрольній групах було здійснено підсумкові вимірювання, спрямовані на виявлення змін у процесі формування зазначених компонентів професійної етики майбутніх фахівців з перекладу в авіаційній сфері. Узагальнені показники рівня сформованості цих компонентів у студентів контрольної та

експериментальної груп на початку дослідження та після його завершення подані в таблицях 3.4 і 3.5.

Таблиця 3.4.

Сформованість компонентів професійної етики у студентів
експериментальної групи на прикінцевому зрізі формувального
експерименту

Компоненти Рівні	мотиваційно- ціннісний		когнітивний		поведінково- вчинковий		рефлексивний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Творчий	17	29,31	16	27,59	17	29,31	18	31,03
Пошуковий	26	44,83	24	41,38	27	46,55	31	53,45
Репродуктивний	15	25,86	18	31,03	14	24,14	9	15,52
Усього	58	100,00	58	100,00	58	100,00	58	100,00

Таблиця 3.5.

Сформованість компонентів професійної етики у студентів контрольної
групи на прикінцевому зрізі формувального експерименту

Компоненти Рівні	мотиваційно- ціннісний		когнітивний		поведінково- вчинковий		рефлексивний	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Творчий	9	15,52	10	17,24	9	15,52	8	13,80
Пошуковий	20	34,48	21	36,21	19	32,76	20	34,48
Репродуктивний	29	50,00	27	46,55	30	51,72	30	51,72
Усього	58	100,00	58	100,00	58	100,00	58	100,0

Оцінка наведених в таблицях 3.4. та 3.5. даних свідчить, що кількість студентів ЕГ, що перебували на репродуктивному рівні сформованості професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі, значно знизилася. Репродуктивний рівень за всіма критеріями в ЕГ виявили 14 осіб (було – 34), пошуковий рівень – 27 осіб (було – 15), креативний – 17 осіб (було – 9). У КГ ми не спостерігаємо значних зрушень, так, кількість осіб, що досягли творчого рівня становить 9 (було – 8), кількість студентів, що перебувають на пошуковому рівні становить 20 осіб (було – 18), а на

репродуктивному залишилася майже без змін і після прикінцевого зрізу формувального експерименту склала 29 осіб (було – 32).

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження

Особливу цінність мають саме рефлексивні міркування студентів. Наводимо деякі з них (анонімно):

- «Я ніколи не думав, що простий вибір слова може бути етичним вибором. Тренінг відкрив мені очі.»
- «Було страшно казати вголос свою думку під час кейсу, але саме тоді я відчув, що це - моє.»
- «Зрозумів, що інколи правильне - не завжди зручне. Але перекладач має стояти за правду.»

Такі висловлювання свідчать про те, що етика стає частиною особистого досвіду, а не просто навчальної програми. Це найвищий результат педагогічної дії.

Висновки експерименту

1. Практичний підхід до викладання етики у гуманітарних дисциплінах має потужний виховний ефект - студенти не лише засвоюють зміст, а й починають діяти згідно з ним.
2. Тренінговий формат (замість лекційного) дозволяє включити емоційну, комунікативну й аналітичну сфери, що сприяє глибшому розумінню моральних категорій.
3. Актуальність ситуацій та особистісне занурення в етичні кейси допомагає студентам побачити себе в майбутній професії й відчути відповідальність, ще до того, як почнуть працювати.
4. Позитивні зміни спостерігаються не лише в оцінках, а в тому, як студенти говорять, слухають і думають. Це найкраща ознака того, що професійна етика не залишилась на папері.

Професійна етика перекладача не виникає лише з книжок чи лекцій. Вона формується у процесі взаємодії - з текстами, з людьми, із собою. Щоб студенти-

перекладачі справді вчилися діяти етично, потрібні не правила, а приклади, досвід, відкриті розмови та чесність. Викладачеві ж важливо не лише передавати знання, а й створювати простір, де студент може усвідомити й осмислити етичну суть своєї професії [37, с. 57].

У першу чергу викладачам варто зосередитися не на «знанні про етику», а на створенні ситуацій, у яких студент матиме змогу пережити моральну напругу. Один із найефективніших способів - розгляд реальних кейсів із професійної сфери. Наприклад, студент отримує ситуацію, в якій перекладачеві доручено інтерпретувати технічний документ для іноземної авіаційної комісії. У тексті є потенційно небезпечна неточність. Чи має перекладач право звернути на це увагу, якщо формально це не його відповідальність? Такі завдання провокують внутрішній діалог, який і є початком формування етичної зрілості.

Ще одним важливим методом є ролеве моделювання ситуацій. Студенти можуть виконувати ролі перекладачів, замовників, свідків, коли ситуація змінюється у процесі. Наприклад, спершу перекладач виконує завдання у спокійних умовах, а через кілька хвилин викладач додає зміну: «Клієнт почав чинити тиск, вимагає скоригувати формулювання». Це дає змогу відчувати справжню складність етичного вибору, де відповідь не завжди очевидна.

Замість теоретичного вивчення принципів, набагато цінніше запропонувати студентам вести особистий щоденник моральних рефлексій. Протягом тижня вони можуть записувати ситуації, де спостерігали етичні труднощі в комунікації - у транспорті, в інтернеті, у навчанні. Такі записи допомагають усвідомити етичні виклики у звичайному житті та проводити паралелі з майбутньою професією.

Студентам важливо показати, що етичні рішення не завжди очевидні. У багатьох ситуаціях можна вчинити кількома способами, і кожен буде мати свої наслідки. Саме тому необхідно розвивати навичку зупинки й обдумування. Просте запитання «Чи це чесно?» може стати моральним компасом. Не менш важливо - навчити студентів слухати себе, не боятися сумнівів, не гнатися за формальною «правильністю», а бути чесними із собою.

Викладачам варто уникати лекційного формату, натомість використовувати етичні дебати, в яких студенти представляють протилежні погляди на одну і ту ж ситуацію. Наприклад, перекладач має справу з документом, у якому присутня критика державної політики країни-партнера. Один студент захищає об'єктивність перекладу, інший - можливу адаптацію змісту. Ці обговорення - не про «перемогу» однієї позиції, а про глибину розуміння й розвиток етичної гнучкості [38, с. 182].

Для глибшого залучення можна періодично запрошувати практиків із досвідом у складних етичних ситуаціях - перекладачів, які працювали у гарячих точках, дипломатичних місіях, із критичними даними. Їхні історії завжди залишають сильне враження й змушують задуматися: «А як вчинив би я?»

Також ефективним є метод етичних міні-есе - коротких роздумів на тему «Яким перекладачем я хочу бути?» або «Моя межа допустимого в професії». Це не лише формує самосвідомість, а й допомагає викладачеві краще зрозуміти внутрішній стан групи. Узагалі, варто пам'ятати, що етика - це не те, що можна вивчити один раз і забути. Це як м'яз, що потребує тренування. Студенти, які щиро аналізують свій досвід, дискутують, сумніваються, - з більшою ймовірністю стануть перекладачами, здатними приймати відповідальні рішення. А викладач, який підтримує такий процес, не просто навчає - він творить нову професійну культуру.

Однією з недооцінених, але надзвичайно корисних форм роботи є міждисциплінарні проекти, які дозволяють студентам побачити зв'язок етики з іншими галузями - культурою, правом, психологією. Наприклад, у співпраці з психологами студенти можуть моделювати ситуації, де важливо не лише передати повідомлення, але й врахувати емоційний стан адресата. У спільних проектах із юристами можна розглядати аспекти конфіденційності перекладу або перекладацької відповідальності в юридичних текстах. Це дає студентам розуміння, що етика не обмежується лише мовою - вона пов'язана з багатьма життєвими сферами [39, с. 68].

А також, етичне середовище групи - це ще один ключ до успіху. Якщо на парах панує довіра, відсутній страх перед помилкою, є простір для діалогу - студенти значно охочіше розкриваються й ставлять щирі запитання. Викладачам слід періодично

влаштувати «етичні кола» - неформальні зустрічі, де кожен може поділитися своїм досвідом, переживанням, сумнівами. Це не тільки розвиває емпатію, а й навчає емоційної гігієни - здатності бути чесним і дбайливим до себе й інших. Ще одна корисна практика - аналіз кінофільмів і документальних історій, пов'язаних з перекладом, дипломатією, конфліктами. Наприклад, перегляд сцени з фільму *Arrival* (2016), де перекладачка намагається розуміти мову інопланетян, викликає питання: а як правильно перекладати, коли немає повного розуміння культури? Або перегляд інтерв'ю перекладачів, які працювали у гарячих точках. Після перегляду доцільно влаштувати обговорення: «Що б я зробив на її/його місці?», «Чи була межа, яку я не переступив би?».

І, нарешті, дуже ефективним є застосування принципу «етичної петлі». Після кожної виконаної студентом практичної роботи - будь то переклад тексту, інтерпретація діалогу чи робота в групі - студент має відповісти на кілька запитань:

- Чи був у цьому завданні етичний вибір?
- Як я його усвідомив/усвідомила?
- Що б я зробив/зробила інакше, знаючи те, що знаю тепер?

Це створює сталий навик осмислення кожного професійного кроку з точки зору відповідальності. Такий підхід допомагає формувати не лише «фахівця з мови», а етичного учасника комунікації, здатного впливати на світ довкола.

Можна сказати, що системний підхід до навчання етики в перекладацькій підготовці вимагає створення живого, практико-орієнтованого середовища, де студенти можуть не лише теоретично розглядати моральні дилеми, але й проживати їх у безпечному освітньому просторі. Власний досвід, рефлексія, міжособистісне спілкування, рольові ігри, кейси, аналіз реальних ситуацій - усе це формує внутрішній компас майбутнього фахівця, допомагає розвивати стійкість до зовнішнього тиску, відповідальність за слово і здатність до етичного вибору в складних умовах [40, с. 88].

Показовим стало те, що студенти з високим рівнем етичної рефлексії демонстрували кращу адаптивність, комунікативну точність і внутрішню впевненість у своїх перекладацьких рішеннях. Це означає, що професійна етика - не додаткова

складова, а серцевина якісної комунікації, особливо в таких відповідальних галузях, як авіаційний переклад.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що етика перекладача - це не про те, щоб "не робити помилок", а про те, щоб свідомо діяти в умовах неоднозначності, шукати баланс між точністю, правдою, відповідальністю та культурною чутливістю. І чим більше в освіті буде простору для таких пошуків - тим зрілішими, чеснішими й професійно сильнішими будуть наші майбутні перекладачі.

Рівень сформованості професійної етики у студентів-перекладачів авіаційної галузі оцінювався за трьома основними рівнями:

1. Репродуктивний (низький) рівень. На цьому етапі студент майже повністю залежить від викладача під час виконання навчальних завдань. Він слабо орієнтується в ключових теоретичних положеннях дисципліни, недостатньо засвоїв базовий понятійний апарат і практично не володіє нормами професійного мовленнєвого етикету. Характерною є завищена самооцінка та надмірна самовпевненість при очевидному дефіциті знань і вмінь. Бажання вдосконалювати власну етичну поведінку відсутнє або мінімальне. Студенти байдуже ставляться до принципів справедливості й рівності, часто ігнорують суспільно-етичні норми, порушують елементарні правила поведінки в колективі.

2. Пошуковий (середній) рівень. Студенти вже володіють базовими поняттями професійної етики, проте знання залишаються фрагментарними, а їхнє практичне застосування – непослідовним. Бажання якісно виконувати професійні завдання виникає епізодично, мотивація швидко згасає, якщо результат вимагає тривалих зусиль. Домінують змішані мотиви: професійні переплітаються з меркантильними. Реакції на поведінку інших людей часто імпульсивні й недостатньо контрольовані. Діяльність переважно репродуктивна, виконується за шаблоном, без творчого підходу. У нестандартних ситуаціях такі студенти зазвичай розгублені, відчують труднощі з прийняттям самостійних рішень і проявляють низьку ініціативність.

3. Креативний (високий) рівень. Студент чітко усвідомлює суспільну значущість професії перекладача авіаційної галузі та персональну відповідальність за якість своєї роботи. Професійно-етичні якості наближаються до ідеального образу фахівця з високою етичною культурою. Працює не лише заради особистої вигоди, а й заради блага колег, галузі та суспільства загалом. Проявляє стійке прагнення до постійного професійного та етичного саморозвитку. У комунікації толерантний, щирий, емпатійний. Уміє узгоджувати власні дії з інтересами команди й організації, ефективно працює в колективі, демонструє відповідальність і творчий підхід навіть у складних і нестандартних ситуаціях. Професійна діяльність сприймається як важливий шлях самореалізації та служіння суспільним цінностям.

Результати формувального та підсумкового етапів педагогічного експерименту (аналіз продуктів навчальної діяльності, діагностичні бесіди, анкетування, тестування, спостереження, узагальнення педагогічного досвіду) підтвердили ефективність і доцільність розробленої системи педагогічних умов формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Зафіксовано статистично значущі позитивні зрушення в когнітивній, мотиваційно-ціннісній, емоційно-вольовій та діяльнісно-поведінковій сферах особистості студентів.

Особливо вагомий внесок у досягнуті результати мав авторський спецкурс «Основи професійної діяльності перекладача», який органічно інтегрував знання суспільно-гуманітарного циклу (етика, психологія спілкування, деонтологія, культура мовлення тощо) та був цілеспрямовано орієнтований на формування етичної складової професійної компетентності. Порівняльний аналіз рівнів сформованості професійної етики в експериментальній і контрольній групах після впровадження спецкурсу та комплексу супровідних заходів засвідчив його високу результативність і практичну цінність.

Одержані дані дають підстави стверджувати, що ефект від формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі був би ще виразнішим, якби спецкурс «Основи професійної діяльності перекладача авіаційної галузі» увійшов до числа обов'язкових дисциплін магістерської програми та отримав значно

більшу кількість навчальних годин. Водночас навіть за наявних обсягів впровадження спецкурсу зафіксовано стійку позитивну динаміку, що пояснюється можливістю подальшого розвитку всіх компонентів професійної етики завдяки систематичній виховній роботі в межах інших перекладознавчих дисциплін протягом наступних чотирьох семестрів підготовки фахівців у профільних авіаційних вишах.

Узагальнюючи, можна констатувати схвальні оцінки студентами-майбутніми перекладачами тих педагогічних умов, які були створені для формування їхньої професійної етики саме в контексті авіаційної спеціалізації.

Проведене експериментальне дослідження виявило низку ключових факторів, що забезпечили високу ефективність процесу:

- по-перше, використання валідної та надійної діагностичної методики, яка давала об'єктивну картину рівня сформованості кожного компонента професійної етики на всіх етапах;

- по-друге, чітке відповідання цілей кожного заняття спецкурсу еталонним і проміжним цілям, спрямованим на досягнення високого рівня професійної етики;

- по-третє, збалансоване та послідовне застосування різноманітних дидактичних засобів (індивідуальні й групові завдання, рольові ігри, модеровані дискусії, аналіз змодельованих професійних дилем та ін.) протягом усього періоду вивчення курсу;

- по-четверте, принцип поступового ускладнення завдань: перехід до вищого рівня відбувався лише після повного засвоєння матеріалу попереднього етапу, що гарантувало психолого-педагогічну готовність студентів;

- по-п'яте, систематична індивідуальна консультативна підтримка кожного учасника експериментальної групи, спрямована насамперед на розвиток особистісно-ціннісного компонента етичної компетентності.

Таким чином, результати експерименту переконливо доводять адекватність і високу дієвість розробленої організаційно-дидактичної моделі та комплексу педагогічних умов формування професійної етики перекладача авіаційної галузі, реалізованих у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі

авіаційного профілю з використанням потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін та авторського інтегрованого спецкурсу «Основи професійної діяльності перекладача авіаційної галузі».

РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1. Модель формування професійної етики майбутнього перекладача авіаційної галузі

Модель можна розглядати як умовний замітник або аналог досліджуваного об'єкта. Її пізнавальна функція полягає у систематизованому й наочному відтворенні знань про явище чи процес, зокрема про його характеристики, властивості й функціонування.

Моделювання виступає одним із провідних методів науково-педагогічних досліджень. Воно охоплює створення спеціально сконструйованого об'єкта – моделі, за допомогою якої опосередковано вивчається інший, реальний об'єкт. При цьому результати, отримані під час дослідження моделі, надалі екстраполюють на вихідний об'єкт.

Постає проблема визначення того, які елементи мають стати підґрунтям моделі формування у студентів професійної етики перекладача та гарантувати її цілісність. У педагогічній науці визнано п'ять структурних компонентів цілісного педагогічного процесу: початковий стан, мета, педагогічні засоби, умови та кінцевий результат. На наш погляд, саме ці складові логічно можуть формувати структуру моделі процесу розвитку професійної етики студентів – майбутніх перекладачів авіаційної сфери.

Відтак модель процесу формування етичних професійних якостей майбутніх перекладачів можна тлумачити як динамічну систему послідовних, взаємоузгоджених дій викладача та студентів. Вони реалізуються у спеціально спроектованих педагогічних ситуаціях, що змінюються відповідно до освітніх завдань, і спрямовані на досягнення головної мети – становлення у здобувачів освіти професійної етики через вплив на різні аспекти їхньої особистості.

У межах формування професійної етики перекладачів авіаційної галузі нами виокремлено чотири етапи:

1. **цілепокладальний,**

2. **констатувальний (діагностичний),**
3. **формувальний,**
4. **контрольний.**

На етапі визначення цілей формулювалися загальні (еталонні), проміжні та конкретизовані завдання, що забезпечують розвиток у студентів професійної етики.

Під час педагогічного експерименту ми спиралися на принцип, згідно з яким для дорослих здобувачів освіти мета навчання має бути максимально чіткою, конкретною й релевантною їхнім соціальним, професійним та особистим потребам. Також важливо, щоб студенти добре розуміли практичну значущість майбутніх знань і навичок.

Проміжні цілі допомагають коригувати освітній процес, враховувати можливі труднощі, уточнювати зміст і методи навчання відповідно до еталонних орієнтирів та до умов конкретного етапу роботи.

До переліку еталонних цілей формування професійної етики перекладачів авіаційного профілю ми віднесли:

- розвиток усіх визначених у дослідженні складових професійної етики перекладача;
- становлення ключових сфер особистісного та індивідуального розвитку студентів;
- засвоєння етичних норм, що регулюють взаємини перекладача з іншими людьми та ставлення до власної професійної діяльності;
- виховання почуття професійної гідності, відповідальності за якість виконання перекладацьких завдань;
- формування стриманості, скромності, точності, коректності, ввічливості, доброзичливості, емпатійності, порядності та усвідомленої потреби у професійному самовдосконаленні.

Для підвищення ефективності процесу формування професійної етики еталонні цілі були згруповані нами у три напрями: навчання, виховання та розвиток, де

виховний блок був спрямований на становлення етично значущих якостей майбутнього фахівця та гармонізацію професійних взаємин у майбутній діяльності.

Навчальні цілі були спрямовані на те, щоб сформувати у студентів уявлення про моральну свідомість, основи перекладацької етики та моделі поведінки, які ґрунтуються на цих принципах.

У межах цілей розвитку в інтелектуальній площині було визначено такі завдання: формування етико-морального типу мислення, оволодіння поняттями моральної свідомості та головними засадами професійної етики перекладача, набуття знань про шляхи етичної поведінки, вміння приймати гуманні та виважені рішення, діяти творчо й розумно в умовах конфлікту.

У мотиваційній сфері ми виокремили низку завдань, серед яких: стимулювання духовної потреби особистості діяти на благо суспільства, розвиток прагнення суворо дотримуватися професійно-етичних норм перекладача, формування готовності вирішувати міжособистісні конфлікти етично та усвідомлення значущості перекладацької професії для суспільства.

Стосовно емоційної сфери, то її еталонні цілі передбачають формування здатності контролювати власні емоції (гнів, роздратування, співпереживання, гордість, добротність), відповідально ставитися до власних дій, проявляти стриманість, толерантність і скромність, виховувати позитивне ставлення до людей (повагу, доброзичливість), до професійної діяльності (інтерес, старанність), а також вміння відчувати моральне задоволення від етичного вчинку.

У вольовій сфері еталонні орієнтири можна визначити так: вміння поводитися делікатно, врівноважено та скромно у складних ситуаціях, доводити виконання завдань до завершення, долати зовнішні й внутрішні перешкоди, проявляти наполегливість у вирішенні моральних дилем та прагнути уникати типових ситуацій домінування або підпорядкування.

Необхідність включення вольових якостей до системи еталонних цілей зумовлена тим, що будь-який фахівець має постійно вдосконалювати себе. Для перекладача цього недостатньо лише підтримувати необхідний рівень мовної

підготовки. Він щодня змушений працювати над удосконаленням власних навичок: розширювати словниковий запас, постійно читати, слухати іншомовні передачі та дивитися програми, а також готуватися до перекладу в нових для себе темах, використовуючи максимально широкий спектр ресурсів — від словників і довідників до консультацій із фахівцями. Фактично професійне життя перекладача — це безперервний процес самонавчання та підвищення кваліфікації.

Зазначені еталонні орієнтири отримали практичне втілення у проміжних цілях:

- забезпечення максимально ефективної взаємодії між викладачем і студентами під час навчання;
- визначення рівня сформованості професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери;
- відстеження змін у процесі розвитку професійної етики та внесення необхідних коректив;
- створення педагогічних та організаційних умов, що сприяють становленню професійної етики перекладачів авіаційного профілю;
- підвищення мотивації студентів до обраної спеціальності.

Побудова проміжних цілей здійснювалася з урахуванням дворівневої структури формування професійної етики перекладача. Спираючись на сучасні психологічні погляди щодо необхідності наявності у свідомості інтерпретатора певної системи знань для повноцінного розуміння, а також беручи до уваги принцип усвідомленості навчання, можна стверджувати, що першим кроком цього процесу має бути ознайомлення студентів з теоретичними основами етики та її ключовими категоріями.

Другий етап передбачає засвоєння у теорії та практиці положень етичного кодексу перекладача через виконання комплексу вправ проблемного й перекладацького характеру. До них входять ситуації, що моделюють реальні міжособистісні взаємини, у яких перекладач може опинитися в професійній діяльності.

Постановка проміжних завдань дала змогу окреслити конкретизовані цілі, що визначаються з огляду на умови певного навчального заняття та впливають на добір педагогічних передумов формування професійної етики перекладача. У цьому контексті структура цілей охоплює навчальні, розвивальні й виховні аспекти в їхній єдності, що узгоджується з принципами цілісності педагогічного процесу.

На діагностичному етапі було проведено констатувальний експеримент, спрямований на виявлення рівня сформованості окремих складових професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної сфери.

У ході зазначеного етапу експериментально-дослідної роботи вирішувалися такі завдання: визначення критеріїв та показників, що характеризують сформованість професійної етики у студентів, які опановують перекладацьку спеціальність в авіаційній галузі; встановлення рівнів сформованості професійної етики в майбутніх фахівців-перекладачів авіаційного профілю.

До початку формувального експерименту з метою систематизації здобутих теоретичних положень було здійснено структурне моделювання процесу формування професійної етики. Це дозволило обґрунтувати й розробити організаційно-дидактичну модель формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Головною метою створеної моделі стала розробка організаційно-дидактичних засад процесу формування професійної етики на основі інтеграції суспільно-гуманітарних дисциплін через застосування контекстного підходу. У межах запропонованої моделі було визначено такі ключові завдання:

розвиток умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійних функцій майбутніми перекладачами відповідно до вимог Державного стандарту (ОКХ);

формування умінь, навичок та особистісних професійно значущих якостей, важливих для фахівця авіаційного спрямування;

удосконалення професійно важливих особистісних характеристик і компетентностей відповідно до вимог закладу вищої освіти авіаційного профілю.

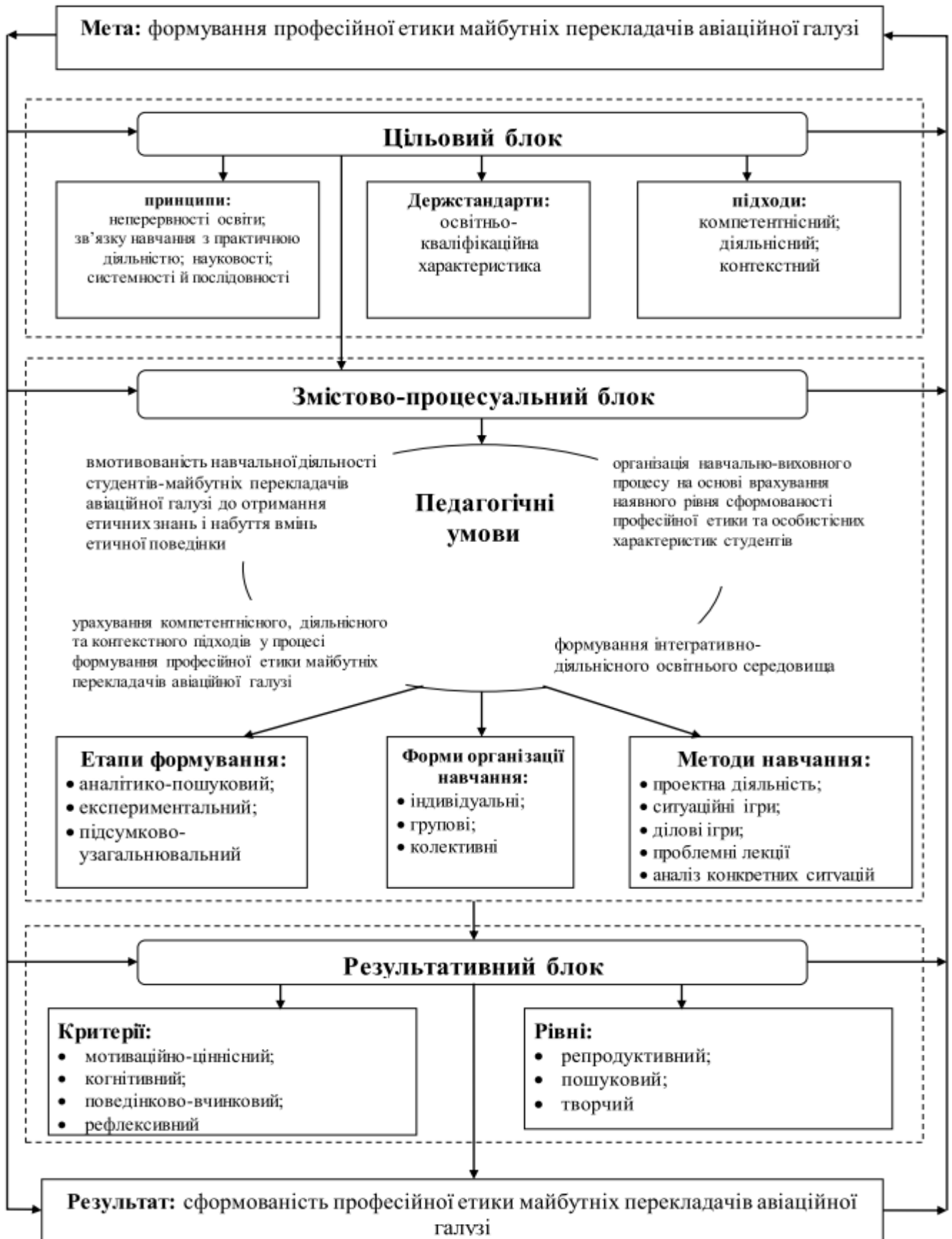

Рис.4.1 Організаційно-дидактична концепція становлення професійної етики у здобувачів спеціальності «Переклад» в авіаційній сфері

Таблиця 4.1

Педагогічна модель організації та реалізації процесу формування професійної етичної компетентності у перекладачів, що готуються для авіаційної сфери

Цільовий блок	Мета		
	Завдання		
Концептуальний блок	Наукові підходи	компетентнісний	
		особистісно зорієнтований	
діяльнісний			
	Принципи	- орієнтації вищої освіти на розвиток особистості майбутнього студента; - професійної обумовленості; - інтегративності; - відповідності результатів освіти характеру майбутніх фахових знань	
Змістово-процесуальний блок	Педагогічні умови	Організація навчально-виховного процесу передбачає врахування рівня розвитку професійної етики та індивідуальних особистісних характеристик студентів, а також передбачає створення спеціально розроблених педагогічних ситуацій для ефективного формування професійних та моральних якостей	
		Впровадження моделювання у навчальний процес за допомогою педагогічної технології контекстного навчання з інтеграцією сучасних інформаційних технологій та інноваційних засобів у вивченні суспільно-гуманітарних дисциплін.	
		Організація професійної підготовки майбутніх перекладачів у сфері авіації з урахуванням компетентнісного підходу, орієнтації на особистісний розвиток та діяльнісного принципу навчання	
	Зміст	Дидактично структурований досвід розвитку професійних компетентностей у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, який інтегрується у підготовку майбутніх перекладачів для авіаційної сфери	
	Форми	Аудиторна робота	Позааудиторна робота
	Методи	Традиційні	Інноваційні
Результативний блок	Компоненти професійної етики	1) моральні принципи; 2) етичні норми професійної поведінки; 3) вимоги професійної придатності	
	Рівні сформованості ПЕ	1) репродуктивно-адаптивний; 2) активно-пошуковий; 3) інтенсивно-креативний	

	Результат	Сформованість професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі
--	-----------	--

Наступним етапом дослідження стало визначення організаційно-дидактичних умов педагогічного характеру, необхідних для ефективного формування професійної етики майбутніх перекладачів у авіаційній сфері. Визначені мета, завдання та організаційно-дидактичні умови дозволяють безпосередньо перейти до практичного процесу виховання етичних компетенцій у студентів, спираючись на такі принципи: 1) орієнтація вищої освіти на всебічний розвиток особистості студента; 2) професійна спрямованість; 3) інтегративність навчання; 4) відповідність результатів освіти професійним вимогам.

Для досягнення поставлених завдань були застосовані різноманітні методи навчання: пояснювально-ілюстративні (використання карток, навчальних ситуацій, таблиць, моделей, відеоматеріалів), репродуктивні (запам'ятовування, імітаційно-ігрові вправи), проблемне навчання (розгляд проблемних ситуацій із поясненнями), частково-пошукові та дослідницькі методи (підготовка есе, аналіз етичних дилем).

Розроблені структура, зміст та педагогічні умови дозволили визначити критерії та рівні сформованості професійної етики майбутніх перекладачів, які охоплюють: репродуктивно-адаптивний, активно-пошуковий та інтенсивно-креативний рівні.

Важливу роль у формуванні професійної етики перекладача відіграють соціокультурні чинники. Культурний контекст діяльності перекладача стимулює розвиток етичної свідомості, допомагаючи усвідомлювати культурні відмінності та необхідність їх поваги. Професійне середовище, у свою чергу, формує стандарти етичної поведінки через спільноту колег, наставників і професійні асоціації. Завдяки взаємодії з ними перекладач опановує норми професійної діяльності, включно зі стандартами якості, конфіденційності та об'єктивності.

Професійні організації, такі як Міжнародна федерація перекладачів (FIT), розробляють кодекси етики, що регламентують поведінку фахівців, підвищують рівень відповідальності та сприяють формуванню високих стандартів етичної діяльності.

Освітні заклади виступають важливим чинником соціалізації майбутніх перекладачів, оскільки формують у студентів базові уявлення про професійну етику та моральні цінності. Програми навчання включають не лише технічні навички, а й етичні стандарти діяльності, зокрема дотримання конфіденційності, точності та об'єктивності.

Сучасне соціальне середовище, зокрема медіа та соціальні мережі, також значно впливає на формування етичних принципів перекладачів. Широкий доступ до інформації стимулює професіоналів дотримуватися авторських прав, забезпечувати конфіденційність та уникати плагіату. Крім того, етична поведінка перекладача формується під впливом клієнтів та замовників, що безпосередньо взаємодіють із професіоналом у процесі виконання перекладацьких послуг.

Необхідно відзначити, що професійні стандарти та нормативи відіграють визначальну роль у формуванні етичних засад діяльності перекладача, забезпечуючи основу для його поведінки, відповідальності та ставлення до виконання професійних обов'язків. Ці стандарти розробляються професійними асоціаціями, освітніми закладами та спеціалізованими організаціями, що регламентують діяльність у сфері перекладу. Основним завданням таких норм є підтримка високого рівня професійної майстерності, відповідальності та дотримання етичних принципів у роботі перекладача.

Професійна компетентність виступає центральним елементом професійних стандартів, оскільки перекладач повинен володіти необхідними знаннями, практичними навичками та досвідом для ефективного виконання своїх обов'язків. Водночас важливу роль відіграють чесність, доброчесність і дотримання етичних норм, що сприяє формуванню довірливих відносин між перекладачем і клієнтом. Особисті риси перекладача суттєво впливають на його етичний розвиток і професійне становлення, визначаючи підхід до роботи, рівень відповідальності, об'єктивність та здатність відповідати встановленим етичним стандартам у перекладацькій діяльності.

Освітнє середовище закладів вищої освіти є важливим чинником формування етичних принципів майбутніх перекладачів. Воно включає як теоретичні курси з

професійної етики, так і практичні завдання, наставництво, міждисциплінарні підходи та інтерактивні методи навчання. Інтеграція курсів з етики в освітній процес дозволяє студентам здобути знання про ключові принципи етичної поведінки, такі як конфіденційність, об'єктивність, точність, відповідальність та чесність, які є необхідними для виконання професійних обов'язків на високому рівні.

Основні засади професійної етики перекладача включають точність, конфіденційність, нейтральність, чесність, відповідальність і неупередженість. Саме ці принципи становлять фундамент етичної поведінки у професійній діяльності перекладача.

У таблиці 4.2 представлено узагальнені фактори, що впливають на формування професійної етики перекладачів у авіаційній галузі.

Таблиця 4.2.

Чинники, що впливають на формування професійної етики перекладачів авіаційної галузі

Чинник	Опис	Вплив на етику перекладача	Методи вдосконалення	Очікувані результати
Соціальне середовище	Норми і цінності суспільства, що впливають на моральні установки фахівців	Формування цінностей, пов'язаних з етичною поведінкою	Інтерактивні семінари	Сприйняття соціальних норм
Освіта	Якість навчальної програми та наявність курсів з професійної етики	Рівень обізнаності здобувачів вищої освіти з етичними стандартами	Включення етики до основної навчальної програми	Підвищення рівня етичної культури
Професійні стандарти	Наявність етичних кодексів та стандартів у галузі	Підтримка високих стандартів професійної діяльності	Ознайомлення з етичними кодексами професії	Усвідомлення етичних вимог професії
Технологічні зміни	Вплив технологій на можливість збереження конфіденційності	Потреба адаптуватися до нових вимог інформаційної безпеки	Впровадження курсів з інформаційної безпеки	Збільшення навичок захисту інформації

Культурні особливості	Відмінності між культурами, що впливають на підходи до етики та професійної поведінки	Підтримка об'єктивності та поваги до культурних відмінностей	Міжкультурні курси та семінари	Повага до культурної різноманітності
-----------------------	---	--	--------------------------------	--------------------------------------

Точність виступає невід'ємною частиною професійної етики перекладача, адже вона передбачає максимально достовірну передачу змісту оригіналу із збереженням стилістики, емоційного відтінку та культурного контексту. Принцип конфіденційності зобов'язує спеціаліста не розголошувати інформацію, з якою він працює, і є ключовим елементом формування довіри між перекладачем та клієнтом. Порухення цього принципу може спричинити втрату репутації, юридичні проблеми або фінансові збитки.

Не менш важливим є принцип нейтральності, який вимагає від перекладача зберігати об'єктивність і не дозволяти власним переконанням, упередженням або культурним особливостям впливати на зміст тексту. Водночас відповідальність є одним із центральних етичних принципів, що передбачає готовність перекладача відповідати за якість своєї роботи. Діяльність перекладача може значно впливати на клієнтів, аудиторію або навіть на суспільство в цілому, особливо у сферах медичного, юридичного чи технічного перекладу. Бути відповідальним означає ретельно виконувати завдання, дотримуватися стандартів якості, уважно перевіряти тексти та виправляти виявлені помилки.

Чесність також є важливим аспектом, оскільки забезпечує прозорі взаємини та довіру між перекладачем і клієнтами. Це включає правдивість у комунікації, об'єктивне оцінювання власних можливостей та готовність визнавати помилки. Принцип неупередженості гарантує, що перекладач залишатиметься нейтральним і об'єктивним, навіть працюючи з текстами, що можуть викликати сильні емоції чи культурні асоціації.

Формування етичної культури у студентів-перекладачів є важливим елементом освітнього процесу в закладах вищої освіти. Професійна діяльність перекладача вимагає суворого дотримання моральних стандартів, чесності та об'єктивності. У

якості прикладу можна розглянути модель формування професійної етики перекладачів авіаційної галузі (див. табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Модель формування професійної етики перекладачів авіаційної галузі

Ефективне впровадження етичної моделі вимагає поступового підходу, де кожен етап орієнтований на досягнення конкретних цілей				
ЕТАП 1 ознайомлення з етичними засадами та нормами, що створює основу для подальшого формування етичної свідомості	ЕТАП 2 впровадження моделі етики передбачає застосування теоретичних знань на практиці	ЕТАП 3 впровадження моделі етики у навчальному процесі орієнтований на розвиток критичного мислення та здатності до етичного аналізу	ЕТАП 4 створення сприятливого етичного середовища, яке підтримує здобувачів вищої освіти у дотриманні моральних стандартів	ЕТАП 5 контроль і оцінювання рівня сформованих етичних компетенцій у здобувачів вищої освіти

На початковому етапі студенти спеціальності «Філологія» знайомляться з основами етичної підготовки, що включає ознайомлення з етичними кодексами, професійними стандартами, принципами конфіденційності, об'єктивності, точності та відповідальності. Ці знання виступають фундаментом для формування професійної поведінки майбутніх перекладачів. Наступний етап спрямований на практичне застосування отриманих етичних норм у конкретних професійних ситуаціях, що допомагає студентам усвідомити, як теоретичні положення реалізуються на практиці. Третій етап акцентує увагу на розвитку моральної свідомості та здатності до самокритичної оцінки власних дій у контексті професійних етичних стандартів. Завершальний, четвертий етап, передбачає закріплення знань через практичний досвід і наставництво, що сприяє формуванню стійких етичних навичок.

Отже, розвиток професійної етики майбутніх перекладачів у сфері авіації є ключовим елементом їхньої підготовки та визначальною умовою забезпечення високого рівня виконуваної роботи. Етичні стандарти перекладачів авіаційної галузі мають базуватися на принципах точності, об'єктивності, конфіденційності та відповідальності. У сучасних умовах підвищення вимог до професійної діяльності перекладачів стає особливо важливим удосконалення етичної підготовки для формування компетентних і морально відповідальних фахівців.

4.2 Рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм для перекладачів авіаційної галузі

Удосконалення навчальних програм для перекладачів авіаційної галузі є важливим завданням, адже авіаційна сфера висуває високі вимоги до точності, безпеки та відповідності професійним стандартам. Інтеграція професійної етики в ці програми відіграє ключову роль у підготовці фахівців, які не лише володіють технічними навичками, але й усвідомлюють свою відповідальність перед колегами, клієнтами та суспільством. Нижче наведено розширені рекомендації щодо вдосконалення таких програм із акцентом на професійну етику.

Перш за все, навчальні програми для перекладачів авіаційної галузі мають включати окремий модуль, присвячений професійній етиці. Цей модуль повинен охоплювати основні етичні принципи, такі як конфіденційність, точність, неупередженість і повага до культурних особливостей. Перекладачі в авіаційній сфері часто працюють із чутливою інформацією, наприклад, технічними специфікаціями, звітами про інциденти чи інструкціями з безпеки. Будь-яке порушення конфіденційності може мати серйозні наслідки, тому студенти повинні навчитися оцінювати ризики та дотримуватися суворих стандартів захисту даних. Наприклад, можна включити практичні кейси, де студенти аналізують ситуації, пов'язані з витоком інформації, і пропонують етичні рішення.

Другим важливим аспектом є інтеграція етичних принципів у практичні заняття з перекладу. Навчальні програми повинні передбачати симуляції реальних робочих ситуацій, таких як переклад інструкцій для пілотів, авіадиспетчерських повідомлень або документації з технічного обслуговування. У цих вправах слід акцентувати увагу на етичних дилемах, наприклад, як діяти, якщо перекладач помітив помилку в оригінальному тексті. Студенти мають навчитися не лише виправляти такі помилки, звертаючись до відповідних фахівців, але й робити це в спосіб, який не порушує професійну субординацію чи довіру клієнта. Практичні заняття також можуть включати рольові ігри, де студенти виступають у ролі перекладачів, клієнтів або

авіаційних експертів, щоб розвинути навички комунікації та етичного прийняття рішень.

Третім напрямком є залучення експертів із авіаційної галузі та професійної етики до навчального процесу. Запрошення практиків, таких як досвідчені перекладачі, авіадиспетчери чи інженери, допоможе студентам краще зрозуміти контекст їхньої роботи та етичні виклики, з якими вони можуть зіткнутися. Наприклад, гостьові лекції чи семінари від фахівців можуть висвітлювати реальні випадки, коли етичні рішення вплинули на безпеку польотів або репутацію компанії. Такі заходи також сприяють формуванню професійної культури, де етика розглядається як невід'ємна частина роботи перекладача.

Четверта рекомендація стосується впровадження міждисциплінарного підходу. Оскільки авіаційна галузь поєднує технічні, юридичні та комунікативні аспекти, навчальні програми мають включати елементи, що розвивають розуміння правових і регуляторних стандартів, таких як норми Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO). Студенти повинні знати, як їхні переклади впливають на відповідність документації міжнародним стандартам і як етичні принципи, такі як чесність і точність, допомагають уникнути юридичних проблем. Наприклад, можна розробити завдання, де студенти перекладають документи, перевіряючи їх на відповідність стандартам ICAO, і оцінюють, як неточність може вплинути на безпеку чи репутацію.

П'ятий аспект - це розвиток м'яких навичок, які тісно пов'язані з етичною поведінкою. Перекладачі в авіаційній галузі часто працюють у стресових умовах, де швидкість і точність є критично важливими. Навчальні програми повинні включати тренінги з управління стресом, ефективною комунікації та вирішення конфліктів. Наприклад, студенти можуть брати участь у симуляціях, де потрібно швидко перекласти термінове повідомлення для авіадиспетчера, зберігаючи спокій і дотримуючись етичних стандартів, таких як уникнення припущень чи спотворень інформації.

Шоста рекомендація - використання сучасних технологій із акцентом на етичні аспекти їх застосування. Сьогодні перекладачі активно використовують

автоматизовані системи перекладу та штучний інтелект. Навчальні програми повинні навчати студентів, як поєднувати ці інструменти з людським контролем, щоб уникнути помилок, які можуть мати серйозні наслідки в авіаційній сфері. Наприклад, слід наголосити на етичній відповідальності перевіряти машинний переклад, особливо коли йдеться про технічні терміни чи критичні інструкції. Студенти також мають знати про ризики надмірної залежності від технологій і навчитися оцінювати, коли людське втручання є необхідним.

Теоретичне навчання має бути максимально доповнене практикою, наближеною до реальних професійних умов. Рекомендується використовувати кейс-метод та ділові ігри, що імітують робочі ситуації: переклад технічних описів, документів для сертифікації літаків, інструкцій з безпеки, або навіть участь у симульованих переговорах чи брифінгах. Ефективним буде залучення фахівців-практиків (авіаінженерів, пілотів, юристів галузі) до проведення гостьових лекцій або спільних семінарів. Важливою складовою є організація стажувань безпосередньо в авіакомпаніях, аеропортах чи компаніях, що займаються технічним обслуговуванням, для отримання реального досвіду роботи з фаховою документацією. Застосування методу Content and Language Integrated Learning (CLIL), коли предметне знання вивчається через іноземну мову, є особливо ефективним для формування цілісної компетентності.

Нарешті, важливо запровадити систему оцінки етичних компетенцій студентів. Окрім стандартних тестів із перекладу, програми повинні включати завдання, які оцінюють здатність студентів приймати етичні рішення. Це можуть бути письмові есе, де студенти аналізують етичні дилеми, або практичні іспити, де вони демонструють, як вирішують конфлікт інтересів чи реагують на неетичну поведінку клієнта. Така оцінка допоможе переконатися, що випускники не лише технічно підготовлені, але й здатні діяти відповідно до високих етичних стандартів.

Інтеграція етичних принципів у всі аспекти навчання допоможе підготувати фахівців, які не лише володіють високим рівнем професійних навичок, але й усвідомлюють свою відповідальність за безпеку, точність і довіру в авіаційній галузі.

4.3. Перспективи подальших досліджень і вдосконалення підготовки перекладачів авіаційної галузі

Подальші дослідження та вдосконалення підготовки перекладачів авіаційної галузі з акцентом на професійну етику мають значні перспективи, оскільки ця сфера вимагає не лише мовної компетентності, але й високого рівня відповідальності, конфіденційності та точності. Майбутні зусилля повинні бути спрямовані на глибоке вивчення конкретних етичних дилем, що виникають в авіаційному перекладі, включаючи питання безпеки польотів, передачі критично важливої інформації, роботи з конфіденційними даними (як технічними, так і персональними) та забезпечення культурної чутливості в міжнародному спілкуванні.

Перспективним напрямком є проведення емпіричних досліджень щодо впливу етичних тренінгів на прийняття рішень перекладачами в імітованих або реальних авіаційних сценаріях. Це включає розробку та валідацію інструментів оцінки етичної компетентності перекладачів. Необхідно систематизувати типові етичні порушення або "сірі зони" в авіаційній комунікації, аналізуючи випадки, коли неточний переклад або порушення конфіденційності мали негативні наслідки. Порівняльний аналіз навчальних програм різних країн та міжнародних авіаційних організацій може виявити найкращі практики інтеграції етичних стандартів. Особливу увагу слід приділити ролі технологій (наприклад, машинного перекладу) та пов'язаним із ними етичним викликам у контексті авіаційної безпеки та відповідальності за помилки.

Удосконалення навчальних програм повинно зосереджуватися на інтеграції етичної складової не як окремого курсу, а як наскрізної теми через усі фахові дисципліни. Це передбачає:

Розробку спеціалізованих кейс-стаді та симуляційних вправ з акцентом на вирішення складних етичних дилем (наприклад, ситуації, коли інструкція може бути витлумачена двозначно, або коли необхідно повідомити про потенційне порушення, свідком якого став перекладач).

Залучення фахівців-практиків з авіації та авіаційного права для проведення тренінгів з професійної відповідальності та правових аспектів конфіденційності (наприклад, GDPR або міжнародні авіаційні конвенції).

Формування "культури безпеки" у перекладачів, навчаючи їх усвідомлювати, що їхня робота - це критичний елемент ланцюга авіаційної безпеки.

Навчання навичкам рефлексії та самоконтролю для забезпечення постійного дотримання високих етичних стандартів, зокрема в умовах стресу та високого тиску.

Створення галузевих етичних кодексів для перекладачів авіаційної сфери, які можуть стати основою для навчальних модулів та професійної сертифікації.

Перспективи подальших досліджень і вдосконалення підготовки перекладачів авіаційної галузі з урахуванням професійної етики є багатограними та спрямованими на підвищення якості перекладу, забезпечення безпеки польотів і зміцнення міжкультурної взаємодії в глобальному авіаційному середовищі. Одним із ключових напрямів є інтеграція етичних принципів у навчальні програми, що дозволить формувати у майбутніх перекладачів не лише технічні навички, але й глибоке розуміння моральної відповідальності, пов'язаної з їхньою роботою. Авіаційна галузь висуває високі вимоги до точності, ясності та своєчасності перекладу, адже навіть незначна помилка в інтерпретації технічної документації, інструкцій чи комунікації між екіпажем і диспетчерами може мати серйозні наслідки. Тому дослідження мають зосередитися на розробці спеціалізованих курсів, які поєднуюватимуть вивчення авіаційної термінології з аналізом етичних дилем, таких як збереження конфіденційності, уникнення упередженості чи маніпуляцій у перекладі, а також прийняття рішень у ситуаціях з високим рівнем стресу.

Крім того, важливим напрямом є вдосконалення міжкультурної компетентності перекладачів, оскільки авіаційна галузь об'єднує фахівців із різних країн і культур. Етичні аспекти тут включають повагу до культурних особливостей, уникнення стереотипів і забезпечення недискримінаційного підходу в комунікації. Дослідження можуть бути спрямовані на створення кейс-стаді, які ілюструватимуть реальні ситуації, де культурні відмінності впливають на інтерпретацію інформації, та

пропонуватимуть стратегії їх подолання. Це сприятиме підготовці перекладачів, які здатні працювати в міжнародному контексті, зберігаючи високий рівень професійної етики.

Ще одним перспективним напрямом є співпраця з авіаційними організаціями, такими як ІСАО, для розробки стандартизованих етичних кодексів для перекладачів, які враховуватимуть специфіку галузі. Такі кодекси можуть стати основою для сертифікаційних програм, що підвищать довіру до професії та забезпечать єдиний підхід до підготовки фахівців у різних країнах. Дослідження в цій сфері можуть включати аналіз наявних стандартів, порівняння їх із практичними потребами галузі та розробку рекомендацій для їх оновлення. Це також передбачає вивчення впливу глобалізації на професію перекладача, зокрема в контексті уніфікації термінології та процедур.

Нарешті, перспективним є дослідження психологічної підготовки перекладачів, адже робота в авіаційній галузі часто пов'язана з високим рівнем стресу та потребою швидкого реагування. Етична поведінка в таких умовах вимагає не лише знань, але й емоційної стійкості та здатності зберігати професійну об'єктивність. Майбутні дослідження можуть зосередитися на розробці тренінгів із управління стресом, які інтегруватимуть етичні принципи, а також на вивченні впливу психологічного стану перекладача на якість перекладу. Усі ці напрями разом сприятимуть формуванню нового покоління перекладачів авіаційної галузі, які поєднуюватимуть технічну майстерність, етичну відповідальність і адаптивність до сучасних викликів, забезпечуючи безпеку та ефективність авіаційної комунікації.

У підсумку, ключовою перспективою є перехід від простої підготовки перекладачів із знанням авіаційної термінології до виховання етично свідомих, відповідальних та надійних професіоналів, чия робота безпосередньо впливає на безпеку мільйонів людей та функціонування міжнародної авіаційної системи.

ВИСНОВКИ

Професійна етика перекладача є важливим аспектом, який визначає ефективність і безпеку комунікації в авіаційній сфері. Враховуючи особливості цієї галузі, де точність та ясність комунікацій можуть мати критичне значення, етичні норми перекладача набувають особливої ваги. Професійна етика охоплює широкий спектр обов'язків, серед яких – забезпечення точності перекладу, об'єктивність у відображенні інформації, захист конфіденційної інформації, а також моральна відповідальність перед клієнтами та суспільством. Важливим є також аспект взаємодії перекладачів з іншими учасниками авіаційного процесу, де дотримання етичних норм дозволяє забезпечити якісну і безпечну комунікацію.

Виявилось, що особливу роль у забезпеченні професійної етики перекладачів відіграють міжнародні стандарти, що регулюють діяльність перекладачів у сфері авіації. Важливість цих стандартів полягає у формуванні єдиних вимог до професійної поведінки, що дозволяє знизити ризики помилок та непорозумінь у складних ситуаціях. Однак, ці стандарти все ще потребують вдосконалення, зокрема в контексті адаптації до швидко змінюваних технологій та нових комунікаційних форматів.

У процесі дослідження було з'ясовано, що нормативні документи, які регулюють діяльність перекладачів, відіграють важливу роль у формуванні етичної поведінки. Вони допомагають перекладачам чітко орієнтуватися у своїх професійних обов'язках і гарантують належну відповідальність за свою діяльність. Проте, крім нормативних аспектів, також важливими є моральні принципи, що визначають взаємодію перекладача з іншими учасниками процесу. Ці принципи включають чесність, об'єктивність, справедливість та неперервний процес самовдосконалення.

Однією з ключових тем у сфері авіаційного перекладу є проблема етичних дилем, з якими перекладач може зіткнутися в процесі виконання своїх обов'язків. Це може бути, наприклад, ситуація, коли необхідно вибирати між конфіденційністю інформації та її доступністю для широкої аудиторії. Моральні та етичні дилеми, з

якими стикаються перекладачі, вимагають від них високої професійної і моральної зрілості, а також вміння приймати етичні рішення на основі професійних стандартів.

Важливою частиною навчання перекладачів є інтеграція соціально-гуманітарних дисциплін у їхній професійний розвиток. Філософія, психологія та культурологія надають значну допомогу у формуванні етичної компетентності, адже ці науки дозволяють студентам зрозуміти глибші моральні принципи, які лежать в основі їх професійної діяльності. Зокрема, філософія надає перекладачам знання про етичні теорії, які допомагають розв'язувати складні моральні питання, з якими можна зіткнутися під час перекладу. Психологія дозволяє краще зрозуміти поведінку людини та взаємодію в соціальних контекстах, що є надзвичайно важливим для правильного розуміння та передачі змісту в перекладі. Культурологія, у свою чергу, допомагає зберігати етичні норми в умовах міжкультурної комунікації, що є особливо важливим у міжнародній авіаційній практиці.

Практика морального саморефлексування, яку активно впроваджують у навчальний процес, також є важливим інструментом розвитку етичної компетентності у майбутніх перекладачів. Це дає студентам можливість не тільки оцінювати свої етичні переконання та поведінку, але й розвивати навички самоконтролю, що є важливими для підтримки високих стандартів професійної етики.

У ході дослідження була розроблена методика тренінгів з професійної етики для студентів-перекладачів, що сприяє розвитку етичної самосвідомості та практичних навичок у прийнятті етичних рішень. Тренінг базується на інтерактивних методах навчання, що включають обговорення реальних етичних кейсів, рольові ігри та ситуаційні вправи. Завдяки цьому студенти отримують можливість практично застосовувати отримані знання та аналізувати складні етичні ситуації, з якими вони можуть зіткнутися у своїй професійній діяльності.

Важливим елементом цієї методики є також проведення експериментального впровадження тренінгу. Результати показали, що студенти, які проходили тренінг, значно краще орієнтуються в етичних аспектах своєї майбутньої професії, здатні розв'язувати етичні дилеми та дотримуватися високих стандартів етики в практичній

діяльності. Крім того, експеримент демонструє важливість інтеграції етики в освітній процес як невід'ємної частини професійної підготовки.

Зважаючи на результати дослідження, можна сформулювати кілька практичних рекомендацій для викладачів та студентів. По-перше, необхідно продовжувати інтегрувати етичні питання в навчальні програми, особливо на ранніх етапах підготовки студентів-перекладачів. По-друге, важливо активно використовувати методи інтерактивного навчання та етичні кейси, що допомагає студентам краще усвідомлювати значення етики у професійній діяльності. Нарешті, для подальшого вдосконалення професійної етики в авіаційному перекладі важливо забезпечити постійну підтримку і розвиток міжнародних стандартів етики, що дозволить знизити ризики помилок та підвищити рівень професіоналізму серед перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Л. В. Лінгвістична складова професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 3. С. 298–303.
2. Беспарточна О. І., Поясок Т. Б., Костенко О. В. Сучасні технології освітнього процесу : навч. посіб. Кременчук : Щербатих О. В., 2020. 228 с.
3. Бесклетна О. О. Складові професійної компетентності перекладача науково-технічної літератури. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618997.pdf> (дата звернення: 18.11.2025).
4. Білик С. П. Педагогічні засади формування професійної етики у майбутніх перекладачів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2020. Вип. 10. С. 57–61.
5. Білоус Н. П. Компетентнісна парадигма формування професійно-комунікативної особистості майбутнього перекладача авіаційної галузі. Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: андрагогічний підхід : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Кошице ; Прешов, 17–18 травня 2019 р.). Кошице ; Прешов, 2019. С. 28–43.
6. Білоус Н. П. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної компетенції майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. Кропивницький : ЛА НАУ, 2020. Вип. 4. С. 286–293.
7. Білоус Н. П. Модель формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів авіаційної галузі. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць. Київ : НАУ, 2020. Вип. 1(12). С. 18–22.
8. Білоус Н. П. Методичні засади формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Вісник Черкаського

національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2020. Вип. 12. С. 121–132.

9. Білоус Н. П. Особливості підготовки до професійної діяльності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Актуальні проблеми вищої професійної освіти : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 25–26.

10. Білоус Н. П. Питання щодо особливості професійної діяльності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 квітня 2020 р.). Київ, 2020. С. 37–40.

11. Білоус Н. П. Проблема визначення структури професійно-комунікативної компетентності майбутнього перекладача авіаційної галузі. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 3. С. 41–47.

12. Білоус Н. П. Проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Актуальні проблеми вищої професійної освіти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 березня 2020 р.). Київ, 2020. С. 26–28.

13. Білоус Н. П. Спрямованість науково-педагогічного працівника на формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2019. Вип. 10. С. 45–52.

14. Білоус Н. П. Формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2019. 21 с.

15. Бондаренко В. О. Підготовка перекладачів з урахуванням етичних аспектів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка. 2020. Вип. 45. С. 55–59.

16. Буданова Л. Г. Концептуальні засади формування професійної етики перекладачів авіаційної галузі. Педагогіка. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 83, т. 1. С. 309–314.
17. Буданова Л. Г. Підготовка фахівців з перекладу для авіаційної галузі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2024. № 97. С. 99–103. <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.97.17>
18. Голов С. Ф., Голубка Я. В., Костюченко В. М., Кузіна Р. В., Чижевська Л. В. Професійна етика бухгалтера: підручник. Житомир: ПП Рута, 2022. 260 с.
19. Головчак Н. І., Зінченко В. М., Письменна І. І. Роль лінгвістичних засобів у формуванні мовної політики в сучасному світі. 2024. URL: <https://example.com/article> (дата звернення: 15.08.2025).
20. Грінчук Т. І. Відповідальність та професійна етика перекладача. Актуальні проблеми філології. 2021. Вип. 47. С. 101–108.
21. Грищенко О. П. Навчання етики для перекладачів у ЗВО. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. 2020. Т. 10. С. 58–63.
22. Гужва Світлана. Прикладна лінгвістика як наука. International Science Journal of Education & Linguistics. 2024. Vol. 3, No. 3. P. 38–44. doi: 10.46299/j.isjel.20240303.05
23. Демченко І. В. Взаємозв'язок професійної та міжкультурної комунікації в авіаційній галузі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2022. № 54. С. 46–49. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.54.11>
24. Заболотна О. В. Етика перекладача в умовах міжкультурної комунікації. Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. 2022. № 2. С. 65–70.
25. Зінукова Н. В. Гнучкі навички як вимога часу та їх розвиток у майбутніх перекладачів. Наукові записки. Сер.: Філологічні науки. 2021. Вип. 193. С. 399–412.
26. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ, 2022. 184 с.

27. Зозуляк В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: монографія. Київ: ІООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 168 с.
28. Кірюхіна М. В. Використання інноваційних методів під час вивчення соціогуманітарних дисциплін. Авіація, промисловість, суспільство: зб. тез доп. І Міжнародної наук.-практ. конф., м. Кременчук, 2020 р. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2020. С. 226–229.
29. Кірюхіна М. В. Гуманітарна підготовка майбутніх фахівців з технічного обслуговування та ремонту повітряних суден: український та закордонний досвід. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 66, т. 2. С. 5–10.
30. Кірюхіна М. В. Ефективність моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. 2020. Вип. 2 (121). С. 52–59.
31. Кірюхіна М. В. Методи та форми гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства: матеріали ХХVІІ Міжнародної наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Кременчук, 23–24 квітня 2020 р. С. 154–156.
32. Кірюхіна М. В. Модель гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі у закладах вищої освіти. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2020. Вип. 1 (19). С. 174–182.
33. Кірюхіна М. В. Особливості гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної конференції, 14–15 травня 2019 р., м. Кременчук. С. 28–29.
34. Кірюхіна М. В. Застосування інноваційних технологій в професійній підготовці майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Наукова школа академіка

Івана Зязюна у працях його соратників та учнів : матеріали VI наук.-практ. конф., 28 травня 2020 року. Х. : НТУ «ХП», 2020. С. 517–522.

35. Кірюхіна М. В. Можливості інноваційних технологій щодо гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі: теоретичний аспект. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 6. С. 165–172.

36. Кірюхіна М. В. Педагогічні умови ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи : зб. тез доп. I Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя. Запоріжжя : АА Тандем, 2020. С. 200–202.

37. Кірюхіна М. В. Педагогічні умови ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 69. Т. 2. С. 164–174.

38. Кірюхіна М. В. Структурні компоненти гуманітарної складової професійної компетентності бакалаврів з технічного обслуговування та ремонту повітряних суден і авіадвигунів. Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів та науковців, Дніпро, 19 березня 2020 р. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 116–120.

39. Ковальчук Н. В. Розвиток навичок критичного мислення у студентів-перекладачів. Наукові записки НаУКМА. Серія: Педагогіка. 2020. Т. 1, № 5. С. 22–28.

40. Ковальчук Т. І. Професійна етика перекладача: теоретичні засади та практичні аспекти. Наукові праці Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки. 2023. № 4. С. 110–115.

41. Коробейнікова Т. І. Сучасні он-лайн сервіси організації самостійної роботи з англійської мови для майбутніх перекладачів. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія. Київ :

КНЛУ, 2019. Вип. 30. С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.30.2019.177439>

42. Кравець В. М., Кумеда Т. А., Петрова Г. М., Підвисоцький В. В. Мультимедійний навчальний посібник «Професійна етика». Київ : НАВС, 2021. 113 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/22959>

43. Кривонос І. І. Етика професійної діяльності перекладача : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 200 с.

44. Лавніков О. А. Компоненти індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх перекладачів. Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспір. та науковців, Дніпро, 25 березня 2021 р. [Електронне видання]. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. С. 145–148.

45. Лавніков О. Міждисциплінарний тренінг як засіб формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх перекладачів. Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі : матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. наук.-пед., пед. працівників і молодих учених, Дніпро, 5–6 квітня 2023 р. Дніпро : Університет ім. Альфреда Нобеля, 2023. С. 249–252.

46. Лавніков О. А. Деякі аспекти формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього перекладача. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26 листопада 2021 р.). Бердянськ: БДПУ, 2021. С. 190–193.

47. Лавніков О. А. Компетентнісний підхід до формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього перекладача. The current state of development of world science: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), December 10, 2021. Lisbon: European Scientific Platform, 2021. P. 57–58.

48. Лавніков О. А. Методика реалізації міждисциплінарних проєктів іноземною мовою в умовах закладу вищої освіти. Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та науковців (м. Дніпро, 28 квітня 2022 р.). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2022. С. 109–112.

49. Лавніков О. А. Особливості індивідуального стилю професійної діяльності викладача: результати опитування. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. № 2 (20). С. 208–213. DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-24

50. Лавніков О. А. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх перекладачів на засадах міждисциплінарної інтеграції. Наукові інновації та передові технології. Серія: Педагогіка. 2023. № 4 (18). С. 444–455. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-4(18)-444-455

51. Лавніков О. А. Професійно важливі особистісні якості перекладачів та їх вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності. Наукові тренди постіндустріального суспільства: матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Суми, 31 березня 2023 р.). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 214–215.

52. Максимович Г. О., Шульга Т. В. Розвиток професійної мовної компетенції у фахівців авіаційної галузі. Інноваційна педагогіка. 2025. Вип. 81. Т. 1. С. 95–98.

53. Мельник О. М. Професійна етика перекладача: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.

54. Мельничук С. С. Особливості перекладу технічної документації в авіаційній галузі: методичний підхід. Актуальні проблеми сучасної науки. 2019. Т. 23. С. 48–51.

55. Никитченко К. П. Особливості редагування перекладів текстів академічного і наукового різновидів інституційного дискурсу. Вісник КНЛУ. Серія

Філологія. 2021. Т. 24. № 1. С. 107–115. DOI: [https://doi.org/10.32589/2311-0821.24\(1\).2021.236100](https://doi.org/10.32589/2311-0821.24(1).2021.236100)

56. Павленко О., Моляко В. Специфіка особистісно орієнтованого навчання іноземних мов. Педагогічні науки. 2022. № 80. С. 94–100. URL: <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/278224/273949>

57. Пастирська І., Якимович О. Інтегративний підхід до навчального процесу в контексті соціалізації майбутніх фахівців технічного профілю. Молодь і ринок. 2018. № 4. С. 26–30.

58. Петренко О. В. Стандарти етичної поведінки у професії перекладача. Наукові записки. Серія: Філологія. 2020. Вип. 8. С. 54–60.

59. Петрова І. В. Переклад авіаційної документації: етичні виклики та вимоги. Наукові записки НаУКМА. Серія: Педагогічні науки. 2020. Т. 53. С. 78–84.

60. Пилипчук М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх перекладачів до інноваційної професійної діяльності. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 40. С. 183–187.

61. Підлубна О. М. Лінгвістичні особливості англійського авіаційного радіообміну. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2019. Вип. 175. С. 67–71.

62. Пісна Т. М. Формування індивідуального стилю діяльності викладача в сфері професійної освіти: ознаки та педагогічні умови. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022. № 203. С. 114–119. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-203-114-119>

63. Пісна Т. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього викладача сфери обслуговування у процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра філософії: спец. 015 «Професійна освіта (сфера обслуговування)». Кривий Ріг, 2022. 216 с.

64. Плачинда Т. Професійна підготовка фахівців авіаційної галузі: зарубіжний досвід. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2017. Вип. 2. С. 152–160.

65. Подвойська О. В. Авіаційна лексика у виробничому романі «Аеропорт» А. Гейлі: перекладацький аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип. 47. С. 138–144.
66. Подвойська О. В. Мовно-структурні особливості стандартів НАТО на методи випробування: перекладацький аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 61. С. 30–36.
67. Подвойська О. В. Структурно-семантичні особливості термінології блокчейн-індустрії: перекладацький аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 61. С. 54–58.
68. Попова О. В. Теоретичні та прикладні основи професійної діяльності перекладачів: навчальний посібник. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023. 130 с.
69. Поясок Т. Б., Кірюхіна М. В. Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі: інноваційний підхід: монографія. Кременчук: Видавництво «НОВАБУК», 2022. 168 с.
70. Поясок Т. Б., Беспарточна О. І., Герасименко Л. В. Словник термінів з педагогіки вищої школи (українсько-англійський, англо-український): навч. посіб. Кременчук: Щербатих О. В., 2019. 120 с.
71. Притиченко Г. Сучасні тенденції у перекладознавстві та їх вплив на роботу перекладача. Молодий вчений. 2021. № 12 (100). С. 222–225. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-12-100-45> (дата звернення: 25.10.2025).
72. Професійна етика перекладача авіаційної промисловості. Azurit Inc. 2017. URL: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2017/10/04/profesijna-etika-perekladacha-aviatsijnoyi-promislovosti/> (дата звернення: 18.11.2025).
73. Рандул С. Г. Експериментальне дослідження процесу підготовки майбутнього авіаційного фахівця до професійної самореалізації. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 6. С. 114–120.

74. Сидоренко В. В. Етичні засади перекладацької діяльності в умовах глобалізації. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. 2022. № 1. С. 45–52.
75. Сушик І. В. Професійна етика та культура спілкування : метод. вказівки до викон. самост. роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Луцьк : Луцький НТУ, 2020. 44 с.
76. Ткаченко Л. В. Професійна етика в діяльності перекладача : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 160 с.
77. Чумаченко О. І. Виклики етичної поведінки у сфері технічного перекладу. Сучасні тенденції освіти. 2021. № 15. С. 43–47.
78. Швець Н., Швець О. Специфіка формування професійної компетенції майбутнього перекладача в умовах сьогодення. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 77, том 3. С. 296–302.
79. Шевченко Н. О. Етичні аспекти перекладацької діяльності в технічній сфері. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія. 2023. Вип. 11. С. 120–125.
80. Шевченко С. М. Специфіка роботи з конфіденційними документами у перекладі. Науковий вісник університету. 2019. Т. 15. С. 102–107.
81. Шмаленко Ю. І. Професійна етика соціолога : метод. вказівки до виконання практ. і самост. робіт для підготовки здобувачів вищої освіти галузі знань 054 Соціологія [Електронний ресурс]. Одеса, 2024. 44 с.
82. Яковенко І. М. Професійна етика перекладача: проблеми та перспективи. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2021. № 3. С. 98–103.
83. Accreditation Board for Engineering and Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abet.org/accreditation/>.
84. Aviation Language – A Shared Responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.easa.europa.eu/community/topics/aviation-language-shared-responsibility> (дата звернення: 28.03.2025).

85. Babazade Y. Digital Language Trends: How Technology is Shaping Multilingualism. *Acta Globalis Humanitatis Et Linguarum*. 2024. Vol. 1, № 1. P. 60–70. DOI: <https://doi.org/10.69760/aghel.024052>
86. Bilous N. P. English for Aviation Safety: Language Training Methodology. *The Asian ESP Journal*. 2021. Vol. 17, Issue 1.
87. Budanova L. Conceptual foundations for the formation of professional ethics of aviation industry translators in higher education institutions. *Humanities science current issues*. 2025. Vol. 1, № 83. P. 309–314. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-46>
88. Joss Moorkens, Marta Rocchi. *Ethics in the Translation Industry*. London : Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003127970-24>
89. Kiriukhina M. V. The humanitarian component of the professional competence of future aviation technical professionals. *European Journal of Humanities and Social Sciences*. 2020. № 1. P. 95–98.
90. Koponen M., Mossop B., Robert I. S., Scocchera G. (Eds.). *Translation Revision and Post-editing: Industry Practices and Cognitive Processes*. Abingdon, Oxon; New York, NY : Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003096962>
91. Li-hua H. U. A. N. G. The Ethical Choice of Business English Interpreters under Chesterman’s Model of Translation Ethics. *Journal of Literature and Art Studies*. 2024. Vol. 14, № 9. P. 808–814.
92. *Linguistic and Cultural Aspects of Specialised Translation*. Częstochowa : Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 2024. 200 p.
93. Robert I. S., Ureel J. J., Remael A., Rigouts Terryn A. Conceptualizing translation revision competence: a pilot study on the ‘fairness and tolerance’ attitudinal component. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*. 2018. Vol. 26, № 1. P. 2–23. DOI: <https://doi.org/10.1080/0907676X.2017.1330894>
94. Sadiqzade Z. The Foundational Role of Auditory Skills in Language Mastery. *Acta Globalis Humanitatis Et Linguarum*. 2024. Vol. 1, № 1. P. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.69760/aghel.024054>

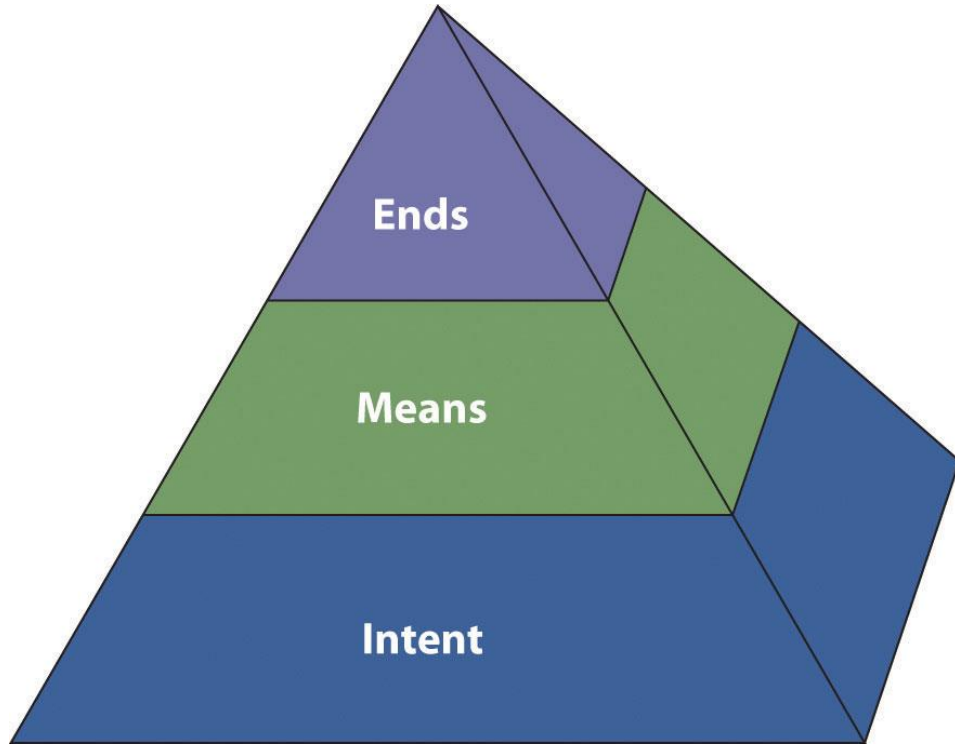
95. Tantucci A. V. Resonance as an Applied Predictor of Cross-Cultural Interaction. *Applied Linguistics*. 2021. Vol. 43, № 12. DOI: <https://doi.org/10.1093/applin/amab012>

96. The Ethics of Translation: Faithfulness, Adaptation, And Responsibility [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://translatorsjournal.com>

ДОДАТКИ

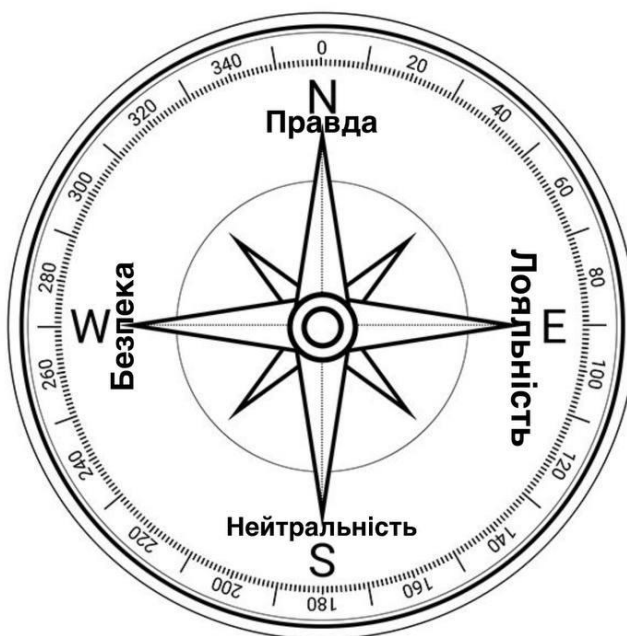
Додаток А

Мал.2.1. Етична піраміда за Ельспет Тілі

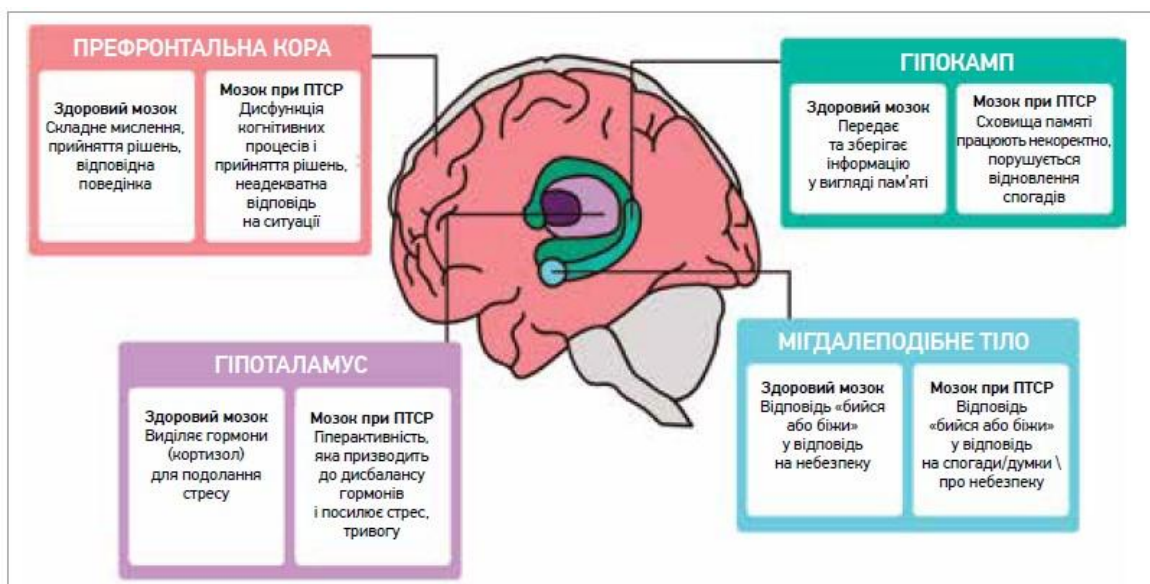
Додаток Б

Мал. 2.2. Моральний компас перекладача

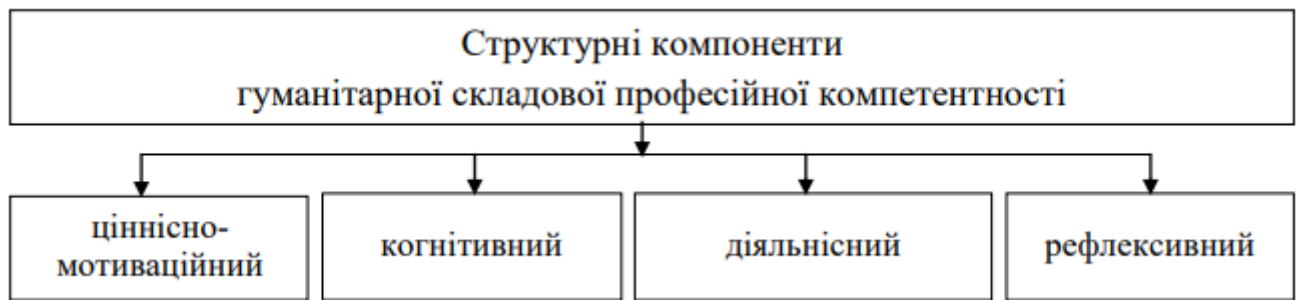

Додаток В

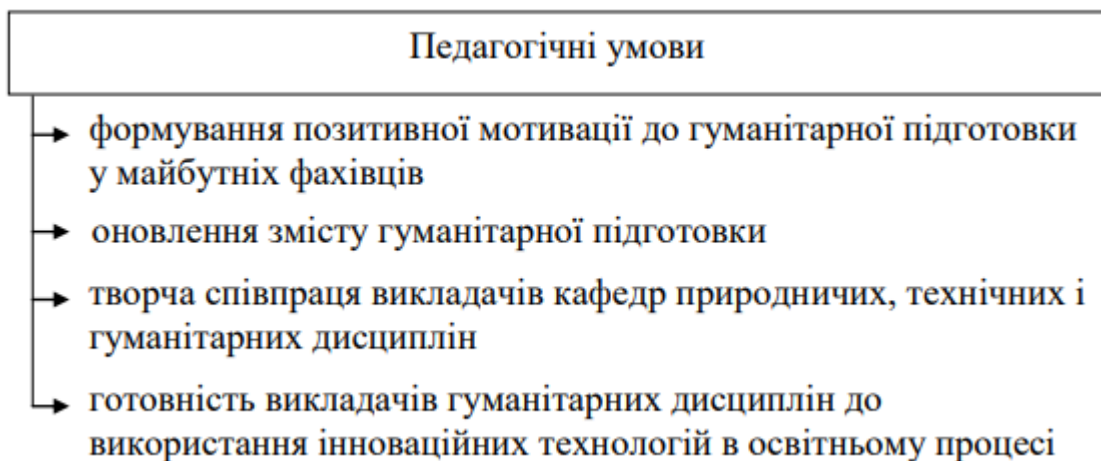
Мал.2.3. Стан мозку під час спокою та стресу

Додаток Г

Рис. 2.1 Основні структурні компоненти гуманітарної складової професійної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі

Рис. 2.2 Педагогічні умови ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій

Додаток Д

Рис. 2.3 Методологічні підходи структурно-функціональної моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій

Додаток Е

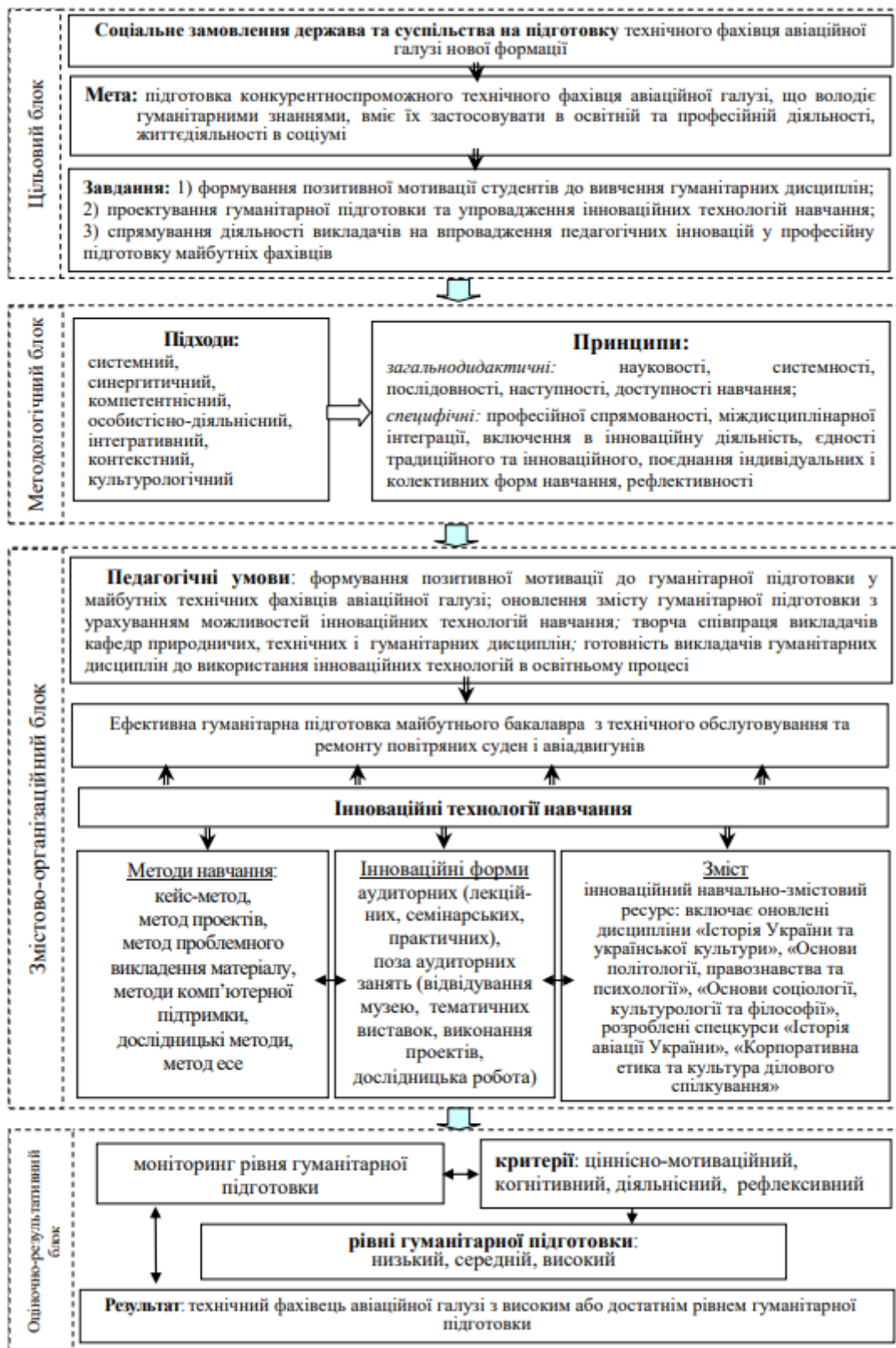

Рис. 2.6. Структурно-функціональна модель гуманітарної підготовки майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій

Додаток Ж

Таблиця 1 Організаційно-дидактична модель формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі

Цільовий блок	Мета	
	Завдання	
Концептуальний блок	Наукові підходи	компетентнісний особистісно зорієнтований діяльнісний
	Принципи	- орієнтації вищої освіти на розвиток особистості майбутнього студента; - професійної обумовленості; - інтегративності; - відповідності результатів освіти характеру майбутніх фахових знань
Змістово-процесуальний блок	Педагогічні умови	організація навчально-виховного процесу на основі врахування наявного рівня сформованості професійної етики та особистісних характеристик студентів створення спеціальних педагогічних ситуацій моделювання за допомогою педагогічної технології контекстного навчання з урахуванням новітніх технологій та ІТ у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін здійснення професійної підготовки майбутніх перекладачів авіаційної галузі з урахуванням компетентнісного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів
	Зміст	Дидактично адаптований досвід формування ПЕ у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, що реалізується у процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів в авіаційній галузі
	Форми	Аудиторна робота Позааудиторна робота
	Методи	Традиційні Інноваційні
	Компоненти професійної етики	1) моральні принципи; 2) етичні норми професійної поведінки; 3) вимоги професійної придатності
Рівні сформованості ПЕ	1) репродуктивно-адаптивний; 2) активно-пошуковий; 3) інтенсивно-креативний	
Результат	Сформованість професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі	